

TURUN
YLIOPISTO

KUNNIAAN LIITTYVÄN VÄKIVALLAN UHRIN OIKEUDELLINEN ASEMA

Tuuli Hong

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA

SARJA - SER. C OSA - TOM. 486 | SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA | TURKU 2019

TURUN
YLIOPISTO

KUNNIAAN LIITTYVÄN VÄKIVALLAN UHRIN OIKEUDELLINEN ASEMA

Tuuli Hong

Turun yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta
Oikeustieteen tohtorihjelma

Työn ohjaajat

Johanna Niemi
Prosessioikeuden professori
Turun yliopisto

Kevät Nousiainen
Oikeusvertailun ja yleisen oikeustieteen
professori
Turun yliopisto

Tarkastajat

Minna Kimpimäki
Rikosoikeuden professori

Elina Pirjatanniemi
Kansainvälisen oikeuden professori,
rikosoikeuden dosentti

Vastaväittäjä

Minna Kimpimäki
Rikosoikeuden professori

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-7916-5 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-7917-2 (Sähköinen/Pdf)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkkajulkaisu/Online)
Painosalama Oy, Turku, Suomi 2019

TURUN YLIOPISTO

Oikeustieteellinen tiedekunta

Rikosoikeus, oikeuden ja sukupuolen tutkimus

TUULI HONG: Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema

Väitöskirja, 239 sivua (sisältäen 5 alkuperäisjulkaisua)

Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Väitöskirjassa tarkastellaan kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellista asemaa Suomessa. Vaikka kunniaan liittyvä väkivalta useimmiten on naisiin kohdistuvaa, lähisuhteissa tapahtuvaa sukupuolistunutta väkivaltaa, väkivallan yhteisöllisyydestä juontuvia erityispiirteitä ja -vaatimuksia ei tavoiteta kyseisten kategorioiden kautta. Tästä johtuen kunniaan liittyvää väkivaltaa lähestytään tutkimuksessa yhteisöllisen väkivallan käsitteen avulla.

Yhteisöllisen väkivallan käsite tekee näkyväksi yhteisöllisyyden väkivallan mekanismeihin ulottuvat vaikutukset. Kyseiset mekanismit eivät määrittele vain maahanmuuttajayhteisöjen väkivallaksi leimattua kunniaan liittyvää väkivaltaa vaan myös muiden kulttuuristen ja uskonnollisten vähemmistöjen käytäntöjä. Tutkimuksessa ryhmiin viitataan ”suljettuina yhteisinä”, joita yhdistävä piirre on pyrkimys hoitaa yhteisöissä vallitsevan moraalien noudattamiseen kytkeytyvät konfliktit yhteisön sisällä.

Vaikka yksittäinen ryhmän jäsen ei hyväksyisi yhteisön käyttäytymisnormistoa tai ryhmässä noudatettavia käytänteitä, hänen voi olla hyvin vaikeaa haastaa niitä. Hyväksytyyn käyttäytymismallin noudattaminen varmistetaan jäseniin kohdistuvalla kontrollilla, joka on sisäänkirjoitettuna niin yksilöiden välisissä horisontaalisissa suhteissa kuin yhteisöjen hierarkiassa. Ongelmalliseksi kontrolli muuttuu tilanteissa, joissa yhteisön jäsen ei enää voi toteuttaa omia yksilölle kuuluvia oikeuksiaan.

Väitöskirja sisältää viisi artikkelia sekä yhteenvedon. Ensimmäisessä artikkelissa kysytään, kuinka kunniaan liittyvä väkivalta ymmärretään ja määritellään Suomessa vuosina 2004–2012 laadituissa poliittisissa asiakirjoissa, ja miten määritelmät ovat vaikuttaneet kunniaan liittyvän väkivallan vastaisten toimenpiteiden valintaan. Toinen artikkeli käsittelee Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan niin kutsutun Istanbulin sopimuksen sopimusvaltioille asettamia kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevia velvoitteita ja erityisesti sitä, kuinka Suomen sopimusratifiointi täyttää kyseiset velvoitteet. Kolmannen artikkelin keskeinen kysymys on, kuinka rikoslaki pystyy puuttumaan yhteisölliseen väkivaltaan ja turvaamaan yhteisöllisen väkivallan uhrin oikeudet. Neljäs artikkeli puolestaan tarkastelee väkivaltaa työssään kohtaavien ammattilaisten vastausten pohjalta sitä, kuinka kunniaan liittyvä ja muu yhteisöllinen väkivalta ymmärretään ja tunnistetaan asiantuntijatyössä. Lisäksi artikkelissa pohditaan, millaisia lainsäädännöllisiä muutoksia yhteisöllisen väkivallan nykyistä asianmukaisemman käsittelyn varmistaminen vaatisi. Viimeisessä artikkelissa käsitellään kunniaan liittyvän väkivallan erityiskysymyksenä avioliittoon pakottamista: millaiset avioliittoon pakottamisen tilanteisiin soveltuvat

säädökset mahdollistaisivat sekä uhrien suojelun että asettaisivat tekijät rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Tällä hetkellä huomattava osa yhteisöllisestä väkivallasta, yksilön oikeuksia loukkaava kontrolli mukaan lukien, jää tunnistamatta ja lainsäädännön sekä väkivallan vastaisten toimenpiteiden katvealueelle. Tutkimuksessa ongelmaa pyritään hälventämään nimenomaan väkivallan uudenlaisen käsitteellistämisen avulla. Koska suljettujen yhteisöjen väkivalta kiertyy yhteisöllisen elementin ympärille, korostetaan tutkimuksessa yhteisöllisyyteen ankkuroituvaa perspektiiviä. Rikosoikeusjärjestelmän yksilölähtöisyys ei taivu kyseiseen vaihtoehtoiseen näkökulmaan aivan yksinkertaisesti. Jollei yksilölähtöisyyden itsestäänselvyyttä tästä huolimatta haasteta, yhteisöihin kuuluvat yksilöt ajautuvat toistuvasti asemaan, jossa heidän oikeuksiaan ei pystytä turvaamaan.

ASIASANAT: kunniaan liittyvä väkivalta, yhteisöllinen väkivalta, avioliittoon pakottaminen, rikoslaki, rikosoikeuden syrjimättömyys

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Law

Criminal Law, Law and Gender

TUULI HONG: Legal position of the victims of honour-related violence

Doctoral Dissertation, 239 pages (including 5 original publications).

January 2020

ABSTRACT

The doctoral dissertation focuses on the legal position of the victims of honour-related violence in Finland. Although honour-related violence can be categorised, for example, as violence against women or intimate partner violence, these categories do not encompass the specific characteristics connected to the collectivity of the given violence.

This study approaches honour-related violence as collective violence. The concept of collective violence illustrates how collectivity influences the mechanisms of violence. These mechanisms do not define only honour-related violence, labelled as a violence perpetrated in the immigrant communities, but also the practises of other kinds of cultural and religious minorities. This study refers to such communities as “closed communities” that are characterised by the endeavour to deal with the conflicts due to the compliance with the community norms inside the community.

Although an individual community member would not approve of the community norms or practices, she or he might be in a position in which it is extremely hard to challenge them. Compliance with the desirable behaviour, influencing both the horizontal and hierarchical relations between community members, is ensured by the means of social control. The control becomes problematic when individual rights are restricted in the name of collective values.

The dissertation consists of a summary and five original articles. The first article focuses on how honour-related violence is understood and defined in Finnish policy documents published between 2004 and 2012. It is asked whether the measures proposed in the documents reflect the understanding(s) of honour-related violence promoted in the documents. The second article concerns the obligations that the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence imposes on the contracting states to prevent and punish honour-related violence. Does the national ratification of the Convention comply with these obligations? The third article aims at answering whether the criminal code criminalisations are applicable in the cases of collective violence and how well they protect the rights of the victims of collective violence. The purpose of the article is to report on how Finnish anti-violence professionals understand and recognise honour-related violence and other kinds of collective violence. They were asked also whether the legislation should be amended to ensure proper proceedings in cases of collective violence. The last, fifth, article discusses forced marriage. How should the legal provisions be framed in order to both provide protection for the victims and establish criminal liability for the perpetrators.

For now, a substantial number of cases of collective violence remain outside the realm of the legislation and anti-violence measures because the professionals do not recognise such violence. In the research the problematics are approached with a novel conceptualisation of violence: the research is based on the perspectives provided by the collectivity. The Finnish criminal justice system, founded on individualistic basis, does not bend easily to alternative ways of comprehension. However, if the individualistic basis is not challenged, the members of different closed communities find themselves repeatedly in the situation, in which even their fundamental rights cannot be protected.

KEYWORDS: honour-related violence, collective violence, forced marriage, criminal law, the principle of non-discrimination in criminal law

Kiitokset

Väitöskirjaa viimeistellessäni yritin muistella, milloin ensimmäisen kerran kuulin puhuttavan kunniaan liittyvästä väkivallasta. Vaikka ajallisesti en osaakaan ensikohtaamista sijoittaa, muistan heränneeni ilmiön olemassaoloon naisten asemasta kertovia kirjoja lukiessani. Tuolloin en osannut kuvitellakaan, että ilmiö on todellisuutta myös Suomessa. Vielä vähemmän olisin voinut nähdä itseäni kirjoittamassa aiheesta tutkimusta.

Tutkimuksen motivaationa on ollut tavoite pystyä vaikuttamaan vähemmistönaisten asemaan ja esittää konkreettisia ehdotuksia, joilla lainsäädännöllisin keinoin voitaisiin parantaa kunniaan liittyvää väkivaltaa kokevien naisten oikeudellista asemaa. Vaikka tutkimuksen tekeminen on ollut myös yksin puurtamista, jää se muistoihini ennen kaikkea matkana, jonka olen saanut jakaa. Suurimmat kiitokset osoitan professori Kevät Nousiaiselle ja professori Johanna Niemelle. Kiitos lukemattomista keskusteluista, loppumattomasta kannustuksesta ja uskosta projektiin. Kevät, ilman näkemystäsi tutkimuksen ajankohtaisuudesta olisi koko työ jäänyt kirjoittamatta. Kiitos myös ponnisteluistasi työn mahdollistamiseksi käytännön tasolla. Tuellasi kasvatin itseluottamusta ja tutkijaidentiteettiä, jotka kannattelivat tutkimuksen loppuun saakka. Johanna, olet tohtorikoulutettavan unelmaohjaaja, joka kriittisillä viime metreillä pidät otteessasi, vaadit vielä vähän ja samalla valat uskoa sitäkin enemmän. Kiitos syvällekin porautuvista keskusteluista ja ajastasi, jota omien kiireidesi keskellä annoit viikonpäivästä riippumatta. Samoin kiitos väitöskirjan esitarkastajille professori Elina Pirjatanniemelle ja professori Minna Kimpimäelle jouheasti sujuneesta esitarkastusprosessista sekä kannustavista lausunnoista. Minna Kimpimäelle kiitos myös vastaväittäjän tehtävään suostumisesta.

Kirja on kirjoitettu ja viimeistelty Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tohtorikoulutettavana. Oikeustieteellinen tiedekunta ja oikeustieteen tohtoriohjelma ovatkin tarjoamallaan viitekehyksellä ja rahoituksella pitkälti mahdollistaneet sen, että tutkimuksen tekeminen on ollut ylipäättään mahdollista. Siitä suuri kiitos. Samoin kiitos strategiarahoituksesta, jonka avulla saatoimme dosentti Satu Lidmanin kanssa järjestää yhteisöllistä väkivaltaa käsittelevät symposiumit vuosina 2015–2018.

Kiitos myös työkaverit ja ystävät oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Dosentti Satu Lidman, kiitos tiukoista ja hedemällisistä keskusteluista ja yhteisistä projekteista. Tästä on hyvä jatkaa. Professori Tuomas Hupli, kiitos mukana elämisestä sekä taidostasi luoda prosessioikeuden oppiaineeseen kannustava ja myönteinen työskentelyilmapiiri. Aino Asplund, Anna Hurmerinta-Haanpää, Annika Rosin ja Johanna Sammalmaa, kiitos epätoivon ja onnistumisen hetkien jakamisesta. Maija Helminen, kiitos, että pidit tutkimuksessa kiinni, kun se muutoin takkusi. Samoin kiitos vaasalaisille oikeustieteilijöille, professori Marcus Norrgårdille, professori Petra Sund-Norrgårdille yliopistonlehtori Hannele Toloselle ja tohtorikoulutettava Annina Wahlbeckille monin tavoin antamastanne tuesta. Jag vill också tacka Monica Burman vid Umeå Universitet. Ditt stöd i början av projektet var betydelsefullt. Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tuomareiden piirissä toimivaa Heldtin stipendirahastoa kiitän stipendin muodossa saamastani kannustuksesta.

Kiitos myös kaikille muille, jotka olette matkan varrella kuunnelleet, kommentoineet, väitelleet ja muilla tavoin osallistuneet. Kiitos työkaverit Asianajotoimisto Kattelus, Ruokola & Mukkalassa, erityisesti Jari, Ilkka ja Mika. Olette olleet suurempi tuki kuin tiedättekaan. Kaisalle kiitos uskollisesta ystävydestä ja tuntikausien puhelintuesta, Suville lenkkiterapiasta.

Viimeiseksi säästän kiitokset omalle perheelleni. Isä ja äiti, te, jos ketkä, tiedätte, mitä väitöskirjan kirjoittaminen on vaatinut. Kiitos, että olette mahdollistaneet arkielämän pyörittämisen, jaksaneet olla läsnä ja kannustaneet. Olette korvaamattomat. My Korean family, thank you for all your support. Rika and Keijo, your help made a whole difference for me and the rest of my family surviving the ups and downs of the project. Finally, special thanks are due to you, David. Thank you for being there, believing in the project even when I found it hard. Ja Netanel, Avigail ja Ariel, nyt kirja on valmis ja omistettu teille!

Kotona Vaasassa 8.12.2019,
Tuuli Hong

Sisällys

Kiitokset	8
Sisällys	10
Osajulkaisuluettelo	12
1 JOHDANTO	13
1.1 Mistä tutkimuksessa on kysymys?	13
1.2 Aikaisempi kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva tutkimus	18
1.3 Tutkimuksessa käytetyt keskeiset käsitteet.....	20
1.3.1 Kunniaan liittyvä väkivalta ja kunnia-ajattelu	20
1.3.2 Yhteisöllinen väkivalta ja suljettu yhteisö	22
1.3.3 Väkivalta, sosiaalinen kontrolli ja yhteisöllisen väkivallan jatkumo	25
2 LAINSÄÄDÄNTÖ JA YHTEISÖLLINEN VÄKIVALTA	28
2.1 Johdanto: Suomalaista ja kansainvälisoikeudellista sääntelyä	28
2.2 Kansainvälisoikeudellinen sääntely	29
2.3 Rikoslaki	39
2.3.1 Pahoinpitelypykälä	39
2.3.2 Pakottaminen ja laitton uhkaus	43
2.3.3 Amiran tapaus: Soveltamiskäytännön haasteita	46
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA METODOLOGINEN KEHYS	54
3.1 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen punaisena lankana	54
3.1.1 Vivien Burrin ja Carol Lee Bacchin teorat.....	54
3.1.2 Tutkimuksen ajallinen konteksti.....	57
3.1.3 Puolioikeudellisten käsitteiden merkitys	59
3.1.4 Lacey ja rikos sosiaalisena konstruktiona	62
3.1.5 Identiteetti sosiaalisena konstruktiona ja haitalliset stereotypiat.....	65
3.2 Lainoppi ja <i>de lege ferenda</i> -tutkimus.....	68
3.2.1 Johdantoa.....	68
3.2.2 Laillisuusperiaate – rajat soveltamiskäytännölle	69
4 TUTKIMUKSESSA KÄYTETTY AINEISTO JA METODOLOGIA	78
4.1 Tutkimuskysymykset	78

4.2	Tutkimusartikkeleiden aineisto ja metodologia	79
4.2.1	Tutkimusartikkeli 1: Poliittisten dokumenttien analyysi.	79
4.2.2	Tutkimusartikkeli 2: Ihmisoikeusperusteinen lainoppi...	81
4.2.3	Tutkimusartikkeli 3: Rikosoikeuden yleisiin oppeihin ulottuva <i>de lege ferenda</i> -tutkimus	82
4.2.4	Tutkimusartikkeli 4: Tutkimuskysely väkivallan parissa toimiville ammattilaisille	83
4.2.5	Tutkimusartikkeli 5: Lainoppi ja oikeusvertailu	84
5	TUTKIMUSARTIKKELEIDEN TIIVISTELMÄT.....	85
5.1	Johdanto	85
5.2	Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents.....	85
5.3	Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa	88
5.4	Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria?	91
5.5	“Collective violence” and honour in Finland: a survey for professionals.....	94
5.6	Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin?	96
6	TUTKIMUSTULOKSET	99
6.1	Kunniaan liittyvä väkivalta yhteisöllisenä väkivaltana	99
6.2	Yhteisöllinen väkivalta ja rikoslain soveltuvuus	100
6.3	Suomalaisen lainsäädännön muutostarpeet	102
6.4	Johtopäätökset	106
	Lyhenneluettelo	107
	Lähdeluettelo	108
	Kirjallisuus.....	108
	Oikeustapaukset	112
	Virallislähteet.....	113
	Lehtiartikkelit	114
	Internetlähteet	115
	Alkuperäisjulkaisut.....	117

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirja sisältää seuraavat alkuperäisjulkaisut:

- I Tuuli Hong. Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents. *NORA–Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 22(4) 2014, p. 314–329.
- II Tuuli Hong. Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa, s. 305–323 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta. Vastapaino 2017.
- III Tuuli Hong. Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? *Lakimies*, 3–4/2017, s. 362–386.
- IV Satu Lidman – Tuuli Hong. “Collective violence” and honour in Finland: a survey for professionals. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 10(4) 2018, p. 261–271.
- V Tuuli Hong. Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin? Hyväksytty julkaistavaksi *Lakimies*-aikakauskirjassa 1/2020.

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

1 JOHDANTO

1.1 Mistä tutkimuksessa on kysymys?

Se sanoi, se pelkäsi tosi paljon, että suomalaiset viranomaisetkin ovat sellaisia, että tästä nousee semmoinen meteli, mulla ei ole enää kasvoja mennä takaisin kotiin, kun jossain vaiheessa tosi nopeastikin nämä viranomaisetkin jättävät minut yksin tämän ongelman kanssa. Silloin mulla ei oo oikeastaan kasvoja mennä takaisin kotiin enkä mä saa mistään apua, että mä jään ulkopuolelle.¹

Väitöskirjatutkimukseni ensimmäinen työnimi oli ”Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema Suomessa. Tarvitaanko uhrien aseman parantamiseksi lainsäädännöllisiä uudistuksia?”. Vaikka tutkimussuunnitelman laatimisesta ja tutkimuksen nimeämisestä on jo kulunut aikaa, väitöskirjan fokus on pysynyt sille heti alkumetreillä asettamissani raameissa.

Tutkimuksen liikkeellepaneva voima oli kiinnostukseni Suomessa elävien maahanmuuttajanaisten kohtaamiin haasteisiin suomalaisessa yhteiskunnassa. Lukiessani aiheesta ymmärsin varsin pian, kuinka suuressa määrin naisten kohtaama ja monissa muodoissa esiintyvä väkivalta vaikuttaa paitsi siihen, kuinka hyvin he pystyvät kotoutumaan uuteen ympäristöönsä, myös heidän toimiinsa ja käyttäytymiseensä perheen sisällä. Tässä yhteydessä tutustuin ensimmäistä kertaa paremmin myös kunniaan liittyvän väkivallan ilmiöön.

Se, että kunniaan liittyvä väkivalta on tullut omaan tietoisuuteeni juuri maahanmuuttajanaisten kokemasta väkivallasta lukiessani, kertoo ilmiöstä jotain sangen merkittävää. Kunniaan liittyvä väkivalta on ymmärretty Suomessa – samoin kuin muissa länsimaissa – lähinnä maahanmuuttajataustaisten yhteisöjen ongelmaksi. Kyseisen väkivallan erityispiirteisiin viittaamalla on rakennettu eroa kantaväestön ja maahanmuuttajien lähisuhteissa ja perhepiirissä kohtaaman

¹ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 143. Lainausta on nuoren naisen kertomuksesta, jossa hän toistaa ystävänsä reaktiota hänen ehdotukseensa ottaa yhteyttä poliisiin kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä omaavan tapauksen selvittämiseksi.

väkivallan välille. Koska mediahuomiota saaneissa kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa kyse on ollut varsin rajusta väkivallasta, ilmiö on suuren yleisön silmissä muodostunut ”eksotisoiduksi” ja helposti tuomittavaksi ”muiden” väkivallaksi.²

On totta, että kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä on yksinkertaista hahmottaa ”tavallisen” lähisuhdeväkivallan kanssa tehtävän vastakkainasettelun kautta. Siinä missä lähisuhdeväkivalta on yksilöiden välistä väkivaltaa, kiertyy kunniaan liittyvä väkivalta monella tavoin yhteisöön: perheeseen, sukuun tai klaaniin. Parisuhdeväkivallassa uhuriin kohdistuu väkivaltaa yhden tekijän, tyypillisesti uhrin nykyisen tai entisen kumppanin toimesta. Uhrin ja tekijän perheet, sukulaiset ja ystävät tuomitsevat kumppaneiden välisen väkivallan, vaikkakaan eivät usein ole tietoisia väkivallan käytöstä. Kunniaan liittyvässä väkivallassa väkivallan käyttö sen sijaan on paitsi yhteisön silmissä oikeutettua, usein myös yhteisön vaatimuksesta tai painostuksesta toteutettua. Vaikka väkivalta sinänsä kohdistuukin tiettyyn yksilöön, sen välillinen vaikutus koskettaa myös muita uhrin kanssa rinnasteisen statuksen omaavia yhteisön jäseniä. Yhteisön vaikutus tulee esille myös siinä, kuinka väkivaltateot toteutetaan. Silloinkin, kun esimerkiksi konkreettinen fyysinen väkivaltateko on yhden henkilön tekemä, taustalla monesti on yhteisesti laadittu suunnitelma. Tavatonta ei ole sekään, että väkivallan toteuttaminen kanavoidaan yhteisössä jäsenelle, jolle teosta mahdollisesti aiheutuvat rikosoikeudelliset seuraamukset ovat lievimmät.³

Kunniaan liittyvää väkivaltaa määrittelevä yhteisöllisyys heijastaa yhteisöllisen ajattelun taustalla olevaa kunniaikäsitystä. Kunnia-ajattelu rakentuu patriarkaalisien hierarkian ja epätasa-arvoisten sukupuoliroolien varaan. Miehen kunnia on sidoksissa naisen käyttäytymiseen. Jos yhteisöön kuuluva nainen käytöksellään loukkaa yhteisössä noudatettavaa ja tiukasti sukupuolisiveellisyyteen sidoksissa olevaa käyttäytymisnormistoa, vaarantaa hän koko yhteisön kunnian.⁴ Monesti kunnian loukkaaminen ei vaadi edes todistettavasti tapahtunutta normin ylittämistä.

² Kunniaan liittyvä väkivalta tuli suomalaisten tietoisuuteen kertarysäyksellä alkuvuodesta 2002. Yksin Helsingin Sanomat julkaisi tuolloin lähes 20 kirjoitusta, joissa käsiteltiin Uppsalassa isänsä murhaamaksi joutuneen Fadime Şahindalin tapausta ja sen oikeuskäsittelyä. (Esim. Helsingin Sanomat. 23.1.2002. Kunniamurha kurdiperheessä järkyttää Ruotsia. Isä ampui tyttärensä, jolla oli ollut ruotsalainen poikaystävä; HS 27.1.2002. Isä tappoi tyttärensä perheen kunnian vuoksi; HS 23.5.2002. Fadimen isä perui murhatunnustuksensa; HS 25.5.2002 Fadimen isän vapautuspyyntö hylättiin.)

³ Hoyek – Sidawi – Abou Mrad 2005, s. 130; Touma-Sliman 2005, s. 183–185; Wikan 2008, s. 37.

⁴ On huomattava, että yhteisön sukupuolisiveellisyyttä koskeva normisto voi joissain tilanteissa vaarantua myös miehen käytöksen kautta. Tällöin puhutaan useimmiten heteronormatiivisuudesta poikkeavan käytöksen aiheuttamasta pahenuksesta.

Riittää, että yhteisössä on esimerkiksi huhupuheiden kautta herännyt epäily tietyn jäsenen yhteisöllisiä normeja kyseenalaistavasta käyttäytymisestä.

Kunniaan liittyvän väkivallan kulttuuristaminen ja tiettyihin uskonlahkoihin ja maantieteellisiin alueisiin liittäminen on tuonut mukanaan kysymyksen sopivasta kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevasta puhetavasta. Akateemisessa keskustelussa kunniaan liittyvään väkivaltaan on pyritty suhtautumaan hienotunteisesti ja vastakkainasettelun tuomat kielteiset näkökulmat tiedostaen. Tämä on johtanut sekä keskusteluihin siitä, tulisiko kunniaan liittyvästä väkivallasta ylipäättään puhua kunniaan liittyvänä väkivaltana, että pohdintoihin kunniaan liittyvän väkivallan oikeaoppisesta kategorisoinnista ja luokittelusta.⁵

Kunniaan liittyvä väkivalta voidaan kategorisoida esimerkiksi naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi tai lähisuhdeväkivallaksi. Kansainvälisissä naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisissa sopimuksissa kunniaan liittyvä väkivalta määritellään sukupuolistuneeksi naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi.⁶ Yksinomaan olemassa olevien luokittelujen käyttämisen tekee kuitenkin ongelmalliseksi se, etteivät ne huomioi kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteitä. Vaikka kunniaan liittyvä väkivalta useimmiten onkin juuri naisiin kohdistuvaa, sukupuolistunutta väkivaltaa ja lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa, väkivallan ennaltaehkäiseminen ja siihen puuttuminen ovat sidoksissa kyseisen väkivallan erityisyyteen, sen yhteisölliseen luonteeseen.

Tutkimuksen edetessä aloin yhä enenevässä määrin kiinnittää huomiota juuri yhteisöllisyyden väkivallan mekanismeihin ulottuvaan vaikutukseen. Kyseiset mekanismit eivät määrittele vain kunniaan liittyvän väkivallan käyttöä vaan myös kotimaisten vähemmistöjen – esimerkiksi Jehovan todistajien, lestadiolaisten, romanien – käytäntöjä. Tutkimuksessani viitataan ryhmiin ”suljettuina yhteisöinä”. On kuitenkin huomattava, että ryhmien ”sulkeutuneisuus” ja erottautuminen muusta yhteiskunnasta on eri asteista. Siinä missä Jehovan todistajat eivät äänestä poliittisissa vaaleissa tai osallistu asepalvelukseen, esimerkiksi lestadiolaisuus ei estä liikkeen jäseniä osallistumasta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.⁷ Sen sijaan ryhmiä yhdistää vahva pyrkimys käsitellä tietyt yhteisössä vallitsevan moraalien

⁵ Esim. Welchman – Hossain 2005b, s. 4–10.

⁶ Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015), johdanto-osa sekä art. 42; CEDAW-komitean yleissuositus n:o 19 (1992); CEDAW-komitean yleissuositus n:o 31 (2014), kohta VI/D; CEDAW-komitean yleissuositus n:o 35 (2017).

⁷ Tuore vuonna 2019 säädetty lakimuutos kumosi Jehovan todistajien vapautuksen asepalveluksesta. Oletus on, että suuri osa asevelvollisista Jehovan todistajista hakeutuu siviilipalvelukseen. (Ks. HS 27.2.2019. Eduskunta kumosi Jehovan todistajien erivapauden olla käymättä armeijaa tai siviilipalvelusta. Totaalikieltäytyjät joutuvat pian taas vankeuteen.)

noudattamiseen kytkeytyvät kysymykset yhteisön sisällä.⁸ Vaikka kyseinen pyrkimys ei olisikaan kaikkien jäsenten hyväksymä, voi vastoin omaksuttua linjaa olla hyvinkin vaikea toimia.⁹

Yhteisöissä hyväksytyt käyttäytymismallin noudattaminen varmistetaan jäseniin kohdistuvalla tiukalla kontrolloimisella. Kontrolli on sisäankirjoitettuna niin yksilöiden välisissä horisontaalisissa suhteissa kuin yhteisöjen hierarkiassa. Tämä mahdollistuu, koska yksilöt kasvavat sisäistämään heiltä odotettavan käyttäytymismallin sekä tiedostamaan, että poikkeaminen hyväksyttävästä mallista tuo mukanaan sanktion. Kääntöpuolena on, ettei sanktiokäytännöstä voida lipsua. Tämä rapauttaisi sanktiolla saavutettavan, muihin ryhmän jäseniin kuin itse sanktioiden kohteena olevaan yksilöön kohdistuvan pelotevaikutuksen. Koska yhteisön jäsenet pitävät yhteisön edustamia arvoja omia yksilöllisiä oikeuksiaan tärkeämpinä, sanktioiden käyttäminen nähdään oikeutettuna.¹⁰

Kontrollia ja sen hyväksyttävyyttä tarkasteltaessa on korostettava, ettei kaikkea yhteisöissä käytettävää kontrollia pidä rinnastaa väkivaltaan. Osa kontrollista on tapakasvatusta, osa sääntöjen noudattamisen edellyttämistä ja säännöistä huomauttamista. Vasta näiden jälkeen puhutaan väkivallan rajapinnoille sijoittuvasta yhteisön ulkopuolelle sulkemisesta sekä kontrollista, joka tosiasiallisesti vaikuttaa yhteisöön kuuluvan yksilön mahdollisuuksiin toteuttaa oikeuksiaan.¹¹

Kuinka yhteiskunnan tulisi puuttua yhteisöissä käytettävään väkivaltaan? On selvää, ettei eri yhteisöissä käytettäviin väkivallan muotoihin ole jo yksin rajallisten resurssien vuoksi mahdollista puuttua jokaiseen erikseen. Tätä perustelee myös rikoslain pyrkimys toisaalta yleisyyteen, toisaalta ihmisten tasa-arvoiseen ja syrjimättömään kohteluun. Periaatteilla pyritään turvaamaan yksilöiden yhdenvertaisuus lain edessä niin rikoksesta epäiltyinä ja syytettyinä kuin rikoksen uhriksi joutuneina. Tiettyihin ryhmiin kohdistuvat rikosoikeudelliset säännökset toimisivat vastoin kyseistä tavoitetta. Koska yhteisöjen sisällä käytettävä väkivalta on vastoin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamia normeja, on siihen edellä esitetystä huolimatta pystyttävä puuttumaan. Tällä hetkellä huomattava osa yhteisöllisestä väkivallasta jää kuitenkin tunnistamatta ja lainsäädännön ja väkivallan vastaisten toimenpiteiden katvealueelle.

Ratkaisua tilanteeseen voidaan hakea kunniaan liittyvän väkivallan ja muun suljetuissa yhteisöissä tapahtuvan väkivallan uudenaikaisesta käsitteellisistä. Koska suljettujen yhteisöjen väkivallan erityispiirteet kiertyvät nimenomaisesti

⁸ Hurtig 2011; Törmä 2017, s. 300, ks. myös s. 295–297; Törmä – Tuokkola – Hurtig 2013, s. 37, 66–68.

⁹ Ks. luku 1.3.2.

¹⁰ Esim. Hong (2017b); Lidman 2015, s. 206; Törmä – Tuokkola – Hurtig 2013, s. 38–39.

¹¹ Ks. luku 1.3.3 sekä alaviite 37.

yhteisöllisen elementin ympärille, tulisi väkivaltaa lähestyä yhteisöllisyyttä korostavasta perspektiivistä. Rikosoikeusjärjestelmän yksilölähtöisyyden vuoksi ei vaatimusta ole aivan yksinkertaista sovittaa yhteen rikoslain periaatteiden kanssa. Jollei yksilölähtöisyyden itsestäänselvyyttä haasteta, yhteisöön kuuluvat yksilöt ajautuvat kuitenkin toistuvasti asemaan, jossa heidän oikeuksiaan ei pystytä turvaamaan.

Kuten edellä esitetty antaa ymmärtää, väitöskirjaprosessi on edennyt kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellisen aseman tarkastelusta kohti yleisempää suljetuissa yhteisöissä tapahtuvan väkivallan uhrin aseman tarkastelemista. Ensimmäisessä artikkelissa tutkin sitä, kuinka kunniaan liittyvä väkivalta ymmärretään ja määritellään Suomessa vuosina 2004–2012 laadituissa poliittisissa asiakirjoissa, ja kuinka määritelmät ovat vaikuttaneet kunniaan liittyvän väkivallan vastaisten toimenpiteiden muotoilemiseen. Toinen artikkeli käsittelee Euroopan neuvoston naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevan niin kutsutun Istanbulin sopimuksen sopimusvaltioille asettamia velvoitteita sekä erityisesti sitä, kuinka Suomen sopimusratifiointi täyttää asetetut velvoitteet. Kolmannen artikkelin keskiössä on rikoslaki. Artikkelin keskeinen kysymys on, kuinka rikoslaki pystyy puuttumaan yhteisölliseen väkivaltaan ja turvaamaan yhteisöllisen väkivallan uhrin oikeudet. Väitöskirjan yhdessä dosentti Satu Lidmanin kanssa kirjoitettu neljäs artikkeli puolestaan tarkastelee eri tehtävissä toimivien väkivaltakysymysten ammattilaisten vastauksien pohjalta sitä, kuinka asiantuntijatyössä ymmärretään ja tunnistetaan kunniaan liittyvä ja muu yhteisöllinen väkivalta, ja millaisia lainsäädännöllisiä muutoksia yhteisöllisen väkivallan asianmukaisemman käsittelyn varmistaminen vaatii. Viimeisessä artikkelissa käsitellään kunniaan liittyvän väkivallan erityiskysymyksenä pakkoavioliittoa. Millaisin säännöksin avioliittoon pakottamisen tilanteisiin tulisi puuttua, jotta ne mahdollistaisivat sekä uhrin suojelun, että asettaisivat tekijät rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Väitöskirjan yhteenveto-osuudessa esitettyjä tuloksia syvennetään ja laajennetaan. Tähän pyritään erityisesti vastaamalla väitöskirjatutkimuksen aikana syntyneeseen metakysymykseen: kuinka yhteisöllisen väkivallan käsitettä voidaan hyödyntää laadittaessa kunniaan liittyvään väkivaltaan ja muuhun yhteisölliseen väkivaltaan kohdistuvia toimenpiteitä? Kuinka yhteisöllisyys tulisi huomioida rikoslain säännöksissä ja niiden soveltamisessa yhteisöllisen väkivallan tilanteisiin?

Yhteenveto-osuuden johdantoluvussa esitellään lyhyesti aikaisempaa kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaa tutkimusta sekä avataan tutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Luku kaksi käsittelee yhteisöllisen väkivallan tapauksissa sovellettavaksi tulevaa kansainvälisoikeudellista ja kotimaista lainsäädäntöä. Soveltamiskäytännön yhteisöllisen väkivallan tapauksissa ilmenevän ongelmallisuuden havainnollistamiseksi luvussa analysoidaan korkeinta oikeutta myöten käsiteltyä

kunniaan liittyvän väkivallan piirteitä sisältävää ”Amiran tapausta”.¹² Kolmas luku antaa lukijalle kuvan tutkimuksen sosiaalisen konstruktionismin ympärille rakennetusta teoreettisesta viitekehystä, neljäs luku tutkimusartikkeleiden metodologisista valinnoista. Luku viisi sisältää väitöskirjan tutkimusartikkeleiden tiivistelmät. Yhteenveto-osuuden päättävä kuudes luku esittelee tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset.

1.2 Aikaisempi kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva tutkimus

Kuten edellä on todettu, kunniaan liittyvän väkivallan ilmiö on noussut Suomessa yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi ja samalla laajempaan tietoisuuteen melko hiljattain. Sama koskee myös akateemista keskustelua ja tutkimusta. Kuvaavaa on, että ensimmäinen kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva väitöskirja, Lisa Gransin *Prevention of Honour-Related Violence through the Lens of the Right to Physical and Psychological Integrity*, tarkistettiin Åbo Akademiassa loppuvuodesta 2018.¹³ Kansainvälisen oikeuden alaan kuuluvassa tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaisia kansalliseen lainsäätäjään kohdistuvia velvoitteita ennaltaehkäistä kunniaan liittyvää väkivaltaa sisältyy kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Väitöskirjassa korostetaan valtion velvollisuutta puuttua kunniaan liittyvään väkivaltaan myös muutoin kuin rikosoikeudellisin keinoin.

Gransin väitöskirjan ja oman tutkimukseni lisäksi kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaa puhtaasti oikeustieteellistä tutkimusta ei ole Suomessa juurikaan tehty. Nuorisotutkimusseuran alaisuudessa vuosina 2012–2016 toteutetussa *GENESO*-tutkimushankkeessa, *Sukupolvien väliset neuvottelut, sosiaalinen kontrolli ja sukupuolistettu seksuaalisuus*, tarkastelun kohteena olivat sukupolvien välillä käytävät neuvottelut ja sosiaalinen kontrolli. Vaikka hankkeen näkökulma ei ollutkaan oikeustieteellinen, esitetään siinä esimerkiksi rikosilmoitusaineistoa sisältävän aineiston avulla myös oikeustieteellisestä näkökulmasta mielenkiintoisia tuloksia.¹⁴

Satu Lidman on tutkinut kunniaan liittyvää väkivaltaa historiallisesta ja oikeushistoriallisesta näkökulmasta. Lidmanin vuonna 2015 julkaistussa kirjassa kunniaan liittyvää väkivaltaa peilataan niin suomalaisen kuin eurooppalaisen lähisuhdeväkivallan historiassa saamiin muotoihin.¹⁵ Vaikka kunniaan liittyvää

¹² KKO 2017:52. Amiran nimi on muutettu.

¹³ Grans 2018.

¹⁴ Ks. ainakin Kivijärvi 2017. Hankkeen kaikki julkaisut kattava listaus on löydettävissä osoitteesta <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/geneso>.

¹⁵ Lidman 2015.

väkivaltaa ja varhaismodernille Euroopalle tyypillistä lähisuhdeväkivaltaa ei voidakaan täysin rinnastaa, sisältävät ne Lidmanin mukaan paljon samankaltaisia piirteitä.

Suvi Keskinen vuonna 2009 julkaisema artikkeli on yksi varhaisimmista nimenomaisesti kunniaan liittyvää väkivaltaa ja Suomen tilannetta käsittelevistä akateemisista julkaisuista. Yhteiskuntatieteellistä tutkimusta edustavassa artikkelissa analysoidaan, kuinka median kuvaukset kunniaan liittyvästä väkivallasta ovat edesauttaneet diskursiivista ”meidän” ja ”muiden” välisten erojen rakentamista.¹⁶ Keskinen on tutkinut kunniaan liittyvän väkivallan aihepiiriä toistuvasti myös tämän jälkeen. Tuorein julkaisu on Keskinen yhdessä Päivi Honkatukian kanssa vuonna 2017 kirjoittama artikkeli, jossa kunniaan liittyvään väkivaltaan yhdistettävää sosiaalista kontrollia lähestytään perinteisen näkemyksen haastavasta intersektionaalisesta näkökulmasta.¹⁷

Akateemisen tutkimuksen ulkopuolella kunniaan liittyvää väkivaltaa on tarkasteltu Ihmisoikeusliiton vuonna 2016 julkaisemassa selvityksessä *Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa*.¹⁸ Ammattilaisten ja maahanmuuttajataustaisten henkilöiden teemahaastatteluista, opetusalan ammattilaisille suunnatusta verkkokyselystä sekä poliisin asiakirja-aineistosta koostuvan aineiston pohjalta laaditussa laajassa tutkimuksessa selvitetään, millaisissa muodoissa kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy Suomessa, miten viranomaiset tunnistavat kyseisen väkivallan ja kuinka väkivaltaan pyritään puuttumaan.

Lisäksi kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaa tietoa sisältyy esimerkiksi väitöskirjassani tutkimusaineistona käytettyihin viranomaisasiakirjoihin. Kunniaan liittyvää väkivaltaa on näissä asiakirjoissa kuitenkin käsitelty lähinnä jo olemassa olevaan kokemus- ja tutkimustietoon viitaten. Uutta tietoa asiakirjoissa ei juurikaan tuoteta.

Toisin kuin kunniaan liittyvää väkivaltaa, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja yleisemmin lähisuhdeväkivaltaa on tutkittu Suomessa melko paljon myös oikeustieteellisestä näkökulmasta. Yhteisöllinen väkivalta, jota koskevan määritelmän kehittäminen nivoutuu suurelta osin väitöskirjatutkimukseeni, on saanut näkyvyyttä Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa Satu Lidmanin kanssa järjestämässäni yhteisöllisen väkivallan symposiumeissa. Tähän liittyen loimme vuonna 2015 myös tutkimushankkeen *Collective Gendered Violence from Preventative and Punitive Perspective*.

¹⁶ Keskinen 2009.

¹⁷ Honkatukia – Keskinen 2018. Myös kyseinen artikkeli on julkaistu osana GENESO-projektia.

¹⁸ Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016.

Etenkin määrällisesti tarkasteltuna kansainvälinen kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva tutkimus keskittyy Iso-Britanniaan. Huomattava osa tästä tutkimuksesta, jota esimerkiksi Aisha K. Gill, Lynn Welchman ja Sara Hossain sekä Roxanne Khan edustavat, tarkastelee kunniaan liittyvää väkivaltaa sosiologisesta ja kriminologisesta perspektiivistä.¹⁹ Pohjoismaissa kunniaan liittyvän väkivallan tutkimus on ollut aktiivisinta Ruotsissa. Oikeustieteellistä tutkimusta ovat tehneet ainakin Åsa Eldén, Jenny Westerstrand, Anna Kaldal ja Emelie Kankaanpää Thell.²⁰ Pohjoismaisista tutkijoista merkittävä on myös norjalainen sosiologi Anja Bredal.²¹

Oman väitöskirjani panos kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaan keskusteluun on väkivallan yhteisöllisiä elementtejä korostava näkökulma. Kiinnittämällä kunniaan liittyvän väkivallan tarkastelu yhteisöllisyyteen, pystytään väkivaltaan puuttumaan tarkoituksenmukaisemmalla tavalla niin oikeus- kuin auttamisjärjestelmänkin puitteissa.

1.3 Tutkimuksessa käytetyt keskeiset käsitteet

1.3.1 Kunniaan liittyvä väkivalta ja kunnia-ajattelu

Tutkimuksessa *kunniaan liittyvä väkivalta* ymmärretään fyysistä väkivaltaa laajemmin. Fyysisen tai seksuaalisen väkivallan lisäksi tai sijasta kunniaan liittyvä väkivalta voi olla esimerkiksi eri tavoin ilmenevää henkistä, hengellistä tai taloudellista väkivaltaa.²² Yhtenä kunniaan liittyvän väkivallan ilmenemismuotona käsittelen myös avioliittoon pakottamista. Sen sijaan tyttöjen sukuelinten silpomisen olen rajannut oman tutkimukseni ulkopuolelle. Perustelen rajausta sillä, että vaikka kyseisen käytännön voidaankin nähdä ilmentävän kunnia-ajattelua, sitä on Suomessa käsitelty pitkälti omana kategorianaan.

Kunniaan liittyvän väkivallan käsitettä on avattu edellä väitöskirjan ensimmäisessä luvussa (1.1). Kyseisenlaisesta väkivallasta puhuttaessa on oleellista ymmärtää ilmiön rakentuminen yhteisöllisyyden ja kunniakäsitysten määrittelemälle perustalle. Yhteisöllisyys ja yhteisössä elinvoimainen kunniakäsitys ovat toisistaan riippuvaisia tavalla, jossa yhteisöllisyyttä ylläpidetään kunniakäsityksen avulla ja vastaavasti kunniakäsitys on sidoksissa yhteisöllisen ajattelutavan dominanssiin.

¹⁹ Esim. Gill 2008; Gill 2009; Gill – Strange – Roberts 2014; Khan 2018; Welchmann – Hossain 2005a.

²⁰ Eldén – Westerstrand 2004; Kaldal – Kankaanpää 2015/16; Kaldal – Kankaanpää Thell 2016/17.

²¹ Esim. Bredal 2005. Ks. myös Bredal 2018.

²² Taloudellinen väkivalta on sisällytetty naiseen kohdistuvan väkivallan määritelmiin vasta uudemmissa kansainvälisissä dokumenteissa. Esim. Istanbulin sopimus, art. 3; CEDAW-komitean yleissuositus n:o 35 (2017), kohta II/14.

Kunniaan liittyvässä väkivallassa yhteisöllisyys vaikuttaa usealla tasolla. Ensinnäkin, väkivallan käyttäminen liittyy edellä esitetyn mukaisesti yhteisössä vallitsevaan kunnia-ajatteluun. *Kunnia-ajattelu* on pohjimmiltaan sidoksissa yhteisön patriarkaaliseen luonteeseen. Patriarkaalisisessa yhteisössä sukupuolilla on selkeät roolinsa ja paikkansa, ja naisten ja miesten odotetaan käyttäytyvän sukupuolensa mukaisesti. Naisen rooli on olla siveä ja tottelevainen, noudattaa yhteisön tiukkojakin seksuaalisiveyteen nivoutuvia moraalisäännöksiä. Säännökset, joiden taustalla on ajatus naisen seksuaalisesta puhtaudesta, asettavat rajat tyttöjen ja naisten arkipäiväisillekin valinnoille aina pukeutumisesta ja kännykän käyttämisestä lähtien. Yhteisön hyväksymien ja moraalisesti oikeina pitämien rajojen haastaminen tai ylittäminen nähdään uhkana miehen kunniaan sidoksissa olevalle yhteisön kunnialle. Miehillä puolestaan annetaan huomattavasti naisia enemmän liikkumavapautta seksuaalimoraalin suhteen. Niin kauan kuin käytös pysyy heteronormatiivisuuden rajoissa, sen ei nähdä aiheuttavan yhteisön päälle lankeavaa häpeää.²³

Patriarkaalisisessa yhteisössä sukupuoli määrittää käyttäytymistä koskevien odotusten ohella myös paikan yhteisön hierarkiassa. Naisen asema on miehen alapuolella, minkä lisäksi hierarkkiseen asemaan vaikuttaa myös henkilön ikä ja sen myötä saavutettu elämäkokemus.

Kunnian tahraamiseksi voi yhteisön silmissä riittää hyvinkin pieni poikkeama työltä tai naiselta odotettavasta käyttäytymisestä. Riittävää voi olla jo yksin yhteisön jäsenen korviin kantautunut, perätönkin, naisen käytöstä kyseenalaistava huhupuhe. Kunnia-ajattelussa on keskeistä, että henkilön, jonka sopimattomana pidetty käytös on aiheuttanut särön yhteisön kunniaan, on hyvitetävä teko. Yhteisön silmissä väkivallan käyttäminen ei kyseisenlaisessa tilanteessa ole rikos vaan oikeutettu kurinpidollinen toimenpide, joka osoittaa rajan yhteisön määrittelemän sallitun ja kielletyn käyttäytymisen välillä.²⁴

Konkreettinen kunniaan liittyvän väkivallan teko on tavallisesti naista lähellä olevan miespuolisen sukulaisen, vain harvoin naisen kumppanin tai puolison, toteuttama. Silloinkin, kun teon on tehnyt vain yksi henkilö, taustalla voi olla usean yhteisön jäsenen laatima suunnitelma. Tavatonta ei ole sekään, että tekijä itse joutuu uhrin asemaan, toteuttamaan vastoin omaa tahtoaan teon, jolle ei yhteisön painostuksen alla löydä toimimiselta vapauttavaa vaihtoehtoa. Kyseinen malli tuo hyvin esille yhteisön hierarkian ja valtasuhteet. Näiden seurauksena esimerkiksi yhteisön alaikäinen jäsen voi tahtomattaan joutua väkivaltateon tekijäksi.

²³ Ks. esim. Grans 2018; Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016; Idriss 2011, s. 3; Lidman 2015.

²⁴ Lidman 2015, s. 198.

Rikosoikeusjärjestelmälle, jonka pohjana on ajatus yksilöstä autonomisena toimijana, voi osoittautua haasteelliseksi ymmärtää kunniaan liittyvän väkivallan kokonaisuutta. Toisin sanoen, vaikka rikoslain mukaan rangaistavaksi säädetty teko olisikin yksiselitteisesti ja todisteellisesti tietyn nimetyn henkilön tekemä, voi hän tosiasiaassa olla vain viimeinen lenkki yhteisesti laaditun suunnitelman toteuttamisessa.²⁵ Rikoslain rikoskumppanuutta, välillistä tekemistä, yllytystä ja avunantoa koskevat säännökset eivät useinkaan sovellu kyseisenlaisiin tapauksiin.²⁶ Tällöin vaarana on, että teon rikosoikeudellinen tarkastelu keskittyy vain konkreettisen väkivaltateon tekohetkeen ja teon toteuttajaan. Rajauksen seurauksena tekoon ehkä ratkaisevastikin vaikuttaneet yhteisön jäsenet jäävät rikosoikeudellisen järjestelmän ulottumattomiin. Uhrin kannalta tämä voi tarkoittaa tilannetta, jossa väkivallan uhka jatkuu. Oman ulottuvuutensa uhkan vakavuuteen luo se, että laajemmissa yhteisöissä jäsenet voivat levittäytyä maantieteellisesti laajalle alueelle. Käytännössä kaikkien saavutettavissa oleva viestintäteknologia ja sosiaalinen media mahdollistavat valtiorajat ylittävän kontrolloimisen ja kanssakäymisen ja näin edesauttavat väkivallan uhkan ylläpitämistä.

1.3.2 Yhteisöllinen väkivalta ja suljettu yhteisö

Yhteisöllinen väkivalta on käsitteenä kehittynyt väitöskirjaprosessin aikana. Taustalla on ennen kaikkea prosessin kuluessa vahvistunut näkemys siitä, kuinka suljetuissa yhteisöissä väkivaltaa koskevat ongelmat paikantuvat yhteisöjen välisistä eroista huolimatta oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna paljolti samoihin kysymyksiin. Tämä johtuu yhteisöllisen väkivallan erityispiirteiden samankaltaisuudesta. Erityispiirteet huomioivan käsitteen olemassaolo mahdollistaakin aiheita koskevan keskustelun tavalla, jossa yksittäisiä ryhmiä leimaamatta pystytään kiinnittämään huomio väkivaltaa määritteleviin erityispiirteisiin ja tätä kautta puuttumaan ilmiöön asianmukaisesti ja aikaisempaa tehokkaammin.

Ymmärrän yhteisöllisen väkivallan väkivaltana, jota käytetään *suljetun yhteisön* sisällä. Suljettu yhteisö voi olla esimerkiksi ideologisesti määrittynyt uskonnollinen yhteisö tai yhteisen perimän ja jaetun kulttuuriperinnön vuoksi tiivis maahanmuuttajayhteisö. Ferninand Tönniesin jo 1800-luvun loppupuolella kehittämä *Gemeinschaft – Gesellschaft* eli yhteisö – yhteiskunta -erottelulle perustuva yhteisön määritelmä kiteyttää yhä ajankohtaisella tavalla yhteisökäsitteen ytimen. Määritelmän mukaan yhteisö on ryhmä, jossa jäsenten keskinäiset siteet ja

²⁵ Eldén – Westerstrand 2004; Hong 2017a.

²⁶ Osallisuussäännöksistä tarkemmin luvussa 2.3.1.

yhteenkuuluvaisuus ovat syy suojella ryhmää ja pyrkiä sen säilyttämiseen.²⁷ Tönniesin määritelmässä viitataan arkaaisiin perheen ja klaanin ympärille muodostettuihin yhteisöihin, joista historiallisen kehityksen myötä siirryttiin käsitteparissa mainittuihin moderneihin yhteiskuntiin. Yksilön itsenäisyyden merkitys on edelleen kasvanut siirryttäessä modernista postmoderniin yhteiskuntarakenteeseen. Toisaalta yhteisöllisyys ei kuitenkaan ole menettänyt merkitystään postmodernissakaan yhteiskunnassa. Facebookin, Twitterin ja muun sosiaalisen median mahdollistaessa tiettyä teemaa merkityksellisenä pitävien henkilöiden muodostamien yhteisöjen syntymisen, yhteisöllisyys on saanut uudenlaisia muotoja. Sosiaalisen median yhteisöissä yhdistävän teeman luoma yhteenkuuluvaisuus voi toimia samoin kuin perinteisemmissä yhteisöissä.²⁸ Esimerkkeinä muista yhteisöistä voidaan lisäksi mainita ainakin työyhteisöt tai vaikkapa rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi kootut jengit.

Kuten edellä kunniaan liittyvän väkivallan määritelmän kohdalla todettiin, yhteisöllinen väkivalta kytkeytyy yhteisön jakamaan ideologiaan tai säännöstöön. Yhteisöllisessä kontekstissa yhteisön eheys arvotetaan yksilön oikeuksien toteuttamista tärkeämmäksi arvoksi. On kuitenkin huomattava, että kaikki suljettujen yhteisöjen jäsenten tekemä keskinäinen väkivalta ei suinkaan täytä yhteisöllisen väkivallan kriteereitä. Osa teoista voi olla esimerkiksi ilman yhteisöllistä kiinnekohtaa tehtyä lähisuhdeväkivaltaa. Sen sijaan pyrkimys suojella ryhmää ja sen jäsenten yhteenkuuluvaisuutta saa aikaan sen, että tietyissä tilanteissa väkivalta nähdään yhteisön näkökulmasta arvioituna oikeutettuna tai tarpeellisena. Tällöin taustalla yleensä on joko jäsenen käyttäytyminen epäsovivana pidettävällä tavalla tai tämän halu irtaantua ryhmästä.

Oikeudellisesta näkökulmasta merkittävää on se, että yhteisöllisessä väkivallassa sekä väkivallantekijöitä että uhreja on tyypillisesti useita. Konkreettisen väkivaltateon tekijä voi valikoitua tekijäksi esimerkiksi ryhmän sisällä omaamansa aseman vuoksi, mutta hän ei välttämättä pysty tai koe pystyvänsä juuri vaikuttamaan teon laatuun. Koska väkivaltatekoa käytetään välineenä yhteisön yhtenäisyyden ja yhteenkuuluvuuden varmistamisessa, teoilla pyritään tarkoituksellisesti vaikuttamaan myös muihin yhteisön jäseniin kuin varsinaisen väkivaltateon uhriin.

Yhteisöllisistä rikoksista puhuttaessa on mielenkiintoista tarkastella rikosoikeuden lähtökohtia myös suhteessa edellä viitattuun yhteisö – yhteiskunta -erotteluun. Demokraattisessa yhteiskunnassa rikosoikeusjärjestelmän keskeisiä periaatteita ovat vaatimus kriminalisointien säätämisestä lailla sekä yksilön henkilökohtaisesti kantama rikosoikeudellinen vastuu. Heimojen ja klaanien järjestelmässä rangaistavuus sen sijaan pohjautuu yhteisöllisille arvoille ja vastuu

²⁷ Tönnies 2002 (1887), s. 33–35.

²⁸ Kehityssuuntaa on kutsuttu *neo-tribalismiksi*, ks. esim. Maffesoli 2016.

yhteisön jäsenen teoista voi kohdistua häpeä – kunnia -ajattelun myötä koko yhteisöön.²⁹

Ilman edellä mainittujen seikkojen tiedostamista tunnustetaan yhteisöllisen väkivallan tapauksissa merkitykselliset seikat vain osittain. Rikoslaki on rakentunut yksilölähtöiselle ja tekurikos oikeudelliselle perustalle, mikä sopii hyvin yhteen suomalaiselle väkivaltakäsitykselle tyypillisen yhden tekijän ja yhden uhrin välisen tekemuodon kanssa. Näistä lähtökohdista seuraa se, ettei rikoslaki pysty kaikilta osin kattamaan yhteisöllistä väkivaltaa. Koska sitä, että myös Suomessa yhteisöjen paineessa elävät yksilöt voivat kokea olevansa pakotettuja luopumaan jopa perustavanlaatuisista vapauksistaan ja oikeuksistaan, voitaneen pitää yleisesti tunnustettuna asiana, lienee kiistatonta, että vaatimus yhteisöllisen kontekstin ymmärtämisestä on otettava vakavasti myös rikosoikeudellisessa keskustelussa.³⁰ Rikoslakia on pystyttävä soveltamaan myös yhteisöllisen väkivallan tapauksissa.³¹

Vaikka yhteisöjä oikeudellisesta ja yhteisölliseen väkivaltaan kiinnittyvästä näkökulmasta tarkasteltaessa yhteisöllisyys voi näyttäytyä lähinnä yksilölle vahingollisena ja yksilöä kontrollin kautta tukahduttavana ilmiönä, yhteisö voi monesti olla jäsenelle myös positiivinen ja turvallisuutta luova voimavara.³² Tutkimuksen aiheesta johtuen yhteisöllisyydestä joudutaan nostamaan esille negatiivisia seikkoja. Tämä ei kuitenkaan tarkoita yhteisöllisyyden myönteisten aspektien kieltämistä tai niiden merkityksen vähättelemistä.

Edellä on korostettu suljettujen yhteisöjen jäsenten välisen yhteenkuuluvuuden tunteen ja jaetun säännöspohjan tai ideologian olemassaoloa. Suljettujen yhteisöjen jäsenet eivät tästä huolimatta muodosta vain sisäisesti homogeenisia ja yksinäisiä joukkoja. Vaikka yhteisöllisen väkivallan toteuttaminen monesti vaatiikin usean jäsenen yhteistyötä, väkivalta ei kaikkein jäsenten silmissä ole oikeutettua ja hyväksyttävää edes silloin, kun sitä yhteisön sisällä perustellaan vetoamalla ryhmässä noudatettaviin säännöksiin ja yhtenäisyyden turvaamiseen.

Vähemmistöjä edustavien yhteisöjen historiasta ja yhteiskunnallisesta asemasta johtuen ilmoituskyvnys yhteisön sisäisestä väkivallasta on korkea myös niille jäsenille, jotka sinänsä tuomitsevat väkivallan käyttämisen.³³ Kokemukset syrjinnästä voivat johtaa ajatukseen siitä, että kielteisen tapahtuman julkitulo vain lisäisi yhteisön ja valtaväestön vastakkainasettelua ja yhteisön jäseniin kohdistuvaa

²⁹ Vrt. Weiner 2013. Ks. rikosoikeuden peruseriaatteista luku 3.2.2.

³⁰ Esim. Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016

³¹ Rikoslain soveltaminen yhteisöllisen väkivallan tapauksiin on haasteellista myös yhteisöllisessä väkivallassa tyypillisten tekemuotojen vuoksi. Tekemuotoja käsitellään tarkemmin yhteenvedon osuuden luvussa 2.

³² Hansen – Sams – Jäppinen – Latvala 2016, s. 42; Lidman 2015, s. 188–189.

³³ Vrt. Törmä 2017, s. 295; Törmä – Tuokkola – Hurtig 2013, s. 37.

syrijintää. Tästä johtuen viranomaiset halutaan pitää viimeiseen asti pois sisäisten asioiden selvittämisestä.

Toimintamalli kuvastaa ristiriitaisella tavalla yhteisöllisyyden vaikutuksia. Yhteisön julkikuva voi yhteisön sisäisiä käytäntöjä kyseenalaistavallekin yksilölle arvottua korkeammaksi kuin yksittäisiin jäseniin kohdistuvat integriteetin loukkaukset, jolloin valtaväestölle ja ympäröivälle yhteiskunnalle näkyvä julkisivu muodostuu väkivallan ilmituloa estäväksi rakenteeksi.

Maahanmuuttajayhteisöjen yhteisöllisyyden kohdalla edellä esitettyä on tarkasteltava myös maahanmuuton avaaman perspektiivin kautta. Maahanmuutto voi vaikuttaa yksilöihin ja yhteisöihin huomattavasti. Sen seurauksena voivat muuttua niin yhteiskunnallinen asema kuin perhesuhteet. Lähtömaassa itseään liberaalina pitänyt perhe voi muuttuneissa olosuhteissa esimerkiksi kokea tarvetta turvautua oman yhteisön antamaan tukeen ja alkuperän korostamiseen.³⁴ Kaikki tämä tapahtuu vuorovaikutuksessa uuteen yhteiskuntaan ja mahdolliseen vähemmistöihin kohdistuvaan syrjintään, jopa rasismiin.³⁵

1.3.3 Väkipalta, sosiaalinen kontrolli ja yhteisöllisen väkivallan jatkumo

Tutkimuksessa väkipalta ymmärretään laajasti. Väkipalta voi olla niin fyysistä, henkistä, hengellistä kuin taloudellistakin väkivaltaa. Tyypillinen yhteisöllisessä kontekstissa käytettävä väkivallan muoto on *sosiaalinen kontrolli* monine ilmenemismuotoineen.

Juuri sosiaalinen kontrolli tuo selkeästi esille yhteisöllisen väkivallan ja rikoslain väkivaltamääritelmien välisen jännitteen.³⁶ Kuten edellä on esitetty, yhteisöllisessä kontekstissa yhteisön hyväksyttävänä pitämisen käyttäytymisen rajat luovat yksilölle tilan, jonka puitteissa hänen on mahdollista toimia ja toteuttaa itseään.

³⁴ Vrt. Keskinen 2014, s. 29.

³⁵ Luvun kirjoittaminen osuu ajallisesti hetkeen, alkuvuoteen 2019, jolloin suomalaisessa mediassa käydään keskustelua raiskauksista, joihin ulkomaalaistaustaisten miesten epäillä syyllistyneen useassa toisistaan erillisessä tapauksessa. Uhrit ovat olleet nuoria valtaväestöön kuuluvia tyttöjä. Tapaukset ovat herättäneet huomiota ja tyrmistystä. Niiden tuomittavuudesta ja törkeydestä ei ole epäselvyyttä. Vaalikeväänä korostuu kuitenkin myös tapa, jolla tapaukset liitetään osaksi laajempaa maahanmuutosta ja maahanmuuttajista käytävää keskustelua. Tätä kautta voi avautua myös ymmärrys siihen, miksi, kuten luvussa on esitetty, yhteisöiden käytännöissä korostuu ympäröivään yhteiskuntaan annettavan julkikuvan merkitys. (Ks. esim. Helsingin Sanomien aihetta koskeva kirjoittelu tammikuussa 2019.)

³⁶ Rikoslain väkivaltaa koskevan määritelmän ja yhteisöllisen väkivallan välistä jännitettä ja tästä seuraavia haasteita tarkastellaan erityisesti tutkimusartikkeleissa Hong 2017b ja Hong 2020.

Toivotunlainen käyttäytyminen varmistetaan sosiaalisen kontrollin keinoin. Ongelmalliseksi kontrolli muuttuu silloin, kun yksilö ei saa tehdä itseään koskevia päätöksiä, vaikka tämän henkilön ikä ja kehitystaso huomioiden tulisi olla mahdollista.³⁷

Sosiaalisen kontrollin käsite on tärkeä yhteisöllisessä kontekstissa käytettävää väkivaltaa määriteltäessä. Paitsi että sosiaalinen kontrolli voi itsessään loukata yksilön integriteettiä, se on yhteydessä väkivallan muihin muotoihin. Liz Kellyn kehittämä käsite seksuaalisen väkivallan jatkumosta havainnollistaa hyvin myös yhteisöllistä väkivaltaa. Kelly käytti jatkumoa alun perin selittämään seksuaalisen väkivallan ilmenemismuotojen välisiä vuorovaikutussuhteita ja haastamaan ajatusta seksuaalisen väkivallan tekojen hierarkkisuudesta. Jatkumo kuvaa Kellyn tutkimuksissa seksuaalista väkivaltaa kahdella tasolla. Ensinnäkin, se osoittaa, kuinka väkivallasta muodostuu elementtien tai tapahtumien jatkumo, jossa teot sulautuvat toinen toisiinsa siten, että niitä lopulta on enää vaikea erottaa toisistaan. Toiseksi, jatkumon avulla pystytään yksilöimään keskenään huomattavastikin eroavia tekoja yhdistävät samanlaisina toistuvat erityispiirteet.³⁸ Kelly nimeää kyseisenlaisiksi piirteiksi naisten ja miesten välisen epäsymmetrisen valta-asetelman.³⁹

Kellyn jatkumokäsitteeseen tukeutuen esitän, että sosiaalisen kontrollin eri ilmenemismuodot, joita yhdistävä erityispiirre on niiden taustalla oleva pyrkimys varmistaa tietyn käyttäytymismallin noudattaminen, on mahdollista nähdä sosiaalisen kontrollin jatkumona. Kyseinen sosiaalisen kontrollin jatkumo puolestaan on osa tai kerros kontrollin ja muiden yhteisöllisen väkivallan muotojen muodostamaa yhteisöllisen väkivallan jatkumoa. Alleviivaamalla väkivallan muotojen limittäisyyttä ja rinnakkaisuutta mahdollistaa jatkumokäsite väkivallan uhrien kokemusten paremman ymmärtämisen. Tätä kautta se antaa uusia näkökulmia niin nykyiset lainsäädännölliset ratkaisut kuin väkivallan kitkemiseksi suunnatut tukitoimet haastavaan keskusteluun.

Väitöskirjatutkimuksen tavoitteena on uhrin asemaan vaikuttavien lainsäädäntöratkaisujen kriittinen arviointi. Rikoslain taustaoletuksista ja tyyppillistä suomalaista, kahden humalaisen välistä pahoinpitelyä, koskevasta stereotypiasta johtuen on rikosoikeudellinen puuttuminen väkivaltaan yksinkertaisinta silloin, kun

³⁷ Sosiaalista kontrollia tarkasteltaessa on tärkeää huomata, että esimerkiksi perheenjäsenten välisissä suhteissa kontrolli on monesti luonnollista ja hyväksyttävää. Puhuttaessa pienen lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta, voidaan kontrollin todeta olevan jopa elintärkeää. Tilanne muuttuu lapsen kehittyessä ja kyetessä itse ottamaan vastuuta valinnoistaan ja toimistaan.

³⁸ Kelly 1988, s. 67.

³⁹ Vrt. Kelly 1988, s. 72.

käsiteltävänä olevassa tapauksessa on käytetty fyysistä väkivaltaa.⁴⁰ Vaikka etenkin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa tutkimuksessa on haastettu totunnaista väkivallan käsitettä ja korostettu väkivallan moninaisuutta sekä henkisen väkivallan tuomittavuutta, yhteisölliselle väkivallalle tyypilliset integriteettiä loukkaavat teot ovat jääneet keskustelun ulkopuolelle. Kyseisenlaiset teot ovat kuitenkin oleellinen osa yhteisöllisen väkivallan kokemusta.

Tekojen tarkasteleminen jatkumona tuo näkyville vakavuusasteeltaan erilaisten tekojen kietoutumisen yhdeksi kokonaisuudeksi. Ennen kaikkea se auttaa näkemään kriminalisoimattomien ilman kontekstin ymmärtämistä vähäpätöisiltä vaikuttavien tekojen merkityksen. Vasta kun yksittäisinä arvioiden vähäiset loukkaukset kietoutuvat yhteen vastaavien ”vähämerkityksisinä” näyttäytyvien tekojen ja/tai vakavampien loukkausten kanssa, saadaan esille koko väkivaltakokemuksen kattava kuva. Tällöin esimerkiksi jatkuva ja toistuva sosiaalinen kontrolli tulee näkyväksi uhrin integriteettiä loukkaavana tekona.

⁴⁰ Suomalaisen pahoinpitelyn stereotypiana on pidetty niin sanottua nakkikioskitappelua. ”Tavalliset pahoinpitelyt ovat usein ravintoloissa taikka niiden lähistöllä sattuneita keskinäisiä tappeluita, joiden kuluessa on vaihdettu muutama nyrkinisku molempiin suuntiin ilman sen vakavampia jälkiseurauksia”. (Lappi-Seppälä 2013, s. 467; Ks. myös Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 227.)

2 LAINSÄÄDÄNTÖ JA YHTEISÖLLINEN VÄKIVALTA

2.1 Johdanto: Suomalaista ja kansainvälisoikeudellista sääntelyä

Luvussa tarkastelen voimassaolevaa yhteisöllisen väkivallan tapauksissa sovellettavaksi tulevaa lainsäädäntöä. Koska yhteisöllinen väkivalta voi pitää sisällään yhteisöstä riippuen hyvin monenlaisia tekoja, en pyri antamaan luvun puitteissa kaikki väkivaltamuodot kattavaa esitystä. Sen sijaan valitsin lähtökohdaksi kunniaan liittyvän väkivallan, joka toimii hyvänä ja ajankohtaisena esimerkkinä yhteisöllisestä väkivallasta. Monet kunniaan liittyvään väkivaltaan sovellettavissa olevaa lainsäädäntöä koskevat huomiot ovat paikkansapitäviä myös muun yhteisöllisen väkivallan kohdalla. Kunniaan liittyvä väkivalta sopii esimerkiksi myös siitä syystä, että yhteisöllistä väkivaltaa määrittävä sosiaalinen kontrolli on merkityksellinen elementti suurimmassa osassa kunniaan liittyvän väkivallan tapauksia.

Vaikka väkivaltatapauksien oikeuskäsittelyyn sovelletaankin voimassaolevaa kotimaista rikoslakia, kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamia vaatimuksia ei voi ohittaa kunniaan liittyvän väkivallan – ja yhteisöllisen väkivallan – kontekstissa. Kunniaan liittyvästä väkivallasta ja uhrin rikosoikeudellisesta asemasta puhuttaessa on huomioitava etenkin niin kutsuttu Istanbulin sopimus, Suomessa vuonna 2015 voimaan tullut *Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta*.

Suomessa valtaosa naisiin kohdistuvan väkivallan rikosoikeudellisen käsittelyn asianmukaistamiseksi tehdyistä lainsäädännöllisistä muutoksista on tehty seurauksena kansainvälisten ihmisoikeuksien toteutumista valvovien elinten painostuksesta.⁴¹ Vaikuttaa siltä, että samankaltainen mekanismi toistuu myös

⁴¹ Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 65.

kunniaan liittyvän väkivallan kannalta keskeisten lainsäädännöllisten vaatimusten kohdalla. Vaikka Istanbulin sopimuksen sopimusvaltioille asettamat vaatimukset eivät toistaiseksi ole aikaansaaneet huomattavia kunniaväkivallan kannalta oleelliseen lainsäädäntöön ulottuvia muutoksia, sopimuksen ratifiointiprosessin yhteydessä on nostettu esille ja yhteiskunnalliseen keskusteluun esimerkiksi rikoslain soveltamiseen liittyviä ongelmakohtia.⁴²

Luvussa käydään ensin lyhyesti läpi kansainvälisiä tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä ihmisoikeusnormeja ja etenkin Istanbulin sopimuksen asettamia kansalliseen lainsäädäntöön ulottuvia velvoitteita. Tässä yhteydessä tarkastellaan esimerkinomaisesti pakkoavioliiton rangaistavuutta koskevien vaatimusten toteutumista. Tämän jälkeen käsitellään voimassa olevan kansallisen rikoslain pahoinpitelypykälää sekä laitonta uhkausta ja pakottamista koskevia säännöksiä.⁴³ Luvun viimeisessä alaluvussa pohditaan suhteellisen tuoretta oikeustapausta hyödyntäen sitä, millaisia ongelmia kansallisen lainsäädännön soveltaminen kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin tyyppillisesti aiheuttaa.

2.2 Kansainvälisoikeudellinen sääntely

Kunniaan liittyvää väkivaltaa kansainvälisoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta tarkasteltaessa korostuu kunniaväkivallan luonne ihmisoikeusloukkauksena. Lisäksi näkökulma tuo esille kyseistä väkivaltaa koskevan sääntelyn linkittymisen yleisempään naisiin kohdistuvan väkivallan sääntelyn kehittymiseen.

Vaikka ihmisoikeusnormisto on rakentunut tasa-arvon ja syrjimättömyyden periaatteille, ei ideaali kaikille ihmisille kuuluvista ihmisoikeuksista ole toteutunut. Ihmisoikeuksia määritellyt jako julkiseen ja yksityiseen elämänalueeseen on käytännössä johtanut siihen, että erityisesti naisia koskevat huolenaiheet ovat tulleet ihmisoikeusnormistoissa huomioiduiksi vain vaillinaisesti.⁴⁴ Huomattava askel näiden saattamiseksi osaksi ihmisoikeuksien ydintä oli YK:ssa vuonna 1979 hyväksytty ja Suomen vuonna 1986 ratifioima ihmisoikeussopimussopimus, *Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus*, niin kutsuttu CEDAW -sopimus.⁴⁵ Tämäkään

⁴² Hong 2017a; Hong 2020; Nousiainen – Pentikäinen 2013; Nousiainen – Pentikäinen 2017.

⁴³ Luku on rajattu käsittelemään vain tiettyjä säännöksiä. Näiden lisäksi voidaan kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa yksittäistapauksen piirteistä riippuen joutua soveltamaan esimerkiksi henkirikospykälää tai vapaudenriistoa tai kotirauhan häiritsemistä koskevia pykäläitä. Joissain tapauksissa voitaneen soveltaa myös vainoamispykälää. Viimeiseksi mainittuun liittyvistä soveltamishaasteista ks. Hong 2017b.

⁴⁴ Charlesworth 1988, s. 190–192.

⁴⁵ SopS 67–68/1986.

sopimus ei silti alun perin sisältänyt naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tarttuvaa sopimuskohtaa. Vasta sopimusta valvovan CEDAW-komitean vuodelta 1992 olevassa yleissuosituksessa numero 19 todetaan sopimuksen syrjintä-määritelmän kattavan sukupuolistuneen väkivallan. Suosituksen viittaus väkivallan käyttöä oikeuttaviin ”perinteisiin asenteisiin” voidaan nähdä viittauksena myös kunniaan liittyvän väkivallan käytäntöihin.⁴⁶ Määritelmä vahvistetaan yksiselitteisesti komitean myöhemmässä vuonna 2014 antamassa haitallisia käytäntöjä koskevassa yleissuosituksessa numero 31.⁴⁷

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus on Euroopan mittakaavassa merkittävä osa jatkumoa, jolla naisiin kohdistuva väkivalta on juurrutettu osaksi ihmisoikeuskeskustelua.⁴⁸ Kansainvälisesti vuonna 2014 voimaan tullut sopimus tuli Suomessa voimaan 1.8.2015. Verrattuna aikaisempiin Suomessa ratifioituihin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, Istanbulin sopimus asettaa sopimusvaltioille tarkemmin määriteltäviä velvoitteita. Osaltaan tämä liittyy siihen, että sopimus ymmärtää naisiin kohdistuvan väkivallan sekä ihmisoikeusloukkauksena ja syrjintänä että rikoksena. Toisin sanoen, siinä missä kansainvälinen sääntely pitkään on pidättäytynyt puuttumasta ihmisten yksityisyyden piiriin, Istanbulin sopimuksessa valtioille asetetaan velvollisuus puuttua ihmisoikeusloukkauksiin myös niiden tapahtuessa yksityisyyden alaan kuuluvissa henkilöiden välisissä horisontaalisuhteissa. Lisäksi valtion on huolehdittava siitä, että voimassa oleva rikosoikeusjärjestelmä takaa puitteet mahdollisiin loukkauksiin puuttumiselle.⁴⁹

Valtioiden on ihmisoikeussopimusten asettamia velvoitteita täyttäessään noudatettava huolellisuus- eli *due diligence* -velvoitetta. Naisiin kohdistuvan

⁴⁶ “Traditional attitudes by which women are regarded as subordinate to men or as having stereotyped roles perpetuate widespread practices involving violence or coercion, such as family violence and abuse, forced marriage, dowry deaths, acid attacks and female circumcision. Such prejudices and practices may justify gender-based violence as a form of protection or control of women. [–]”. (CEDAW-komitean yleissuositus n:o 19 [1992], kohta 11. Huomaa myös yleissuositus n:o 19 [1992] päivittävä CEDAW-komitean yleissuositus n:o 35 [2017].)

⁴⁷ CEDAW-komitean yleissuositus n:o 31 (2014), kohta VI/D.

⁴⁸ Euroopan ulkopuolella on jo ennen Istanbulin sopimuksen laatimista laadittu kansainvälisiä nimenomaisesti naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttuvia sopimuksia. Amerikan valtioiden yhteistyöjärjestön (OAS) piirissä vastaava, niin kutsuttu *Belem do Para* -sopimus laadittiin jo vuonna 1994 (*Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence Against Women*). Afrikan ihmisoikeuksien ja kansojen oikeuksien peruskirjaan (*African Charter on Human and Peoples' Rights*) naisiin kohdistuva väkivalta lisättiin vuonna 2003 laaditussa naisten oikeuksien pöytäkirjassa.

⁴⁹ Hong 2017a; Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 55–56.

väkivallan kohdalla huolellisuusvelvoite asettaa valtioille sekä negatiivisen velvoitteen pidättäytyä väkivallasta että velvoitteen aktiivisesti puuttua ja ennaltaehkäistä väkivallan tekoja myös tapauksissa, joissa tekijä on yksityishenkilö.⁵⁰

Vaikka huolellisuusvelvoite on vakiintunut osaksi kansainvälistä oikeutta, sen sisältö on edelleen tulkinnanvarainen.⁵¹ Ongelmallista on etenkin huolellisuusvelvoitteen täyttämisen mittaaminen. Ihmisoikeussopimusten kohdalla ongelmallisuus johtuu ennen kaikkea siitä, että ihmisoikeussopimukset on perinteisesti muotoiltu oikeuksia koskevien periaatteiden ennemmin kuin sopimusosapuolille asetettujen selkeiden vaatimusten muotoon.⁵² Näin ollen valtioille on jäänyt laaja harkintamarginaali sen suhteen, millaisin toimenpitein ne toteuttavat ihmisoikeusvelvoitteet. Tilanne on kuitenkin jossain määrin muuttunut, kuten esimerkiksi vanhempiin ihmisoikeussopimuksiin verrattuna selkeiden velvoitteiden pohjalle rakennettu Istanbulin sopimus osoittaa.⁵³

Naisiin kohdistuvan väkivallan kohdalla ovat huolellisuusvelvoitteen tulkinnan kannalta olleet merkityksellisiä etenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä muotoutuneet linjat. Tuomioistuimen ratkaisuista on nähtävissä, että vanhemmissa ratkaisuissa valtion huolellisuusvelvoitteen soveltuminen rajattiin pääsääntöisesti tilanteisiin, joissa väkivaltaa oli jo käytetty.⁵⁴ Uudemmissa ratkaisuissa huolellisuusvelvoitteen sen sijaan nähdään kattavan myös väkivallan estämiseen rinnastuvat toimintavelvoitteet. Tällöin valtion huolellisuusvelvoitteen aktivoituminen edellyttää sitä, että viranomaiset tiesivät tai heidän olisi pitänyt tietää henkilön henkeä uhkaavasta todellisesta ja välittömästä vaarasta. Jos viranomaiset tällaisessa tilanteessa ovat ryhtyneet toimenpiteisiin, arviointi kohdistuu toimenpiteiden asianmukaisuuteen. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu tapauksessa *Opuz v. Turkki* on ollut merkityksellinen kyseisen tulkintalinjan vakiinnuttamisessa.⁵⁵

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen pohjalta valtion positiivinen toimintavelvoite on jaettavissa viiteen tarkemmin määriteltyn velvoitteeseen: velvoite kriminalisoida toiselle vahinkoa aiheuttava käyttäytyminen (1.), prosessioikeudellinen velvoite tutkia lainvastaisia tekoja koskevat väitteet (2.),

⁵⁰ Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 52.

⁵¹ YK 2006; YK 2010.

⁵² Stoyanova 2020.

⁵³ Vrt. Stoyanova 2020.

⁵⁴ *Ertürk* 2008, s. 28.

⁵⁵ *Opuz v. Turkki* 9.6.2009. Hong 2017a s. 306–309; Stoyanova 2020. Välittömyysvaatimusta koskeva tulkintalinja on *Opuz v. Turkki* -tapauksen jälkeen lieventynyt, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 2.3.2017 tapauksessa *Talpis v. Italia* antama ratkaisu osoittaa. Ks. tapauksen tarkempi analyysi De Vido, 2020.

velvoite ryhtyä suojelutoimenpiteisiin (3.), velvoite säätää puitteet tehokkaalle ennaltaehkäisylle (4.) ja velvoite tarjota uhrille oikeussuojakeinoja (5.).⁵⁶ Jaottelun voi nähdä jossain määrin näkyvän Istanbulin sopimuksen valtion huolellisuusvelvoitetta koskevassa artiklassa: ”Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet, joilla varmistetaan huolellisuusvelvoitteen noudattaminen tarkoituksena ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää tämän yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat valtiosta riippumattomien toimijoiden väkivallanteot”.⁵⁷

Edellä todetun mukaisesti yksi Istanbulin sopimuksen painopisteistä on väkivaltaa ehkäisevissä toimenpiteissä. Sopimuksen luvussa III esitellään niin viranomaissektorin kuin kansalaisyhteiskunnan toimijoidenkin tehtäväksi osoitettuja toimia. Kunniaan liittyvän väkivallan tapausten kannalta merkityksellinen on artikla 12.5., jonka mukaan sopimusosapuolien tulee varmistua siitä, ettei kulttuurin, tavan, uskonnon, perinteen eikä niin sanotun ”kunnian” katsota oikeuttavan mitään yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvia väkivallantekoja. Artikla linkittyy luvussa keskeisessä asemassa olevaan tavoitteeseen ennaltaehkäistä väkivaltaa koulutuksen keinoin. Koska väkivallan ehkäiseminen vaatii onnistuakseen laajaa yleisöä koskevan asennemuutoksen, kohdistuvat sopimuksen koulutusta ja valistusta käsittelevien artikloiden toimenpiteet kaikkiin yhteiskunnan jäseniin.⁵⁸ Lisäksi erikseen mainittuina kohderyhminä nostetaan esille eri koulutustasojen opiskelijat, väkivallateeman kanssa työskentelevät ammattilaiset, miehet ja pojat sekä väkivallan tekijät. Sopimus myös kannustaa yksityisen sektorin ja joukkoviestinnän toimijoita osallistumaan naisiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisemisen vaatimien toimintaperiaatteiden kehittämiseen ja täytäntöönpanoon sekä itsesääntelyvaatimusten asettamiseen. Koulutukseen liittyen ennaltaehkäisyssä korostetaan yleisen väkivallan haitallisuutta koskevan tietoisuuden lisäämistä sekä sukupuoleen perustuvien stereotyyppien torjumista.⁵⁹

Kaikkiaan Istanbulin sopimus sisältääkin kattavan ja kunnianhimoisen ohjelman väkivallan vähentämiseksi koulutukseen kytkeytyvien toimenpiteiden keinoin. Kyseisen luvun artikloiden heikkous on kuitenkin niiden yleisluontoisuus. Koulutukselta vaadittavia standardeja ei ole määriteltä edes tärkeimpien rikosoikeudellisten ja palveluista vastuussa olevien toimijoiden toteutettavaksi tarkoitettujen toimenpiteiden osalta.⁶⁰

⁵⁶ Stoyanova 2017, s. 329.

⁵⁷ Vrt. Stoyanova 2020. CEDAW-komitea on selventänyt huolellisuusvelvoitteen sisältöä yleissuosituksessa n:o 35 (2017), kohta 24 (b).

⁵⁸ Council of Europe 2011, II/83.

⁵⁹ Ks. sukupuolistereotyyppien torjunnasta tarkemmin luku 3.1.5.

⁶⁰ Niemi – Verdu 2020.

Aineellista oikeutta koskevat Istanbulin sopimuksen artiklat asettavat sopimusvaltioille myös joitain nimenomaisesti kunniaan liittyvän väkivallan uhrin asemaan vaikuttavia velvoitteita. Artiklassa 42 osapuolia kehoitetaan toteuttamaan lainsäädäntötoimet, joilla pystytään varmistamaan siitä, ettei rikosoikeudenkäynneissä ole mahdollista katsoa väkivallantekoa kulttuurin, tavan, uskonnon, perinteen tai ”kunnian” perusteella oikeutetuksi.⁶¹ Sopimuskohdassa vaatimuksen huomioiminen liitetään erityisesti oikeudenkäynnissä esitettäviin väitteisiin siitä, että uhri olisi rikkonut kulttuurisia, uskonnollisia tai perinteisiä vaatimuksia tai tapoja tai asianmukaisina pidettyjä käyttäytymistapoja. Saman artiklan toisessa kohdassa sopimusosapuolet velvoitetaan toteuttamaan tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet sen varmistamiseksi, että henkilö, joka edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa yllyttää lasta väkivallantekoon, joutuu itse kantamaan teosta seuraavan rikosoikeudellisen vastuun täysimääräisesti.

Sopimuksen artiklassa 46 säädetään seikoista, jotka kansallisen lainsäädännön puitteissa tulee pystyä arvioimaan raskauttaviksi sopimuksen alaan kuuluvien väkivaltatapausten rangaistusta määrättäessä. Kyseisistä seikoista etenkin perheenjäsenen tai läheiseen kohdistuvan teon raskauttavuutta koskeva kohta a., rikosten tai toisiinsa liittyvien rikosten toistuvuuteen puuttuva kohta b., sekä kohta c., jossa raskauttavuus liitetään uhrin haavoittuvuuteen, ovat oleellisia kunniaan liittyvän väkivallan arvioinnissa. Lisäksi merkitystä on kohdalla e., jonka mukaan raskauttavana pidetään sitä, että rikoksen on tehnyt kaksi tai useampia henkilöitä yhdessä.⁶²

Kohdan a. mukaan raskauttavana on pidettävä rikoksen kohdistumista entiseen tai nykyiseen puolisoon tai kumppaniin, perheenjäsenen tai henkilöön, johon nähden tekijä on ollut auktoriteettiasemassa. Läheiseen kohdistuvia tekoja yhdistävä elementti on kyseisenlaisia suhteita tavallisesti määrittävän luottamuksen väärinkäyttö ja siitä uhrille aiheutuva henkinen kärsimys.⁶³ Peruste on sopusoinnussa Euroopan valtioissa vallitsevan tekijän ja uhrin läheisen suhteen raskauttavuutta koskevan linjan kanssa.⁶⁴ Toinen raskauttava seikka koskee tekojen toistuvuutta. Toistuvat teot voivat olla mitä tahansa sopimuksen alaan kuuluvia tai niihin liittyviä rikoksia, jotka sama tekijä on kohdistanut uhriin enemmän kuin kerran tietyn ajanjakson aikana. Toistuvuuden raskauttavuudella pyritään huomioimaan lähisuhdeväkivallan teoille tyypillisen toistuvuuden uhrille aiheuttamat tuhoiset seuraukset.⁶⁵ Kohta c. mahdollistaa uhrin haavoittuvuuden arvioimisen rikosta

⁶¹ Vrt. Istanbulin sopimus, art. 12.5.

⁶² Ks. Hong 2017a.

⁶³ Council of Europe 2011, II/236.

⁶⁴ Kelly – Hagemann-White – Meysen – Römkens 2011, s. 12.

⁶⁵ Council of Europe 2011, II/237.

raskauttavaksi seikaksi. Sopimukseen liittyvän selitysmuistion mukaan haavoittuvia henkilöitä ovat esimerkiksi kansallisiin ja etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluvat henkilöt sekä maahanmuuttajat ja pakolaiset.⁶⁶ Viimeinen tässä yhteydessä esille nostettu raskauttamisperuste koskee rikoksen tekemistä kahden tai useamman henkilön toimesta. Tällä viitataan esimerkiksi kunniaan liittyvän väkivallan kohdalla keskeisen yhteisöllisen elementin olemassaoloon.⁶⁷

Johanna Niemi ja Amalia Verdu toteavat Istanbulin sopimusta käsittelevässä artikkelissaan, että sopimuksen suurin anti rikoslain yleisen osan määräyksille on uhuriin liittyvien tekijöiden huomioiminen raskauttavana tekijänä rangaistusta määrättäessä.⁶⁸ Suomessa rikoslakiin ei sopimuksen ratifioinnin yhteydessä lisätty ankaroittamissäännöstä, joka ohjaisi huomioimaan läheisen suhteen tai uhrin haavoittuvan aseman rangaistusta mitattaessa. Vaikka näin uudemman oikeuskäytännön valossa näytetään monesti toimittavan, olisi perusteiden nostaminen lakiin vakiinnuttanut tilanteen. Toistaiseksi seikkojen huomioiminen on riippuvainen tuomarin tavasta käyttää harkintavaltaansa seuraamusten määräämisen yhteydessä.⁶⁹

Myöskään tekojen toistuvuutta koskevan raskauttamisperusteen ei nähty ratifioinnin yhteydessä vaativan laintasoista huomioimista. Tosiasiassa voimassaolevan lainsäädännön soveltaminen johtaa päinvastaiseen lopputulokseen kuin sopimusmomentin tavoite: kun toistuvat teot käsitellään yhtenä rikoskokonaisuutena, tuomitaan tekijä niistä lievempään tuomioon kuin mihin hänet tuomittaisiin, jos teot arvioitaisiin yksittäin erillisissä prosesseissa. Vain siinä tapauksessa, että tekijällä on lainvoimaisia arvioitavana olevia tekoja vastaavista teoista seuranneita tuomioita, voidaan hänet tuomita normaalikäytäntöä ankarampaan seuraamukseen.⁷⁰

Kunniaan liittyvää väkivaltaa koskee myös Istanbulin sopimuksen artikla 37, jonka mukaan sopimusvaltioiden on tarvittavin lainsäädännöllisin tai muin toimenpitein varmistettava, että henkilön – aikuisen tai lapsen – pakottaminen avioliittoon on rangaistavaksi säädetty teko. Lisäksi artiklan toisessa momentissa sopimusosapuolia edelleen kehoitetaan varmistamaan, että kansallinen sääntely mahdollistaa rangaistavaksi myös tapaukset, joissa henkilö tahallisesti houkuttelee matkustamaan asuinvaltionsa ulkopuolelle tarkoituksena pakottaa hänet avioliittoon.

⁶⁶ Council of Europe 2011, II/87.

⁶⁷ Council of Europe 2011, II/240.

⁶⁸ Niemi – Verdu 2020.

⁶⁹ UM 2013, s. 77.

⁷⁰ Niemi-Kiesiläinen (2004) on kritisoinut voimassaolevan lainsäädännön soveltuvuutta paitsi haavoittuvia uhreja koskeviin tilanteisiin myös tekojen toistuvuuden arvioimiseen.

Väitöskirjan tutkimusartikkeleissa Hong 2017a ja Hong 2020 on tarkasteltu melko yksityiskohtaisesti suomalaisen lainsäädännön soveltumista avioliittoon pakottamisen tilanteisiin sekä sitä, kuinka voimassa olevan lainsäädännön tarjoama keinovalikoima vastaa kansainvälisen sääntelyn – Istanbulin sopimuksen – valtioille asettamiin vähimmäisvaatimuksiin. Koska keskustelu pakkoavioliittosääntelyn ympärillä vastaa monin tavoin mallia, jota toistaen sukupuolistuneen väkivallan sääntely Suomessa on kehittynyt, esitän sen pääpiirteissään myös tässä yhteydessä.

Suomen rikoslaissa pakkoavioliittoa ei ole säännelty nimenomaisella avioliittoon pakottamista koskevalla rikosnimikkeellä. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen ratifointia valmistelleen työryhmän mietinnössä tätä ei kuitenkaan pidetty ongelmallisena. Sen sijaan viitattiin ihmiskauppasääntelyyn, joka työryhmän näkemyksen mukaan kattaa pakkoavioliittotapaukset.⁷¹ Rikoslain 25 luvun 3 §:n mukaan ihmiskauppaan syyllistyy henkilö, joka joko (1.) käyttämällä hyväkseen toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla, (2.) erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä, (3.) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai (4.) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi parituksen (RL 20 luku 9 § 1 mom. 1 k.) tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi. Pykälän toisen momentin mukaan ihmiskauppaan syyllistyy lisäksi se, joka ottaa valtaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän jossain edellä mainituista tarkoituksista, vaikka mitään ensimmäisen momentin neljästä keinosta ei olisikaan käytetty.

Vaikka ihmiskauppa ja avioliittoon pakottaminen nivoutuvatkin tietyissä tapauksissa yhteen, ihmiskauppapykälän valmistelussa ei ole tarkasteltu pykälän soveltumista avioliittoon pakottamisen tilanteisiin.⁷² Vuonna 2014, ihmiskauppapykälän muutostarpeita koskevaa ehdotusta valmisteltaessa, pakkoavioliitto nostettiin esille lähinnä EU-oikeuden asettamia rikosoikeudellisia vaatimuksia heijastavana mainintana.⁷³ Vaikka rikosoikeus onkin EU:ssa nähty korostuneesti kansallisena sääntelynä, Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus mahdollistaa jäsenvaltioiden oikeudellisen yhteistyön myös rikosoikeuden alalla.⁷⁴ Sopimuksen 83 artiklassa todetaan, että Euroopan parlamentti ja neuvosto voivat

⁷¹ UM 2013, s. 65–66.

⁷² Ks. esim. Koskenoja – Roth – Viuhko – Turkia 2018; OM 2019; Viuhko – Lietonen – Jokinen – Joutsen 2016.

⁷³ HE 103/2014 vp, s. 24.

⁷⁴ Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus, 4 luku.

”direktiiveillä säätää rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevista vähimmäissäännöistä erityisen vakavan rikollisuuden alalla, joka on rajatylittävää joko rikosten luonteen tai vaikutusten johdosta tai sen vuoksi, että niiden torjuminen yhteisin perustein on erityisesti tarpeen”. Samassa artikkelissa todetaan edelleen, että kyseisenlaisia rikollisuuden aloja ovat muiden muassa ihmiskauppa ja naisten ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö. Näistä ensimmäinen voi ihmiskauppadirektiivin määritelmän mukaan kattaa tapauskohtaisesti myös avioliittoon pakottamisen.⁷⁵ Etenkin rikosten valtioiden rajat ylittävän luonteen vuoksi artikla 83 voisi neuvoston päätöksellä tulla sovellettavaksi mahdollisesti myös muihin kunniaan liittyvän väkivallan muotoihin.⁷⁶

Kun Suomessa alun perin vuonna 2004 säädettyä ihmiskauppapykälää kymmenen vuotta myöhemmin, samanaikaisesti Istanbulin sopimuksen ratifioinnin kanssa, muutettiin, tavoitteena oli saavuttaa tilanne, jossa pykälä vastaisi aikaisempaa paremmin kansainvälisissä asiakirjoissa asetettuja Suomea sitovia velvoitteita.⁷⁷ Käytännössä tämä tarkoitti lähinnä ihmiskauppadirektiivin asettamien vaatimusten huomioimista.⁷⁸ Direktiivien implementointi on viimekädessä riippuvainen yksittäisen sopimusvaltion melko yleisluontoisesti laadittua direktiivitekstiä koskevasta tulkinnasta. Tämä asettaa implementointia valmisteleville asiantuntijoille korkeat vaatimukset, jotta konkreettiset toimenpiteet myös tosiasiaassa vastaisivat direktiivien tarkoitusta.⁷⁹ Ihmiskaupan ja etenkin sen puitteissa tehtävän seksuaalisen hyväksikäytön, johon myös pakkoavioliitot voidaan lukea kuuluviksi, oikeudellinen määritelmä on monitahoinen kokonaisuus, mikä saattaa direktiivien implementoijat vielä tavallistakin haastavamman tehtävän eteen.⁸⁰ Ihmiskauppapykälän heikko soveltuvuus pakkoavioliittotapauksiin ei kuitenkaan selity yksinomaan heikolla implementoinnilla: ihmiskauppasääntelyn soveltuvuutta pakkoavioliittotapauksiin ei oltu tarkasteltu riittävästi myöskään ihmiskauppadirektiivissä.

Edellä lausutusta huolimatta ihmiskauppapykälää voidaan soveltaa niissä pakkoavioliittotapauksissa, joissa henkilö pakkoavioliiton seurauksena joutuu pykälässä mainitun kaltaisiin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Pykälän soveltamisen kynnys on kuitenkin asetettu korkealle. Tunnusmerkistön täyttyminen

⁷⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, johdannon kohta 11.

⁷⁶ Vrt. Melander 2010, s. 170.

⁷⁷ HE 103/2014 vp, s. 1. Sisäasiainministeriön asettama ihmiskauppaa ja siihen liittyvää auttamisjärjestelmää koskeva lainsäädäntöhanke toimi ajalla 1.2.2012–31.12.2014.

⁷⁸ HE 103/2014 vp, s. 23–25.

⁷⁹ Vrt. Melander 2010, s. 99–100.

⁸⁰ EIGE 2018, s. 69.

vaatii, että teko täyttää pykälässä eritellyt keinoa, tekotapaa ja tarkoitusta koskevat osatekijät. Tahallisuuden on ulotuttava kaikkiin osatekijöihin, minkä lisäksi tekijän on täytynyt toimia nimenomaisesti toisen saattamiseksi pykälän mukaisiin olosuhteisiin.⁸¹

Valtaosa Suomessa esiintyvistä pakkoavioliitotapauksista ei täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä. Laillisuusperiaatteen lisäksi ongelmia aiheuttaa tahallisuusvaatimuksesta. Esimerkiksi suurimmassa osassa tilanteista, joissa tyttö pakotetaan avioliittoon vanhempien hyväksi katsoman puolison kanssa, vanhemmat eivät näkemyksensä mukaan saata tytärtään ihmisarvoa alentaviin olosuhteisiin vaan päinvastoin uskovat toimivansa lapsensa edun mukaisesti.⁸² Olosuhteita koskeva tunnusmerkistötekijä korostaa pakkoavioliitto- ja ihmiskauppatapausten eroavaisuuksia yleisemminkin. Uhrin olosuhteet eivät vastentahtoisesti solmitun avioliiton seurauksena välttämättä ole ihmisarvoa alentavat. Olosuhteet ja aviopuoliso voivat objektiivisesti arvioituina vaikuttaa asianmukaisilta ja sopivilta. Rikoslain sääntelyltä vaaditaan oikeusturvan ja oikeusvarmuuden vuoksi riittävää selkeyttä. Kyseisten vaatimusten voidaankin nähdä kyseenalaistuvan, jos ihmiskauppapykälää taivutetaan pakkoavioliittotapauksiin.⁸³

Istanbulin sopimuksen ratifiointimuistiota vaivaa pakkoavioliittoa koskevien artikloiden osalta tapauksissa sovellettavaksi esitetyn lainsäädännön asianmukaisen analysoinnin puuttuminen. Myös kokonaisuutena ottaen muistiosta välittyy pyrkimys ratifioida sopimus nopeasti ja mahdollisimman vähäisin lainsäädäntömuutoksia.⁸⁴ Toisaalta myönteistä on, että suomalaisen lainsäädännön riittävyttä ja soveltuvuutta korostavasta näkemyksestä huolimatta muistiossa kuitenkin todetaan, että pakkoavioliiton kriminalisoinnista koskevaa kysymystä tulisi selvittää lisää. Syksyllä 2017 oikeusministeriössä laadittiinkin pakkoavioliittojen esiintymistä ja ilmituloa Suomessa koskeva selvitysmuistio, jossa selvitetään pakkoavioliittojen esiintyvyyttä ja yleisyyttä Suomessa sekä pohditaan ilmiön taustalla vaikuttavia syitä.⁸⁵ Toimenpide-ehdotuksia tai suosituksia ei muistion puitteissa ollut tarkoitukseen antaa. Näin ollen muistiossa lopulta toistetaan Istanbulin sopimuksen ratifiointiryhmän viesti tarpeesta tarkastella

⁸¹ HE 34/2004 vp, s. 93; Roth 2010, s. 182–184.

⁸² Pakottamispykälän soveltuvuutta pakkoavioliittotilanteisiin, mikä sekin edellä mainituista seikoista johtuen on ongelmallinen, ei ratifiointiryhmän muistiossa tarkastella lainkaan.

⁸³ Ks. KKO:2017:60. Vaikka tapauksen käsittely korkeimmassa oikeudessa ei koske tunnusmerkistöjen soveltuvuutta, tapaus on mielenkiintoinen nimenomaan ihmiskaupan ja pakkoavioliiton välisen rajanvedon näkökulmasta.

⁸⁴ Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 58–58, 64–67.

⁸⁵ Toivonen 2017.

lainsäädännön riittävyttä ja pakkoavioliittokriminalisoinnin tarvetta tulevaisuudessa.

Niin Istanbulin sopimuksessa kuin useiden valtioiden avioliittoon pakottamisen kriminalisointia koskevissa selvityksissä pakkoavioliittoilmiötä on tarkasteltu samassa yhteydessä alle 18-vuotiaiden solmimia ”lapsiavioliittoja” koskevan sääntelyn kanssa.⁸⁶ Suomessa oikeusministeriö julkaisi kesäkuussa 2018 arviomuistion alaikäisten solmimien avioliittojen sääntelytarpeesta.⁸⁷ Vaikka muistiossa avioliittoon pakottamiseen ei viitata lainkaan, siitä annetuissa lausunnoissa tuotiin toistuvasti esille paitsi alaikäisten solmimien avioliittojen mahdollinen liityntä avioliittoon pakottamiseen myös tarve ilmiön kokonaisuutena kattavaan lainsäädäntöratkaisuun.⁸⁸ Arviomuistio ja siitä saatu lausuntopalaute muodostivat pohjan hallituksen lokakuussa 2018 antamalle ja eduskunnan helmikuussa 2019 hyväksymälle esitykselle, jonka seurauksena alaikäisten avioliittojen poikkeuslupamenettely kumoutui 1.6.2019 lähtien.⁸⁹

Alaikäisten avioliitot kokonaan kieltävän lainsäädäntöhankkeen samoin kuin pakkoavioliittoilmiötä koskevan poliittisen keskustelun voi nähdä liittyvän Istanbulin sopimuksesta aiheutuvaan kansainväliseen paineeseen sekä esimerkiksi YK:n lapsiavioliittoihin ehdottoman kielteisesti suhtautuviin lausumiin ja suosituksiin.⁹⁰ Lisäksi on huomattava, että huomattava osa Euroopan valtioista, mukaan lukien Ruotsi, Norja ja Tanska, ovat sääätäneet avioliittoon pakottamista koskevan kriminalisoinnin. Kaikki tämä huomioiden on kiistatonta, että myös Suomessa tulisi tehdä riittävän laaja selvitys tarvittavista lainsäädäntömuutoksista. Kesällä 2019 voimaan tullut yksittäinen lainsäädäntömuutos ei riitä kokonaistilanteen ratkaisuksi. Poikkeuslupamenettelystä luopumisen myötä voi jopa käydä, kuten hallituksen esityksessä todetaan, että yksittäisiä alaikäisiä hakeutuu yhteisönsä pakottamina vihittäviksi alkuperävaltioonsa tai muuhun valtioon, jossa alaikäisten välillä on mahdollista solmia avioliitto.⁹¹

⁸⁶ Esim. SOU 2012:35.

⁸⁷ OM:n selvityksiä ja ohjeita 21/2018.

⁸⁸ Lausunnot koskien arviomuistiota OM:n selvityksiä ja ohjeita 21/2018 osoitteessa <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=0a2060e5-1945-41e3-a1e6-28d68bb3b8f1>

⁸⁹ HE 211/2018 vp.

⁹⁰ Esim. YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 71/175, 2016.

⁹¹ HE 211/2018 vp, s. 8.

2.3 Rikoslaki

2.3.1 Pahoinpitelypykälä

Yksi suomalaisen lainsäädännön lähtökohdista on yksilöiden yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus. Rikoslain kohdalla, lainsoveltamistilanteissa, sinänsä arvokas lähtökohta voi johtaa tilanteisiin, joissa pyrkimys noudattaa yhdenvertaisuusperiaatetta käytännössä estää toisen osapuolen oikeuksien täysimääräisen toteutumisen. Erityisesti tämä tulee esille väkivaltatapausten yhteydessä. Rikoslaisissa kaikkea väkivaltaa arvioidaan samalla tavalla osapuolten keskinäisistä suhteista tai tekokontekstista riippumatta.⁹² Uhrin näkökulmasta tämä voi johtaa pahimmassa tapauksessa kestäättömään lopputulokseen.

Kuten edellä totesin, yksinkertaisinta rikoslain säännösten soveltaminen on väkivaltatapauksiin silloin, kun kyseessä on selkeä fyysisen väkivallan teko. Tavallisimmin tällöin puhutaan pahoinpitelystä. Rikoslain henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevan luvun (RL luku 21) mukaan pahoinpitelystä on tuomittava henkilö, ”[J]oka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan”.⁹³ Tunnusmerkistössä teolta vaaditaan sekä tahallisuutta että uhrin fyysiseen olemukseen tai mielenterveyteen vaikuttavan seurauksen syntymistä.

Fyysinen väkivalta on rikoslain mukaan lähes aina, joitain harvoja poikkeustilanteita lukuun ottamatta, rangaistavaksi säädetty rikos.⁹⁴ Oikeudellisille toimijoille fyysisen väkivallan arvioiminen on pahoinpitelyn tunnusmerkistöön sisältyvän fyysistä seurausta koskevan vaatimuksen vuoksi jokseenkin selkeää.⁹⁵ Pahoinpitelypykälä on kuitenkin laadittu siten, että samaa säännöstä voidaan – periaatteessa – soveltaa myös henkisen väkivallan rikosoikeudelliseen arviointiin. Jotta teko täyttäisi tunnusmerkistön, tulee myös henkisen väkivallan olla tahallista sekä vahingoittaa uhrin terveyttä.⁹⁶ Syy – seuraus -suhteen olemassaolon näyttäminen ja teon tuomitsemiskynnyksen ylittymistä koskeva oikeudellinen arviointi on henkisen väkivallan tapauksissa vaikeaa. Käytännössä tämä näkyy siinä, ettei syytteitä henkisen pahoinpitelyn nojalla ole nostettu kuin harvoin.⁹⁷

⁹² Kainulainen – Niemi 2017, s. 142.

⁹³ RL 21:5.

⁹⁴ Anteeksiannettavana väkivaltaa pidetään lähinnä silloin, kun sen käyttäminen liittyy itsepuolustustilanteeseen (Ruuskanen 2005).

⁹⁵ Lappi-Seppälä 2013, s. 505.

⁹⁶ Lappi-Seppälä 2013, s. 504–506; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86–87.

⁹⁷ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 86.

Pahoinpitelypykälää voidaankin pitää melko toimivana niin kauan, kun sitä sovelletaan kahden henkilön väliseen kertaluonteiseen väkivaltatapaukseen. Tilanne muuttuu, kun soveltuvuutta tarkastellaan suomalaisen väkivallan ”tyyppitapauksesta” poikkeavaan tapaukseen. Rikoslain soveltuvuutta naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaan on kritisoitu jo 1990-luvulta alkaen. Kritiikki on kohdistunut ennen kaikkea siihen, ettei väkivallan toistuvuutta, osapuolten välisen suhteen laatua tai uhrin erityisen haavoittuvaa asemaa ole huomioitu säännöksissä. Lisäksi huomiota on kiinnitetty pahoinpitelyn kvalifiointikriteereihin, jotka on laadittu siten, että miehen naiseen kohdistama väkivalta täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön vain harvoin.⁹⁸

Kyseiset kritiikille alttiit seikat ovat relevantteja myös kunniaan liittyvän väkivallan kohdalla. Kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa fyysistä väkivaltaa, esimerkiksi pahoinpitelyä, edeltää tavallisesti asteittain vakavammaksi muuttuva jatkuvien ja toistuvien tekojen jatkumo. Jos rikosoikeudellinen tarkastelu kiinnitetään ainoastaan, ehkä yksittäiseksi jääneeseen, fyysisen väkivallan tekoon, ei oikeudellisen arvioinnin lopputulos vastaa juurikaan uhrin kokemusta väkivallasta ja sen aiheuttamista seurauksista.

Teon tekokontekstista irrallinen tarkastelu voi kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa johtaa myös tekijäpiirin epäasianmukaiseen rajaamiseen. Kunniaan liittyvän väkivallan yhteisöllisyys tulee esille esimerkiksi siinä, että niissäkin tapauksissa, joissa yksi henkilö on suorittanut konkreettisen väkivaltateon, tekoon muulla tavoin osallistuneita saman perheen tai suvun jäseniä voi olla useita. Suomessa rikoslaki sääntelee useamman tekijän tekemiä rikoksia rikoskumppanuutta, välillistä tekemistä, yllytystä ja avunantoa koskevilla pykälillä. Näistä yllytys ja avunanto kuvaavat varsinaista osallisuutta eli tahallista myötävaikuttamista tahalliseen rikokseen. Rikoskumppanuus ja välillinen tekeminen puolestaan asettavat henkilölle tekijävastuun.

Avunannon ja rikoskumppanuuden välinen rajanveto on kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa ongelmallista. Avunantoon syyllistyy rikoslain 5 luvun 6 §:n mukaan henkilö, ”joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tekemisessä”. Rikoskumppanuuden puolestaan aiheuttaa saman luvun 3 §:n mukaan tilanne, jossa ”kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen”. Siinä missä avunannon katsotaan olevan ”varsinaista osallisuutta” ja näin ollen tekijävastuuta alemman asteista myötävaikuttamista rikokseen, muodostaa rikoskumppanuus tekijävastuun.⁹⁹

⁹⁸ Lappi-Seppälä 2013, s. 510–515; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 93; Nousiainen 1999.

⁹⁹ Lauri Luoto 2018, s. 11.

Rikostunnusmerkistöt on useimmiten kirjoitettu siitä oletuksesta, että rikokseen syyllistyy yksi henkilö. Vaikka teot käytännössä monesti sisältävät eri henkilöiden yhteistoimintaa, tapauksia arvioidaan tällöinkin lainsäädännön yksilölähtöisestä perusolettamuksesta käsin.¹⁰⁰ Rikoslaisissa yksilölähtöisyyttä korostavat etenkin näkemykset yksilön itsemääräämisoikeudesta ja henkilökohtaisesta vastuusta. Kollektiivisesti toteutetun, yhteisölliseen kontekstiin ankkuroituvan väkivaltarikoksen sovittaminen yksilölähtöisiin perusolettamuksiin ei käy aivan ongelmitta.

Sanna Palo on tutkinut, kuinka rikosvastuu toteutuu järjestäytyneiden rikollisryhmien toiminnassa.¹⁰¹ Vaikka kunniaan liittyvää väkivaltaa harjoittavia yhteisöjä ei millään perusteella voida rinnastaa järjestäytyneeseen rikollisuuteen, rikosvastuun kohdentumiseen liittyvät haasteet ovat osittain samoja. Niin järjestäytyneelle rikollisuudelle kuin kunniaan liittyvälle väkivallallekin on tyypillistä useiden henkilöiden osallistuminen ja suurempi tai epäsuurempi myötävaikuttaminen kollektiiviseen intressiin pohjautuvien rikosten tekemiseen. Rikosten toteuttamiseen vaadittavien täytäntöönpanotoimien jakaantuminen osiksi ryhmän jäsenten välillä ei kuitenkaan ole sattumanvaraista.¹⁰² Kunniaan liittyvässä väkivallassa – kuten myös järjestäytyneessä rikollisuudessa – vastuu pyritään useissa tapauksissa siirtämään yhteisössä heikommassa asemassa olevien kannettavaksi. Vaarana onkin, että yhteisön hierarkiassa vahvemmassa asemassa olevat henkilöt suunnittelevat ja valmistelevat tekoja ja yllyttävät niiden toteuttamiseen, mutta kanavoivat varsinaisen tekijävastuun muille.¹⁰³ Koska ryhmien sisäinen lojaliteetti on korkea, mikä tulee näkyväksi niin esitutinnan kuin myöhemmin oikeudenkäynnin aikana, rikosvastuun todellisen kohdentumisen kannalta merkityksellisen tiedon saaminen on vaikeaa.¹⁰⁴ Tästä johtuen tutkinta saatetaan rajata koskemaan vain konkreettisen täytäntöönpanotoimen tehneen epäillyn toimia.¹⁰⁵

Tekijävastuun ala on oikeuskäytännössä laajentunut, eikä tekijänä tuomitseminen enää välttämättä edellytä varsinaiseen täytäntöönpanotoimeen osallistumista. Tällöin kuitenkin vaaditaan erityisperusteluja osoittamaan henkilön panoksen painavuutta tapauksen kokonaisarvostelussa.¹⁰⁶ Koska tekijävastuu edellyttää sekä subjektiivisiin että objektiivisiin seikkoihin ulottuvaa ”yhdessä tekemistä”, voi tekijävastuuseen riittävän panoksen näyttäminen osoittautua

¹⁰⁰ Vrt. Koskinen 2013, s.182.

¹⁰¹ Palo 2010.

¹⁰² Palo 2010, s. 298–299.

¹⁰³ Ks. esim. Eldén – Westerstrand 2004.

¹⁰⁴ Palo 2010, s. 298–299.

¹⁰⁵ Eldén – Westerstrand 2004.

¹⁰⁶ Koskinen 2013, s. 184.

vaikeaksi. Subjektiiivisella yhdessä tekemisellä tarkoitetaan yhteisymmärrystä toiminnan rikostunnusmerkistön täyttävästä luonteesta. Objektiiivinen yhdessä tekeminen puolestaan edellyttää osallistumista rikoksen toteuttamiseen.¹⁰⁷ Yhteisön sisällä subjektiiiviset ja objektiiiviset elementit voidaan hajauttaa usean henkilön kesken, jolloin yksittäisen tekijän henkilökohtaista teko-osuutta on vaikea sekä selvittää että näyttää toteen. Rikoskumppanuuden määrittelyssä keskeisistä seikoista (esimerkiksi yhteisen suunnitelman tekemisestä, suunnitelman sisällöstä, työnjaosta ja yksittäisen henkilön osuudesta) on saatavissa tietoa lähinnä arvioimalla henkilön osallisuutta konkreettisen rikoksen tekemisessä. Erityistä näyttöä, joka osoittaisi täytäntöönpanotoimeen tai sen osaan osallistumattoman henkilön osuuden merkittävyyttä teon toteutumisen kannalta, voi olla vaikea saada.¹⁰⁸ Seurauksena toimijan tutkinnassa selvitetty rooli ei välttämättä täytä osallisuusopin edellyttämiä tekijävastuun vähimmäisvaatimuksia. Pahimmassa tapauksessa tekijä voi onnistua kiertämään rikosoikeudellisen vastuun täysin, vaikka hänen todellinen roolinsa rikollisen teon toteuttamisessa olisi ollut hyvinkin merkittävä.¹⁰⁹

Myös uhri- ja tekijäpositioiden päällekkäisyys tuo mukanaan omat tekijävastuun ja avunannon välistä rajanvetoa koskevat haasteensa. Positioiden päällekkäisyys vaikuttaa edelleen siihen, kuinka tekijöitä koskevaa näyttöä on saatavissa. Yhteisön jäsenet voivat yhteisön hierarkkisen rakenteen vuoksi olla haluttomia selvittämään henkilöiden osallisuuksia. Syynä voi olla esimerkiksi pelko siitä, että tapahtumien avaaminen ulkopuolisille johtaisi kertojaan itseensä kohdistuviin sanktiotoimiin. Myös tässä suhteessa kunniaan liittyvä väkivalta muistuttaa huumekauppaa ja muuta järjestäytyntä rikollisuutta.¹¹⁰

Kuten edellä yhteisöllisen väkivallan jatkumoa tarkastelevassa jaksossa todetaan, huomattava osa kunniaan liittyvästä väkivallasta on kategorisoitavissa eri tavoin ja eri intensiteetillä tehtäväksi sosiaalisiksi kontrolloiksi. Osaa tästä voi mahdollisesti tarkastella pahoinpitelypykälän mukaisesti henkisenä väkivaltana. Koska kontrolli toisaalta pitää sisällään muotoja, jotka lähestyvät enemmän pakottamista tai laitonta uhkailua, tarkastelen seuraavassa kyseisten pykälien taipumista kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin.

¹⁰⁷ HE 44/2002, s. 78.

¹⁰⁸ Palo 2010, s. 320–321.

¹⁰⁹ Palo 2010, s. 298–299.

¹¹⁰ Ks. osallisuussäännöksistä tarkemmin Hong 2017a, s. 313–315.

2.3.2 Pakottaminen ja laitton uhkaus

Koska pakottaminen ja laitton uhkaus kietoutuvat kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa monesti yhteen, niitä on asianmukaista käsitellä rinnakkain. Rikoslaisia teot sisältyvät vapauteen kohdistuvia rikoksia käsittelevään lukuun (RL luku 25). Hallituksen kyseisten säännösten muuttamista käsittelevässä esityksessä vapauden todetaan kuuluvan oikeudellisyhteiskunnallisessa järjestelmässämme ihmisen perusarvoihin. Esityksessä vapaus määritellään oikeudellisesti useammallakin tavalla. Yksi esille nostetuista käsitteen oikeudellisista merkityksistä on vapaus ihmisten välisissä suhteissa pakottamisen vastakohtana. Tämän ohella vapaus määritellään vastakohtana orjuudelle. Tässä historian näkökulmasta keskeisessä määritelmässä korostuvat ihmisyyys ja yksilön persoonallisuus. Samalla määritelmä yhdistää vapauden yksilöllisyyteen ja yksityisyyteen, joihin kohdistuvat vapauden vaatimukset ovat saaneet nyky-yhteiskunnassa huomattavan sijan. Kaikkiaan vapauskäsitteeseen liittyikin suuri määrä ainesta, joka kuvaa vallalla olevia käsityksiä sekä ihmisestä yksilönä että ihmisarvoisesta elämästä.¹¹¹

Sosiaalista kontrollia käsittelevässä luvussa kontrollin ulottuvuutta ja intensiteettiä kuvataan jatkumona, jonka toisessa ääripäässä yksilön integriteettiä ei kohdistu loukkauksia, toisessa ääripäässä integriteettiä loukataan vakavasti.¹¹² Näkemykseni mukaan pyrkimys suojella yksilön integriteettiä tarkoittaa niin hänen fyysisen kuin henkisen koskemattomuutensa – vapauden toimia ja päättää itseään koskevista asioista – turvaamista. Myös tästä näkökulmasta on perusteltua sitoa sosiaalisen kontrollin rikosoikeudellinen tarkastelu yhteen rikoslain vapauteen kohdistuvia rikoksia koskevan sääntelyn kanssa.

Sääntelyn mukaan laittomaan uhkaukseen syyllistyy se, ”[J]oka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa”.¹¹³ Pakottamisesta puolestaan tuomitaan se, ”[J]oka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin”.¹¹⁴

Rikostunnusmerkistön täytyminen edellyttää kummankin teon kohdalla konkreettista ja ajallisesti kyseiseen hetkeen sidottua tekotoimenpidettä tai sen uhkaa. Pykälissä kuvatut teot ovat lähellä toisiaan. Laittoman uhkauksen täyttymistä arvioitaessa on toisaalta arvioitava sitä, antavatko teko-olosuhteet uhrin pelolle *perustellun syyn*, ja toisaalta, sisältääkö uhkaus *vakavan vaaran*. Jälkimmäistä

¹¹¹ HE 94:1993 vp, s. 101.

¹¹² Ks. luku 1.3.3.

¹¹³ RL 25: 7.

¹¹⁴ RL 25: 8. Sekä laittomasta uhkauksesta että pakottamisesta voidaan tuomita sakkoon tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen.

arvioitaessa on huomioitava sekä vaaran todennäköisyys että seurauksena olevan vahingon suuruus.¹¹⁵ Koska laittomassa uhkauksessa tekijän tulee tunnusmerkistön mukaan uhata uhria nimenomaan rikoslaisa rikokseksi määritellyllä teolla, voidaan laiton uhkaus nähdä astetta vakavampana ja tulkintakehykseltään rajatumpana kuin pakottaminen.

Pakottaminen on säännöksistä avoimempi ja sovellusalaltaan laajempi. Tämä koskee niin pakottamisessa käytettävää menetelmää kuin tekoa tai tekemättä jättämistä, jota pakottamisella tavoitellaan. Tunnusmerkistön mukaan pakottamiseen on käytettävä joko väkivaltaa tai uhkausta. Väkivallalla ei tässä yhteydessä viitata ainoastaan rangaistavana pidettyihin väkivaltarikoksiin eikä uhkauksella johonkin tiettyyn painostuskeinoon. Arvioinnin kannalta olennaista on, että käytetty pakotuskeino tosiasiaa vaikuttaa uhrin tahtoon ja taivuttaa hänet toimimaan oman halunsa vastaisesti.¹¹⁶ Lisäksi teolta vaaditaan tunnusmerkistön täyttymiseksi oikeudettomuutta. Oikeudettomuus koskee säännöksen esitöiden mukaan joko pakotuskeinoa, sitä mihin pakotetaan tai näiden kahden suhdetta. Soveltamistilanteessa tehtävällä tulkinnalla on pystyttävä ratkaisemaan, onko tietyssä tapauksessa käytetyn tietyn pakotuskeinon käyttäminen ollut oikeutettua tietyn tavoitellun lopputuloksen varmistamiseksi.¹¹⁷

Vaikka säännös antaa lainsoveltajalle hyvinkin laajat tulkintamahdollisuudet, oikeuskäytäntö on rajannut pykälän soveltamisen vain suhteellisen vakaviin –

¹¹⁵ HE 94:1993 vp, s. 111; Nuutila – Majanen 2013, s. 698–699.

¹¹⁶ HE 94:1993 vp, s. 111.

¹¹⁷ HE 94:1993 vp, s. 111; Nuutila – Majanen 2013, s. 701–702. Pakottavuuden arviointia on pohdittu myös raiskausta ja pakottamista seksuaaliseen tekoon koskevissa hallituksen esityksissä. Vuonna 1997 annetussa esityksessä pakottavuudesta todetaan seuraavasti: ”Väkivallan tai sen uhan pakottavuutta arvioitaessa on syytä kiinnittää huomiota paitsi siihen, kuinka voimakasta väkivaltaa käytetään tai kuinka vakavalla väkivallalla uhataan, myös teko-olosuhteisiin kokonaisuudessaan. Joissakin tapauksissa esimerkiksi uhatun mahdollisuus puolustautua itseään vaaraan saattamatta voi olla niin vähäinen, että melko lievälläkin väkivallalla uhkaaminen voi riittää tahdon murtamiseen. Toisaalta taas pakottamisen uhkaamalla myöhemmin tehtävällä väkivallalla voidaan katsoa edellyttävän melko vakavan väkivallan uhkaa, jota uhatun olosuhteista johtuen on vaikea torjua. Uhkaus jostakin hyvin pitkän ajan kuluttua tehtävästä väkivallasta tuskin voi käytännössä sisältää sellaista pakottamista, jota säännös edellyttää.” (HE 6/1997 vp, s. 173.) Kyseiseen näkemykseen viitataan vuoden 2013 seksuaalirikoksia käsittelevän luvun muutoksia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 216/2013 vp, s. 5) sekä tuoreessa lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia käsittelevässä hallituksen esityksessä (HE 212/2018 vp, s. 10). Pakottamisen määrittelyä voidaan ajankohtaisesti tarkastella myös yhteydessä raiskauspykälään kohdistuviin muutosvaatimuksiin. Vaatimusten mukaan raiskaus tulisi määritellä suostumuksen puutteen kautta, ei voimassaolevan sääntelyn tavoin sidoksissa väkivallalla tai väkivallan uhalla pakottamiseen.

yksiselitteisesti ja selvästi oikeudettomiin – tekoihin.¹¹⁸ Ottaen toisaalta huomioon rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ehdottomuuden, soveltamiskäytännön muotoutuminen kyseisenlaiseksi on ollut väistämätöntä. Laillisuusperiaatteeeseen kiinteästi liittyvät vaatimukset säännösten tarkkarajaisuudesta ja täsmällisyydestä tarkoittavat käytännön tasolla sitä, että lainsäätäjän on pystyttävä laatimaan rikostunnusmerkistöt siten, ettei tietyn toiminnan sallittavuudesta tai rangaistavuudesta jää epäselvyyttä.¹¹⁹ Näin ollen on loogista, että ongelmalliseksi koetun totuttua avoimemman ja tulkinnanvaraisen säännöksen rajojen asettumista pyritään selvittämään tulkintakäytännön avulla.

Kunniaan liittyvän väkivallan ja sosiaalisen kontrollin avaamasta näkökulmasta tarkasteltuina tulkintakäytännössä muodostuneet rajat ovat ongelmallisia. Kunniakontekstissa kasvanut ja yhteisön soveliaana pitämälle käytökselle asettamat rajat tunteva yksilö osaa punnita ja laskelmoida yhteisön silmissä kyseenalaisena pidettävän käytöksensä seurauksia. Näin ollen esimerkiksi uhkaus pahoinpitelystä välittyy hänelle ilman, että kukaan yhteisön jäsenistä edes lausuu uhkausta ääneen. Sama koskee pakkoa toimia yhteisön odotusten mukaisesti. Jatkuvasti läsnä oleva kontrolli riittää pakottamaan yksilön luopumaan oman tahtonsa toteuttamisesta. Laitonta uhkausta ja pakottamista koskevien tunnusmerkistöjen valossa ei tämänkaltaisissa tilanteissa kuitenkaan tapahdu oikeudenloukkausta.

Pakottamispykälän säätämistä valmisteltaessa todettiin hallituksen esityksessä, kuinka [oikeudettomuuden] ”[R]ajat riippuvat siitä, mitkä keinot *kulttuurimme* toisen tahdon taivuttamiseksi missäkin asiassa hyväksyy. On huomattavan paljon sellaista painostusta, esimerkiksi lapsien ja vanhempien välisissä suhteissa, jota ei pidetä oikeudettomana pakottamisena”.¹²⁰ Toteamus pitää paikkansa, mutta pitää sisällään edellä esitetyn kunniaan liittyvän väkivallan yhteydessä konkretisoituvan ongelman siitä, missä tosiasiallisesti kulkee oikeutetun ja oikeudettoman pakottamisen – tai kontrollin tai uhkailun – välinen raja.

Sosiaalista kontrollia kuvaava jatkumo ja sen näkeminen osana laajempaa yhteisöllisen väkivallan jatkumoa auttaa vastauksen muotoilemisessa. Sosiaalinen kontrolli on monimuotoista. Tytön tai nuoren naisen kännykän käyttöön kohdistuva valvonta vaikuttaa yksittäisenä ja kontekstistaan irrallisena tekona melko viattomalta – samankaltaiseen toimenpiteeseen turvautuu, vieläpä täysin arkipäiväiseksi ymmärretyllä tavalla, suuri joukko yhteisöllisen elämäntavan ulkopuolella eläviä perheitä. Siinä missä yhteisöllisessä kontekstissa kännykän käytön kontrollointi voi

¹¹⁸ Ks. esim. KKO 2015:71.

¹¹⁹ Frände 2012, s. 37–38; Tapani – Tolvanen 2013, s. 76.

¹²⁰ HE 94:1993 vp, s. 111. Kursivointi kirjoittajan lisäämä.

liittyä pyrkimykseen yhteisöllisen kunnian vaalimisesta, samankaltaisen toiminnan motiivi on valtaväestön perheellä todennäköisesti lapsen suojeleminen yksilönä.¹²¹

Yksittäisten tekojen sijoittaminen pakottamisen jatkumolle hahmottaa muuttuvia merkityksiä, jotka kontrolli aikaansaa kohteenaan olevan yksilön elämässä. Niin henkilön käytös kuin yksittäiset kontrollia ylläpitävät toimet tulisikin nähdä osana kokonaisuutta, jossa molempiin vaikuttaa niiden kiinnittyminen pakon ja uhan muodostamaan taustaan. Näin ollen tarkoituksenmukaisinta olisikin pyrkiä tilanteeseen, jossa varmistettaisiin jo kriminalisoituihin tekoihin (laiton uhkaus, pakottaminen) rinnastuvista teoista muodostuvien kokonaisuuksien mahtuminen kriminalisointien alle.¹²²

2.3.3 Amiran tapaus: Soveltamiskäytännön haasteita

Luvussa analysoitava Amiran tapaus, jota koskevan tuomion Helsingin kärjäoikeus antoi kesäkuussa 2015, on monessa suhteessa tyypillinen kunniaan liittyvän väkivallan tapaus.¹²³ Tapauksessa oli kyse irakilaistaustaisen perheen tyttären kapinoinnista perheen hänelle asettamia tiukkoja käyttäytymissääntöjä vastaan. Teon kytkeytyminen kunnia-ajatteluun käy selvästi ilmi syyttäjän esittämästä teonkuvauksesta.

”Amiran” surmaaminen on ollut tarpeen perheen maineen ja kunnian palauttamiseksi, koska Amira ei ole noudattanut perheen kulttuurin ja uskonnon mukaisia perinteitä vaan on vastoin veljensä ja äitinsä kieltoja liikkunut ulkona muutoinkin kuin koulumatkat, tavannut ystäviään myös poikia sekä pukeutunut epäsovivasti, jonka seurauksena perheen maine ja kunnia on mennyt.¹²⁴

¹²¹ Kuten edellä on jo todettu, ulkomaalaistaustaisten miesten nuoriin tyttöihin kohdistamat seksuaalirikokset ja tapauksia sivuava yhteiskunnallinen keskustelu ovat saaneet huomattavasti näkyvyyttä alkuvuonna 2019 käydyssä mediakeskustelussa. Tekoja ”selitettäessä” on esille nostettu miesten kulttuurista ja tähän liittyvät käsitykset perheen kunniaa ja naisen asemasta (esim. IS 15.1.2019. Irakilaistaustaisilta naisilta suoraa puhetta kulttuurieroista – ”Sinisilmäinen ei saa olla”). On osoitettu, että teot ovat mahdollistuneet sosiaalisen median avulla, josta hyväksikäyttäjät ovat hakeneet uhrejaan. Tähän liittyen keskustelussa on otettu kantaa esimerkiksi vanhempien oikeuteen ja velvollisuuteen valvoa lastensa netin käyttämistä (esim. HS 16.1.2019. Vanhemmalla on velvollisuus suojella lasta myös netissä, joskus jopa lukea viestit – näillä vinkeillä se onnistuu lasta loukkaamatta).

¹²² Ks. ainakin Hong 2017b. Artikkelissa keskustellaan siitä, tulisiko mainittuun tavoitteeseen pyrkiä muokkaamalla soveltamiskäytäntöä vai luomalla rikoslain vapautteen kohdistuvia rikoksia koskevaan lukuun täysin uusi säännös.

¹²³ Helsingin kärjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194).

¹²⁴ Helsingin kärjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194), s. 1–2.

Huhtikuussa 2015 Amira tilanteen kärjistyttyä karkasi kotoa. Karkumatkasta hermostunut veli oli yhteydessä perheen Irakissa asuvaan isään ja lupautui tappamaan sisarensa. Veli laati tapahtumahetkellä 16-vuotiaan sisarensa tappamista koskevan suunnitelman ja etsi siskoaan usean vuorokauden ajan. Todisteina tapposuunnitelmasta käytettiin veljen lähettämiä WhatsApp-viestejä.

Kello 18:55: "Mä ammun sen heti kun nään sen ja puhdistan mun häpeä sisko".

Kello 18:58: "Joudun 6 v vankila ja lähtee 3 v pois. Sit joudun 3 v. Ja lähen pois. Uudestaan. Koska Amira on meille häpeä. Koska Allah sanoo et älkää väsyttää teidän perhettääää koska et pääse taivaaseen jos perhe ei oo tyytyväisiä".

Kysymys kello 18:58: "Ja onks Allah antanut sulle lupaa viedä sun siskon hengen?"

Kello 18:58: "Mut ei haittaa se ei voi ollaa poissa koko elämänsä".

Kello 18:59: " No ei antanut mut mun sisko on häpeä meille. Perheelle. Meillä ei käy et tyttö jää ulkona 2 pv. Himast pois. Eikä yks yö".

Kello 19:04: "Oikeesti, mä tapan hänet. Mun äiti itkee kovasti. Jos Jumala antaisi äidille voimaa, että hän kestäisi. Mä tapan (leikkaan) hänet. Tapan hänet jokaisesta tipasta, mikä tulee äidin silmistä. En saa mitään elämästä. Mä otin oma päätökseni".

Kello 20:46: "Vain kun saan sen kiinni. Allahin luvalla. Jokainen tippa mikä tulee äidin silmästä. Saman verran tulee verta hänestä (viittaa siskoonsa). Voi Suomi (koska annoit naisille tasa-arvon)."

Kello 20:56: " Me vain odotamme miten tämä päättyy. Teen niin, että hän kuolee nälkään".

Kello 20:57: "Jos saan hänet kiinni tapan saman tien. Voi Jumala, jos mä en tapa häntä. Jos äiti on tappamista vastaan, tapan äidinkin. Ei mua haittaa vaikka joudun vankilaan".¹²⁵

Veli lähetti edellä lainatut viestit ystävilleen. Koska tarkoitus oli kuitenkin saattaa Amira tietoiseksi suunnitelmasta, osoitti hän tappouhkauksia sekä muita eritasoisia uhkauksia sisältäviä viestejä myös suoraan hänelle.¹²⁶

¹²⁵ Esitutkimateriaaliin sisältyvät viestit, lainaus em. Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194), s. 8–9.

¹²⁶ Tämän lisäksi veli oli Amiraan yhteydessä tämän ystävien kautta, kuten esimerkiksi seuraava viesti osoittaa: "Hei vittuuuuu sano Amiralle et matkustaa Suomesta parempii koska mä tapan sen ja oon etsimässä sitä ja tapan". (Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 [R 15/4194], s. 9.)

Tapauksen piirteitä ja sen kaikissa kolmessa oikeusasteessa käytyä käsittelyä voisi analysoida pitkästi. Seuraavassa keskityn kuitenkin vain seikkoihin, jotka mielestäni parhaiten kuvaavat kunniaväkivaltatapausten ja suomalaisen rikosoikeusjärjestelmän jännitteitä.

Helsingin käräjäoikeus päätyi Amiran tapauksessa antamassaan ratkaisussa tuomitsemaan vastaajan syyttäjän vaatimusten mukaisesti pahoinpitelystä ja törkeästä henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta 2 vuoden ja 1 kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.¹²⁷ Vastaja valitti tuomiostaan Helsingin hovioikeuteen, joka alkuvuodesta 2016 hylkäsi törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevan syytteen. Pahoinpitelyn syyksiluettavuuden osalta hovioikeus sen sijaan piti voimassa käräjäoikeuden ratkaisun ja vastaja tuomittiin 6 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen.¹²⁸ Korkein oikeus myönsi syyttäjälle valitusluvan ja asia käsiteltiin rikoksen valmistelua koskevilta osin vielä kolmannen kerran. Korkein oikeus päätyi heinäkuussa 2017 antamassaan ratkaisussa näytön riittämättömyyden perusteella samaan lopputulokseen hovioikeuden kanssa.¹²⁹

Amiran tapaus, kuten kunniaan liittyvän väkivallan tapaukset monesti, päätyi viranomaisten tietoon vasta tilanteessa, jossa sosiaalinen kontrolli ja siihen liittyvä väkivalta olivat eskaloituneet vakavaksi konfliktiksi. Juttuun liittyvästä materiaalista käy ilmi, että äiti ja veli, jolle sisaren kasvatusvastuu oli siirtynyt isän palattua Irakiin, olivat odottaneet Amiralta tiukkaan, perheen soveliaana pitämään käyttäytymismalliin alistumista.¹³⁰ Edeltäneiden kolmen vuoden aikana veli oli valvonut Amiran menoja ja kieltänyt tätä esimerkiksi liikkumasta ulkona. Myös äiti oli osallistunut rajojen asettamiseen. Jos Amira ei noudattanut veljen käskyjä, tämä vei häneltä puhelimen ja antoi kotiarestia. Joissain tapauksissa veli myös löi tai potki Amiraa. Vaikka jo vuosia jatkunut väkivallan uhka ja toistuvuus tulivat Amiran esitutkinnassa antamien kuulustelujen myötä esille ja saivat myös joiltain osin vahvistusta sisarusten ystävien kuulusteluissa, uhkan uhrin toimiin ulottuvia konkreettisia vaikutuksia ei juurikaan huomioitu asiaa koskevassa syytteessä eikä tapauksen käsittelyn eri vaiheissa.

Kuten edellä on todettu, syyttäjä vaati veljelle rangaistusta tämän noin puolentoista vuoden aikana sisarensa kohdistamista pahoinpitelyistä sekä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Esitutkintamateriaali

¹²⁷ Kyseinen Helsingin käräjäoikeus tuomio on ensimmäinen Suomessa annettu perheen sisäistä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskeva tuomio.

¹²⁸ Helsingin hovioikeuden tuomio 16 /103932 (R 15/1950).

¹²⁹ KKO:2017:52.

¹³⁰ Tämä tulee ilmi niin tapauksen esitutkintamateriaalista kuin annetuista tuomioistuinratkaisuksista.

osoittaa selvästi, että Amira tiesi perheen odotusten vastaisen käyttäytymisen johtavan veljen suorittamaan rangaistustoimenpiteeseen. Sen lisäksi, että Amiran elämää näin ollen oli varjostanut jatkuvat kontrolli ja väkivallan uhka jo pidemmän aikaa, uhka konkretisoitui surmaamissuunnitelmien yhteydessä täysin uudella ja entistä vakavammalla tavalla.¹³¹

Miksi tähän ei missään vaiheessa puututtu? Poliisiopartio, joka hälytettiin Vuosaaren metroasemalle Amiran tultua johdatetuksi veljensä luo tämän ystävän toimesta, ei nähnyt asiassa tuolloin tapahtuneen ”suoranaista laitonta uhkausta”.¹³² Näin siitä huolimatta, että todistajina kuullut poliisit olivat kyseisessä tilanteessa kuulleet veljen uhoamisen suvun maineen palauttamisesta millä tahansa keinolla, tarvittaessa tappamalla Amira ja hänen ystävänsä, ja toisaalta ymmärtäneet Amiraa puhuttaessaan hänen veljeään kohtaan tuntemansa pelon.¹³³

Laittoman uhkauksen tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa tulee tarkastella sekä sitä, antavatko teko-olosuhteet uhrille perustellut syyt pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa puolesta, että sitä, sisältääkö uhrille osoitettu uhkaus vakavan vaaran.¹³⁴ Kunniaan liittyvän väkivallan kontekstin tuntien voisi olettaa, että Amiran ja veljen kohtaamisessa nämä elementit täytyivät. Sekä kentällä olleet poliisimiehet että myöhemmin syyttäjät arvioivat kuitenkin tilanteen toisin. Tapauksen syyttäjän ajatuskulkua tuntematta on mahdotonta arvioida lopputuloksen takana vaikuttaneita seikkoja. Todennäköistä kuitenkin on, että laittoman uhkauksen tunnusmerkistö ja teon tapahtumienkulku eivät syyttäjän näkemyksen mukaan kohdanneet toisiaan. Jos tekoa vertaa oikeuskäytännössä laittomina uhkauksina tuomittuihin tekoihin, päätös vaikuttaa täysin loogiselta. ”Ehdollisena” esitetty, sisaren kotiin palaamiseen ja hyväksyttävänä pidetyn käyttäytymismallin noudattamiseen liitetty uhkaus ei aivan

¹³¹ Seuraava lainaus on otettu Helsingin käräjäoikeuden tuomion kohdasta, jossa viitataan Amiran antamaan esitutkintakertomukseen: ”Hän on kertonut lukeneensa kaikki veljen Saralle (nimi muutettu) lähettämät uhkaukset. Amira oli pitänyt uhkauksia todellisina, koska hän ei voinut tietää, mitä hänen veljensä voisi tehdä tällaisessa tilanteessa, jota ei ollut ennen ollut. Aikaisemmissa tilanteissa hän oli lyönyt ja potkinut Amiraa, joten se ainakin tästä olisi seurannut. Amira pelkäsi edelleen, mitä hänen veljensä voisi tehdä hänelle, jos he kohtaisivat.” (Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 [R 15/4194], s. 4.)

¹³² Ks. etenkin KKO:2017:52, kohta 17, josta sanamuoto lainattu.

¹³³ Amiran puhuttamisessa Vuosaarella on silmiinpistävä se, että tilanteeseen paikalle tulleet poliisit ovat ensin puhuttaneet Amiraa veljen vieressä. Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa tilanteesta kerrotaan viittaamalla puhuttamisesta vastanneen poliisin todistajana antamaan kertomukseen: ”Vuorisen (nimi muutettu) puhuttaessa Amiraa tämä oli kertonut, että ei ollut tapahtunut mitään uhkaamista tai repimistä. Amiran veli oli ollut kuitenkin tilanteessa vieressä. Vuorisen puhuttaessa Amiraa metroaseman sisällä tämä oli ollut hyvin pelokas ja itkuinen.” (Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 [R 15/4194], s. 6.)

¹³⁴ Ks. tarkemmin luku 2.3.2.

vaivattomasti taivu säännöksen vaatimukseen uhkauksen ja sen toteuttamiseen tarvittavien konkreettisten toimien ajallisesta yhteydestä.

Toisaalta laitonta uhkausta koskevan syytteen nostamista jättämiseen johtaneita syitä arvioitaessa on huomioitava myös teon syyteoikeuden järjestely. Rikoslain 25 luvun 9 §:n mukaan virallinen syyttäjä ei saa nostaa syytettä laittomasta uhkauksesta ellei asianomistaja ilmoita tekoa syytteeseen pantavaksi tai ellei laittoman uhkauksen tekemiseen ole käytetty hengenvaarallista välinettä taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista.¹³⁵ Vaikka asianomistaja ei kyseisessä tapauksessa olisikaan tehnyt syyttämispyyntöä – tai olisi perunut esittämänsä pyynnön, kuten kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa usein tapahtuu – tapauksessa olisi nähdäkseni ollut edellytyksiä nostaa syyte vetoamalla yleiseen erittäin tärkeään etuun. Erittäin tärkeä yleinen etu voi vaatia syytteen nostamista tilanteissa, joissa rikos on erittäin törkeä tai syyttämättä jättäminen vaarantaisi yleisön luottamuksen rikosoikeusjärjestelmään. Edelleen syyttäminen voi perustua yleiseen erittäin tärkeään etuun asianomistajan kieltäytyessä syyttämispyyntöä tekemisestä rikoksentehtäjän häneen vielä tutkintavaiheessa kohdistaneen uhkailun seurauksena.¹³⁶ Kuten myöhemmin tullaan toteamaan, Amiran tapauksen käsittely johti lopputulokseen, jonka voi nähdä rapauttavan ainakin kunniakontekstissa elävien nuorten, samoin kuin kunniaan liittyvän väkivallan tapausten kanssa työssään toimivien, luottamuksen oikeusjärjestelmän kykyyn käsitellä kunniaan liittyvän väkivallan tapauksia. En myöskään pitäisi poissuljettuna sitä, että veli olisi kohdistanut Amiraan uhkailua vielä esitutkinnan aikana yhteydenpitorajoitusten poistuttua. Myös tähän viitataan edempänä tarkemmin.

Amiran tapauksen kokonaisarvioinnissa olisi voitu päätyä toisenlaisiin päätelmiin, jos tekoa olisi arvioitu kunniakäsityksen määrittämä konteksti huomioiden. Tällöin niin pahoinpitelyt kuin hylätyksi tulleen rikoksen valmistelua koskevan syytteen taustalla olleet teot olisivat asettuneet osaksi kontrollin ja eskaloituvan väkivallan sekä väkivallan uhkan määrittelemää jatkumoa.¹³⁷ Edelleen, uhkan konkreettisuuden ja vakavuuden arvioiminen vastaisi kokonaisuutta vastoin tarkasteltuna paremmin todellista tilannetta. Amiran tapauksen kohdalla lainvoimaiseksi tuomioksi jäi hovioikeuden ratkaisu, jonka lopputuloksen KKO arvioi oikeaksi. Käytännössä tuomio tarkoitti sitä, että veli tuomittiin ainoastaan myöntämistään siskoonsa kohdistamista pahoinpitelyistä. KKO:ssa vahvistettu

¹³⁵ Pakottamisen syyteoikeus on järjestetty identtisesti laittoman uhkauksen syyteoikeuden kanssa.

¹³⁶ Nuutila – Majanen 2013, s. 704; Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 262–266.

¹³⁷ Väkivallan toistuvuutta/jatkuvuutta koskeva kysymys on noussut esille myös kritiikissä, jota on kohdistettu rikoslain soveltuvuudelle lähisuhdeväkivaltatapauksiin. (Kainulainen – Niemi 2017, s. 141.)

rangaistusseuraamus oli lopulta 6 kuukauden ehdollisena tuomittu vankeusrangaistus, jonka tehostamiseksi veli tuomittiin valvontaan. Huomioiden uhrin kokema vuosia kestänyt piina ja toistuvat väkivaltateot, voidaan kysyä, onko lopputulos kohtuullinen. Samoin voidaan pohtia, millainen uhka sisareen kyseisessä tapauksessa kohdistui tuomion antamisen jälkeen.

Tapauksen käsittelyssä tuli vahvasti esille myös se, kuinka epäillyn/vastajaajan ja uhrin/asiamistajan suhde vaikuttaa tapausten käsittelemiseen ja pahimmassa tapauksessa myös tuomioiden sisältöön. Kunniaan liittyvässä väkivallassa uhrin asemassa oleva henkilö voi läheisiään tai yhteisöään suojellakseen muuttaa kertomustaan rikosprosessin edetessä jopa huomattavissa määrin. Amiran kohdalla näin tapahtui kuulustelussa, joka pidettiin päivä sen jälkeen, kun veljen yhteydenpitorajoitukset oli poliisin pyynnöstä poistettu. Tutkinnan aluksi Amira oli kertonut avoimesti kokemastaan kontrollista ja väkivallasta sekä viranomaisyhteydenottoon johtaneesta konfliktista. Edellä viitatussa kuulustelussa hän kuitenkin kiisti kaiken aikaisemmin kertomansa ja totesi uskovansa, että ”äiti ja veli ovat nyt hänestä ylpeitä, kun hän on päättänyt kertoa totuuden ja että hän uskoo heidän nyt antavan hänelle anteeksi”.¹³⁸ Tuomioistuimien ei luonnollisesti antanut muuttuneille lausumille arvioinnissa painoarvoa, vaan huomioi näiltä osin Amiran aikaisemman kertomuksen. Kyseisessä tapauksessa näin oli mahdollista toimia, koska sisaren kertomuksilla ei ollut ratkaisevaa merkitystä tuomion perustana. Tapauksissa, joissa näyttö ratkaisevasti perustuu asianomistajan kertomalle, voi seurauksena pahimmillaan olla jutun raukeaminen. Huomioiden kunniaan liittyvän väkivallan erityispiirteet – esimerkiksi yhteisön maineen vaalimisen ja uhrilla tavallisesti olevan aseman yhteisössä vallitsevassa hierarkiassa – ei ole lainkaan tavatonta, että väkivallan tekoihin ei löydy näyttöä eikä todistajia ja että asianomistaja prosessin kuluessa peruu tai muuttaa itseensä kohdistuneita loukkauksia koskevat kertomuksensa.¹³⁹

Edellä Amiran tapausta on tarkasteltu sen käsittelyyn liittyvien kritiikille alttiiden seikkojen kautta. Voimaan jäänyt hovioikeuden ratkaisun lopputulos vastaa kuitenkin epäilemättä lainsäätäjän tavoitetta ja ylipäättään rikoslainsäädännön asettamia tulkintalinjoja. Näin ollen väitänkin, että kunniaan liittyvän väkivallan tekojen arviointi ei voimassa olevan rikoslain pohjalta johda tyydyttävään lopputulokseen. Voidaan myös kysyä, täyttääkö rikoslaki Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeusveloitteet, joiden mukaan rikoslainsäädännön

¹³⁸ Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194), s. 10. Sisko ei halunnut tulla lainkaan kuulluksi tapauksen käräjä- ja hovioikeuskäsittelyissä. Hänen KKO:ssa vastaanotetussa todistelussa kertomansa vastasi pitkälti esitutkinnassa annettua muuttunutta kertomusta (KKO:2017:52, kohta 13).

¹³⁹ Esim. SOU 2018:69, s. 114.

keinovalikoiman tulisi kattaa myös sukupuolistunutta väkivaltaa ilmaisevat haitalliset käytännöt.¹⁴⁰

Amiran tapauksen tutkinnassa selvisi, että Amira oli kolmen edeltävän vuoden aikana joutunut toistuvasta veljensä pahoinpitelemäksi. Tapahtumien eskaloitua veli kohdisti Amiraan laittoman, sisaren tappamista koskevan uhkauksen.¹⁴¹ Voimaan jääneen tuomion mukaan oikeasuhtainen rangaistusseuraamus kaikista teoista oli kuuden kuukauden ehdollinen tuomio. Amiralle veli tuomittiin maksamaan 1.000 euron korvaus kivusta, särystä ja tilapäisestä haitasta.¹⁴²

Poliisien antamasta henkilötodistelusta muodostuu käsitys, että akuuttiin tilanteeseen paikalle hälytetty partio ymmärsi tilanteen vakavuuden. Syyttäjän tapauksessa nostama syyte sen sijaan heijastelee kunniakontekstin ja kunniaan liittyvän väkivallan problematiikan heikkoa tuntemusta. Kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa riskinä on tutkinnan kiinnittyminen tekokokonaisuuden vakavimpaan rikokseen. Näin tapahtui myös Amiran tapauksessa. Pahoinpitelyiden – väkivallan – muodostaman jatkumon sijasta fokuoitiin vain törkeimpään tekoon. Laittomasta uhkauksesta ei nostettu syytettä lainkaan, vaikka näin olisi edellä esitetyn mukaisesti voitu kyseisessä tapauksessa toimia huolimatta siitä, että laitton uhkaus lähtökohtaisesti on asianomistajarikos.

Amiran tapaus osoittaa osaltaan, ettei Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä toistettu näkemys siitä, että tuomarin seuraamusta määrätessä käyttämä harkintavalta mahdollistaa sopimuksessa asetettujen raskauttamisperusteiden huomioimisen, takaa näin myös tosiasiallisesti tapahtuvan.¹⁴³ Tällä hetkellä tekojen toistuvuutta ja jatkuvuutta ei pystytä huomioimaan prosessissa riittävästi. Kyseinen seikka sekä tekojen kontekstista irrallinen arviointi johtavat siihen, että toistuvat ja jatkuvat yksittäin arvioituina vähäpätöiset tapahtumat jäävät täysin vaille merkitystä. Samoin merkityksettömäksi jää jatkuvana vallitseva, mutta ulkoisten seikkojen kautta tehtävässä arvioinnissa näkymättömäksi jäävä uhka sekä yhteisölliseen kontekstiin liittyvä, uhrin kannalta mahdollisesti jopa elintärkeäksi kysymykseksi muodostuva rikoksen jatkamisvaara.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Ks. esim. CEDAW-komitean yleissuositus n:o 31 (2014), kohta IV/13.

¹⁴¹ Käräjäoikeuden arvion mukaan veli syyllistyi myös törkeään henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmisteluun.

¹⁴² Helsingin hovioikeuden tuomio 16 /103932 (R 15/1950), s. 9.

¹⁴³ Ks. luku 2.2 sekä Hong 2017a.

¹⁴⁴ Kysymystä jatkamisvaarasta ja sotkemisvaarasta, eli epäilystä vaikeuttaa asian tutkimista esimerkiksi yrittämällä vaikuttaa esitutkinnassa kuultaviin henkilöihin, tulisi kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa punnita erityisen tarkkaan niissä tilanteissa, joissa epäillyn vangitseminen on riippuvainen vangitsemisen erityisistä edellytyksistä. (Ks. pakkokeinolaki 2:11.)

On kuitenkin huomattava, että kyseisen tapauksen tutkinta ja oikeuskäsittely sisältävät kaikesta huolimatta myös uhrin kannalta positiivisia seikkoja. Ensinnäkin, kuten poliisien todistajankuuleminen antaa ymmärtää, poliisiorganisaation sisällä on mahdollista löytää kunniaan liittyvän väkivallan tuntemusta ja tätä kautta konsultaatioapua tilanteissa, joissa kentällä tai tutkinnassa herää epäily tapauksen kytkeytymisestä kunniaan liittyvään väkivaltaan. Lisäksi, vaikka Amiran tapauksen tutkinnassa ja prosessoinnissa ei onnistuttukaan riittävästi arvioimaan osapuolten suhteen ja keskinäisten asemien vaikutuksia, kyseinen seikka on huomioitu rangaistuksen mittaamisessa. Käräjäoikeuden tuomiossa viitataan uudempaan oikeuskäytäntöön ja erityisesti KKO:n ratkaisuun 2012:9 todeten, että perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa uhri tekijään nähden epätasa-arvoisen asemansa vuoksi tarvitsee erityistä suojelua, puoltavat teon vahingollisuus ja vaarallisuus sekä tekijän syyllisyyden aste yleistä rangaistuskäytäntöä ankaramman rangaistuksen määräämistä.¹⁴⁵ Onkin todettavissa, että uhrin ja tekijän suhteen epätasa-arvoisuus ja tästä aiheutuvat seurannaisvaikutukset, joita on kritisoitu etenkin lähisuhdeväkivaltatapausten prosessoinnin osalta, mitä ilmeisimmin tunnistetaan aiempaa paremmin.

¹⁴⁵ Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194), s. 18; KKO:2012:9, kohta 6.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA METODOLOGINEN KEHYS

3.1 Sosiaalinen konstruktionismi tutkimuksen punaisena lankana

3.1.1 Vivien Burrin ja Carol Lee Bacchin teoriat

Väitöskirjatutkimus lähti liikkeelle pyrkimyksestä selvittää, kuinka kunniaan liittyvästä väkivallasta ja kunniaan liittyvän väkivallan uhreista puhutaan suomalaisissa poliittisissa asiakirjoissa. Tätä tarkoitusta varten luin diskurssianalyttisen metodin avulla erilaisia vuosina 2004–2012 laadittuja toimintaohjelmia ja selvityksiä, joiden sisällä käytiin kunniaan liittyvään väkivaltaan linkittyvää keskustelua. Analyysin pohjalta syntyneen ensimmäisen artikkelin tavoite antoi perustan muille väitöskirjan tutkimusartikkeleille.¹⁴⁶ Sen avulla sain käsityksen siitä, kuinka kunniaan liittyvä väkivalta ymmärretään poliittisten toimijoiden ja viranomaisten keskuudessa. Koska kyseinen ymmärrys luo pohjan sille, miten ilmiöön pyritään puuttumaan esimerkiksi ennaltaehkäisyyn, tukitoimien ja lainsäädännön keinoin, sen merkitys on huomattava. Asiakirjat myös uusintavat ja ajan myötä luonnollistavat vallalla olevaa ymmärrystä.

Kuten edellä esitetty antaa ymmärtää, tutkimuksen punainen lanka kiertyy teoreettisesti sosiaalisen konstruktionismin ympärille. Sosiaalisessa konstruktionismissä on yksinkertaistettuna kyse todellisuuden ja kielen välisestä suhteesta. Siinä, missä kieli realististen teorioiden mukaan heijastaa todellisuutta, konstruktionistiset teoriat näkevät kielen ja todellisuuden toisiinsa kietoutuneina. Kieli ei kuvaa tai vastaa todellisuutta, vaan ”luo” sitä.¹⁴⁷ Lausumalla ei kuitenkaan pyritä väittämään, että todellisuutta ei olisi olemassa ilman kieltä, vaan ennemminkin tekemään näkyväksi ihmisten toiminnan ja kielen vuorovaikutus. Kuten Johanna Niemi-Kiesiläinen, Päivi Honkatukia ja Minna Ruuskanen tiivistävät, ihminen kuvaa ja tulkitsee todellisuuttaan aina kielen avulla, mikä vaatii häneltä käsitteellistä

¹⁴⁶ Hong 2014.

¹⁴⁷ Burr 2003, s. 6.

ajattelua.¹⁴⁸ Konstruktionismissä painotetaan mahdollisuutta erilaisten todellisuuskuvausten yhtäaikaaisuudesta ja päällekkäisyydestä. Samoin keskeistä on se, että samoille asioille voidaan antaa erilaisia merkityksiä. Edellä mainitut seikat liittyvät tiedon kontekstisidonnaisuuteen, siihen, että todellisuutta koskevat kuvaukset syntyvät tietyissä tilanteissa, jotka edelleen vaikuttavat siihen, millaista tietoa kulloinkin tarkasteltavasta asiasta on mahdollista saada.¹⁴⁹

Sosiaalinen konstruktionismi voi esiintyä hyvinkin eri muotoisena ja erilaisin painoituksin. Kaiken kattavan määritelmän sijasta teoriaa voikin parhaiten kuvata neljän Vivien Burrin kirjoituksissa esitellyn sosiaalisen konstruktionismin perusolettamuksen avulla. Burrin näkemyksen mukaan tietyn lähestymistavan tulkitseminen sosiaalisesti konstruktionismiksi ei kuitenkaan vaadi sitä, että jokainen perusolettamuksista tulee huomioiduksi. Riittävää on tutkijan tai kirjoittajan sitoutuminen edes johonkin/joihinkin seuraavista avainoletuksista.¹⁵⁰

Ensimmäinen Burrin esittämistä perusolettamuksista on **kriittinen suhtautuminen itsestäänselvytenä pidettävään tietoon**. Burrin mukaan kyseinen lähtökohta haastaa auktoriteettiasemassa olevat todellisuutta koskevat kuvaukset. Siinä missä esimerkiksi positivismin perustana on oletus objektiivisesti havainnoimalla saavutettavissa olevasta todellisuudesta, jossa todellisuus ja havainnot vastaavat yksiselitteisesti toisiaan, sosiaalinen konstruktionismi kehottaa havainnoijaa yhä uudelleen kyseenalaistamaan todellisuutta koskevat oletuksensa sekä kategoriat, joiden kautta hän todellisuuttaan hahmottaa.¹⁵¹ Toinen perusolettamus koskee **käsitteiden historiallista ja kulttuurista erityisyyttä**. Toisin sanoen, tapamme ymmärtää, kategorisoida ja käsitteellistää todellisuus on aina sidoksissa tiettyihin historiallisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin. Tiettyä ilmiötä koskeva ymmärrys on näin ollen aina historiallisesti ja kulttuurisesti suhteellinen – sidoksissa tiettyyn kulttuuriin ja historialliseen hetkeen sekä riippuvainen kyseisenä hetkenä vallitsevista yhteiskunnallisista ja taloudellisista realiteeteista.¹⁵² Kolmanneksi sosiaalista konstruktionismia määrittelee näkemys **tiedon syntymisestä ja välittymisestä sosiaalisissa prosesseissa**. Todellisuus muotoutuu ihmisten välisissä sosiaalisissa suhteissa ja päivittäisessä, erityisesti kielelliseen ilmaisuun perustuvassa kanssakäymisessä. Kyseiset suhteet nähdään prosesseina, joissa jaettu ymmärrys todellisuudesta rakentuu. Edelleen, tämä tiettyihin historiallisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin kiinnittyvä näkemys on omana aikanaan

¹⁴⁸ Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Ruuskanen 2006, s. 29.

¹⁴⁹ Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Ruuskanen 2006, s. 29.

¹⁵⁰ Burr 2015, s. 2–5. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Ruuskanen 2006, s. 30–33.

¹⁵¹ Burr 2015, s. 2–3.

¹⁵² Burr 2015, s. 3.

vallitseva ja yleisesti hyväksytty.¹⁵³ **Tiedon ja sosiaalisen toiminnan liittyminen toisiinsa** on viimeinen Burrin esittämistä teoriaa määrittävistä olettamuksista. Tällä viitataan siihen, kuinka tietty ilmiö voidaan edellä viitatuun kaltaisten sosiaalisten prosessien myötä ymmärtää monella tavalla. Se, miten jokin ilmiö ymmärretään, vaikuttaa edelleen tapaan, jolla ilmiöön suhtaudutaan. Seurauksena on, että todellisuutta koskevat näkemykset kannustavat tietynlaiseen sosiaaliseen toimintaan ja poissulkevat toisenlaisia toimintatapoja. Tämä tekee näkyväksi vallitsevan todellisuutta koskevan ymmärryksen linkittymisen valtasuhteisiin. Kuten Burr toteaa, ymmärryksemme todellisuudesta määrittelee sen, millaista käytöstä tai toimintaa pidämme kunkin ihmisen kohdalla hyväksyttynä, ja kuinka ihmiset saavat oikeutetusti kohdella toisiaan.¹⁵⁴

Sosiaaliskonstruktioonisesta ajattelusta ammentava tutkimus on mahdollista jakaa karkeasti kahteen koulukuntaan sen mukaan, kiinnittykö tutkimus kielenkäytön mikro- vai makrorakenteisiin. Ensin mainittu viittaa suuntaukseen, joka on kiinnostunut siitä, kuinka kielenkäytöllä luodaan todellisuuden erilaisia versioita arkisissa yksilöiden välisissä vuorovaikutustilanteissa.¹⁵⁵ Erityisesti makrotasoa edustava sosiaalinen konstruktioonismi on kytköksissä poststrukturalismiseen suuntaan ja etenkin Michel Foucault'n ajatteluun. Kielen nähdään rakentavan todellisuutta, mutta toisaalta olevan myös yhteydessä vallitseviin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin sekä yhteiskunnallisiin instituutioihin ja suhteisiin. Valta-käsite saakin makrotason sosiaalisessa konstruktioonismissä keskeisen merkityksen.¹⁵⁶

Tutkimuksessani olen ollut kiinnostunut nimenomaan siitä, kuinka kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaa ymmärrystä on rakennettu kielenkäytön makrotasolla. Kuten sosiologi Carol Bacchi painottaa, yhteiskunnallisia ongelmia koskevassa tarkastelussa tulisi ainoastaan ongelmien ratkaisuvaihtoehtoihin keskittyvän tarkastelun sijasta kiinnittää enemmän huomiota siihen, kuinka tietty ongelma on määritetty.¹⁵⁷ Sosiaalisen konstruktioonismin teoriaan pohjaten Bacchi muistuttaa, etteivät yhteiskunnalliset ongelmat ole valmiina annettuja yksiselitteisiä kokonaisuuksia. Sen sijaan niiden muoto on riippuvainen tavasta, jolla yksittäinen ongelma rajataan, konstruoidaan ja esitetään.¹⁵⁸

¹⁵³ Burr 2015, s. 4–5.

¹⁵⁴ Burr 2015, s. 5.

¹⁵⁵ Burr 2015, s. 24–25.

¹⁵⁶ Burr 2015, s. 25–26; Burr 2003, s. 22.

¹⁵⁷ Bacchi 1999.

¹⁵⁸ Bacchi 1999, s. 203. Ks. myös Niemi 2018, s. 79–80.

Bacchin kehittämä *What's the Problem Represented to be?* -lähestymistapa (WPR) on työkalu, jonka avulla pyritään vastaamaan nimenomaisesti tarpeeseen nähdä tiettyä ilmiötä koskevan määritelmän sisälle. Taustalla on oletus siitä, että toimenpiteet, joita kulloinkin käsillä olevan ongelman ratkaisemiseksi esitetään, ovat sidoksissa siihen, miten ongelma ymmärretään ja minkälaisia muutoksia ongelmaan tarttumisen nähdään vaativan. Ajattelutavan mukaan toimenpiteet (*policies*) ja toimenpide-ehdotukset toistavat implisiittisesti sen, miten käsillä oleva ongelma on käsitteellistetty. WPR:n pohjalle rakentuvassa analyysissä tartutaan juuri tähän: tavoite on paitsi paljastaa, miten toimenpiteisiin johtanut ongelma ymmärretään, myös altistaa kyseinen ymmärrys kriittiselle tarkastelulle.¹⁵⁹

WPR:ssä ”ongelmaa” lähestytään kuuden kysymyksen kautta:

1. Miten ongelma esitetään tietyssä toimenpiteessä tai toimenpide-ehdotuksessa?
2. Minkälaiset ennako-otaksumat tai oletamat antavat vahvistusta kyseiselle ongelmaa koskevalle esitystavalle?
3. Kuinka esitystapa on syntynyt?
4. Mitkä seikat esitystapa jättää huomiotta? Mistä seikoista vaietaan? Voidaanko ongelmaa tarkastella toisin?
5. Minkälaisia vaikutuksia esitystapa aiheuttaa?
6. Kuinka/missä esitystapa on syntynyt? Miten sitä on levitetty? Kuinka esitystapaa on puolustettu? Kuinka esitystapaa on mahdollista kyseenalaistaa tai murtaa? Onko esitystapa mahdollista korvata toisella?¹⁶⁰

Sen lisäksi, että tapa ymmärtää ongelma on yhteydessä sen ratkaisemiseksi ehdotettuihin tai toteutettuihin toimenpiteisiin, vaikuttaa ymmärrys tapaan, jolla kyseisestä ilmiöstä puhutaan (*discursive effects*) ja kuinka ilmiön kanssa tekemisissä olevat toimijat esitetään (*subjectivication effects*). Vaikutukset ulottuvat myös siihen, minkälaiset resurssit ilmiöön puuttumiselle myönnetään ja kohdennetaan (*lived effects*).¹⁶¹

3.1.2 Tutkimuksen ajallinen konteksti

Kunniaan liittyvän väkivallan ilmiö on monin tavoin sidoksissa poliittiseen ja yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja vallitseviin olosuhteisiin. Näin ollen Bacchin kirjoituksissa korostuvat näkökulmat, samoin kuin sosiaalisen konstruktionismin luoma teoriapohja ylipäätään, luovat tarkoituksenmukaisen viitekehyksen ilmiön

¹⁵⁹ Bacchi 2012, s. 21.

¹⁶⁰ Bacchi 2012, s. 21.

¹⁶¹ Bacchi 1999, s. 39–48.

tutkimiselle. Väitöskirjatutkimuksessani tarkastelen kunniaan liittyvää väkivaltaa nimenomaan suomalaisessa kontekstissa. Ensimmäisessä artikkelissa tarkastellut poliittiset asiakirjat sijoittuvat ajallisesti vuosille 2004–2012. Kunniaan liittyvä väkivalta oli 2000-luvun alun Suomessa pitkälti tuntematon ilmiö. Fadime Şahindalin murha Uppsalassa 2002 herätti mediahuomiota myös Suomessa ja voidaankin todeta, että tapauksen myötä kunniaan liittyvä väkivalta tuli paitsi suuremman yleisön myös poliittisten päättäjien tietoisuuteen.

Kunniaan liittyvä väkivalta on suomalaisessa – samoin kuin muissa Euroopan maissa käydyssä – keskustelussa ymmärretty maahanmuuttajaväestön tuomaksi ja kyseistä väestönosaa koskevaksi ongelmaksi. Tästä johtuen ilmiötä ei voidakaan tarkastella irrallaan maahanmuuton ympärille kiertyneestä keskustelusta ja maahanmuuttopolitiikasta.

Suomeen kohdistunut maahanmuutto koostui suurimman osan 1900-luvusta lähinnä paluumuuttajista.¹⁶² Ensimmäiset pakolaiset otettiin vastaan 1970-luvulla ja vuonna 1979 alkoi pakolaisten suunnitelmallisempi vastaanotto.¹⁶³ Tästä huolimatta maahanmuuttajamäärä alkoi näkyvästi kasvaa vasta 1990-luvulla. Vuosien 1990 ja 2010 välisenä aikana Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä lähes nelinkertaistui ja äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamea puhuvien määrä kasvoi yli yhdeksänkertaiseksi.¹⁶⁴ Piikkiä maahanmuutossa voidaan pitää vuotta 2015, jolloin lähes 32.500 ihmistä pyysi Suomesta turvapaikkaa.¹⁶⁵ Kyseinen vuosi oli kuitenkin poikkeuksellinen ja esimerkiksi vuonna 2017 turvapaikkaa haki vain runsaat 5.000 henkeä.¹⁶⁶

Suomea voidaankin pitää melko uutena maahanmuuton kohdemaana.¹⁶⁷ Näin ollen myös aktiivinen maahanmuuttopolitiikka ja ylipäättään maahanmuuttoa koskeva keskustelu ovat suhteellisen tuoreita ilmiöitä.¹⁶⁸ Keskustelua maahanmuutosta on määritellyt sen kiinnittyminen kahteen vastakkaiseen näkökulmaan: maahanmuutto on esitetty joko uhkana tai yhteiskuntaa rikastuttavana monikulttuurisuutena.¹⁶⁹ Kuluneena vuosikymmenenä suositaan kasvattanut

¹⁶² Martikainen – Saari – Korkiasaari 2013, s. 33.

¹⁶³ Martikainen – Saari – Korkiasaari 2013, s. 37.

¹⁶⁴ Martikainen – Saari – Korkiasaari 2013, s. 38.

¹⁶⁵ <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>

¹⁶⁶ https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vuoden-2017-tilastot-turvapaikanhakijoita-selvasti-edellisvuosia-vahemman-ensimmaisen-hakemuksen-jatti-reilut-2-100-hakijaa

¹⁶⁷ Toisin kuin usein tarkoitushakuisesti esitetään, Suomi on tästä huolimatta ollut kulttuurisesti ja kielellisesti heterogeeninen jo kauan. Monikulttuuristuminen oli vahvaa etenkin Venäjän valtakaudella 1800-luvulla. (Martikainen – Saari – Korkiasaari 2013, s. 33–35.)

¹⁶⁸ Keskinen 2011, s. 155.

¹⁶⁹ Keskinen 2012. Ks. myös Grillo 2007, s. 979–980.

oikeistopopulismi on käyttänyt hyväkseen näistä ensimmäistä.¹⁷⁰ Oikeistopopulististen poliitikkojen lausunnoissa maahanmuutosta puhutaan lähinnä uhkana ja ongelmana. Keskustelu on jatkunut – ja tätä kautta ”luonnollistunut” – kansallismielisten ja maahanmuuttovastaisten sivustojen keskusteluosioissa muun muassa islamia ja maahanmuuttajien kotoutumattomuutta koskevien teemojen kautta.¹⁷¹ Myös maahanmuuttajaryhmien saama negatiivisesti sävyttynyt huomio – esimerkiksi kunniaan liittyvän väkivallan mediakuvauksissa – on käyttökelpoista materiaalia oikeistopopulistisen agendan rakentamisessa.

Väitöskirjassa käytetty tutkimusmateriaali, jonka pohjalta viranomaisten ja poliittisten toimijoiden tapaa ymmärtää kunniaan liittyvä väkivalta on konstruoitu, koostuu poliittisista asiakirjoista. Näiden joukossa on esimerkiksi sisäistä turvallisuutta ja naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä koskevia toimintaohjelmia sekä nimenomaisesti maahanmuuttajien tai etnisten vähemmistöjen haasteiksi ymmärrettyjä ilmiöitä koskevia selvityksiä. Huomattava osa ohjelmista ja selvityksistä on laadittu sisäasiainministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön toimesta. Ministeriöistä ensiksi mainitun johdossa on asiakirjojen laatimisaikana ollut niin SDP:n, Kokoomuksen kuin Kristillisdemokraattien ministeri, jälkimmäisen SDP:n, Keskustan ja Kokoomuksen ministeri.¹⁷² Sen sijaan, että asiakirjoista etsittäisiin tiettyihin puoluepoliittisiin agendoihin liittyviä kytkentöjä, tarkastellaan niistä nousevaa väkivaltaymmärrystä väitöskirjassa edellä esitettyihin Vivien Burrin sosiaalista konstruktionismia koskeviin perusolettamuksiin viitaten ”tiettyihin historiallisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin kiinnittyvänä, omana aikanaan vallitsevana ja yleisesti hyväksyttynä näkemyksenä”.

3.1.3 Puolioikeudellisten käsitteiden merkitys

Johanna Niemi tarkastelee tuoreessa artikkelissaan sosiaalisen konstruktionismin metodologian soveltuvuutta oikeustieteeseen. Kuten Niemi toteaa, on ilmiselvää, että oikeusjärjestelmä ja lainsäädäntö ovat lainsäädäntöprosessien ja

¹⁷⁰ Perussuomalaisten suosio nousi ensimmäisen kerran jo presidentinvaaleissa vuonna 2006 sekä seuraavana vuonna järjestetyissä eduskuntavaaleissa. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa aikaisempaa kansallismielisemmän linjan omaksunut puolue sai voittoisan vaalituloksen, 19 % annetuista äänistä.

¹⁷¹ Keskinen 2012, s. 265.

¹⁷² Analysoitujen asiakirjojen laatimisaikana sisäasiainministeriötä johtivat SDP:n Kari Rajamäki (2003–2007), Kokoomuksen Anne Holmlund (2007–2011) ja Kristillisdemokraattien Päivi Räsänen (2011–2015). Sosiaali- ja terveysministeriön johdossa olivat SDP:n Sinikka Mönkäre (2003–2005) ja Tuula Haatainen (2005–2007), Keskustan Liisa Hyssälä (2007–2010) ja Juha Rehula (2010–2011) sekä Kokoomuksen Paula Risikko (2011–2014).

oikeuskäytännön tuottamia sosiaalisia konstruktioita.¹⁷³ Oikeusteoreetikot, etenkin oikeusteorian feministisen suuntauksen edustajat, ovat kuitenkin kiinnittäneet huomiota myös lainsäädännön kykyyn rakentaa oikeudellisten käsitteiden ja säännösten ulkopuolelle sijoituvia määritelmiä.¹⁷⁴ Tähän liittyen Niemi lisää artikkelissaan perinteisten oikeudellisten kategorioiden, lain säännöksiä ja tosiasioita koskevien käsitteiden, rinnalle kolmannen käsitekategorian. Puolioikeudelliset käsitteet (*semi-legal concepts*) ovat Niemen määritelmän mukaan tosiasioita, joiden merkitys oikeudellisessa arvioinnissa on olennainen, mutta joiden yksiselitteistä määrittelyä tästä huolimatta pidetään tarpeellisena vain harvoin. Niemi käyttää esimerkkinä puolioikeudellisesta käsitteestä väkivallan käsitettä. Vaikka väkivaltaan viitataan esimerkiksi rikoslain pahoinpitelyä koskevassa säännöksessä, väkivaltaa ei käsitteenä ole määritelty lainsäädännössä lainkaan. Toisin sanoen, väkivalta voi olla tuomittavaa täyttäessään pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Muutoin sitä ei lainsäädännössä tunneta, eikä rikoslainsäädäntö sisällä yleistä väkivallan kriminalisointia.¹⁷⁵

Myös Ari-Matti Nuutila on pohtinut rikoslaissa säänneltyjen tekojen määrittelyä ja määritelmien vaikutusta ratkaisutoimintaan. Nuutila tarkastelee väitöskirjassaan rikostunnusmerkistöjen soveltamiseen liittyviä haasteita tekotyyppejen kautta. Nuutilan mukaan rikoslaissa teot esitetään tekotyyppinä tai tyypillisinä tapauksina. Selkeästä rutiinitapauksesta poikkeavaa tapausta ratkaistessaan lainsoveltaja joutuu tämän seurauksena tulkitsemaan rikoslakia ja kysymään, vastaako tietty konkreettinen teko laissa mainittua tekotyyppiä.¹⁷⁶ Vaikka rikostunnusmerkistöillä kuvattavat tekotyypit kattavatkin monenlaisia tekoja, ohjaa tuomarin ratkaisutuomintaa oletus tyyppirikoksesta, toisin sanoen siitä, millainen tiettyä tekotyyppiä (esimerkiksi pahoinpitelyä tai kirjanpitorikosta) edustava tyypillinen rikos on. Tällöin ongelmallisessa tulkintatilanteessa ratkaistavana olevaa tapausta verrataan tapauksiin, joihin säännöksen sovellusalan ydin tyypillisesti ulottuu.¹⁷⁷ On kuitenkin huomattava, että lainsäädäntö ei sääntele sitä, millainen rikos on tietyn tekotyypin tunnusmerkistön mukainen tyypillinen rikos.

Merkitysten antaminen lakitekstille ei olekaan yksiselitteistä. Väkivalta-käsite tarjoaa hyvän esimerkin puolioikeudellisten käsitteiden määrittelyn tärkeydestä. Naisoikeuden piirissä on tuotu esille, kuinka huomattava merkitys lähisuhdeväkivaltaa koskevalla ymmärryksellä on ollut siihen, miten tapaukset on

¹⁷³ Niemi 2018, s. 84.

¹⁷⁴ Mautner 2011, s. 861; Geertz 1983, s. 167–.

¹⁷⁵ Niemi 2018, s. 84.

¹⁷⁶ Nuutila 1997, s. 56.

¹⁷⁷ Nuutila 1998, s. 36.

esitetty oikeudellisesta näkökulmasta.¹⁷⁸ Asiaa voi havainnollistaa henkistä väkivaltaa koskevan kriminalisoinnin avulla. Kuten luvussa 2.3.1 on todettu, rikoslain pahoinpitelypykälä voidaan soveltaa myös henkisen väkivallan tapauksissa. Tällöin kuitenkin vaaditaan ensiksikin sitä, että henkinen väkivalta on vahingoittanut uhrin terveyttä, ja toisekseen, että tekijän tahallisuus kattaa vahingoittamistarkoituksen.¹⁷⁹ Lähisuhdeväkivaltatapauksissa edellä mainittujen seikkojen osoittaminen on usein, jollei mahdotonta, vähintäänkin ongelmallista.

Väkivaltaa ja toisaalta lähisuhdeväkivaltaa koskevien määrittelyjen tarkasteleminen ja vertaaminen tuovat esille sen, kuinka väkivallan määritteleminen vaikuttaa oikeudellisen analyysin lopputulokseen. Esimerkiksi oikeusministeriön kansallisessa väkivallan vähentämisen ohjelmassa esitetään, että suomalaisen väkivallan perusmalli on kahden tasaveroisen henkilön tappelu: ”vertaiset lyövät vertaisiaan”.¹⁸⁰ Kuten Niemi-Kiesiläinen huomioi, kyseinen malli nostetaan ohjelmassa eksplisiittisesti myös parisuhdeväkivaltaa selittäväksi tekijäksi.¹⁸¹ Ohjelmassa todetaan, kuinka ”1900-luvun alkupuoleen verrattuna parisuhdetappojen määrä on noussut voimakkaasti, ja ne näyttäisivät muuttuneen yhä enenevässä määrin puolisoiden keskinäiseksi ryypiskelyväkivallaksi.”¹⁸² Parisuhdeväkivallan luonnetta ei ohjelmassa tarkastella erikseen. Sen sijaan yleisellä tasolla todetaan, että väkivaltarikoksessa on tyypillisesti kysymys myös tekijän ja uhrin välisestä vuorovaikutuksesta.¹⁸³ Kyseinen näkemys vastaa pitkälti etenkin aikaisemmin vallalla ollutta käsitystä siitä, että lähisuhdeväkivallan taustalla ovat pariskunnan keskinäisen kommunikaation ongelmat.¹⁸⁴ Kyseisenlainen lähisuhdeväkivaltaa koskeva käsitys johtaa siihen, että väkivallan käyttäminen tulkitaan yksittäiseksi, häiriintyneen vuorovaikutuksen aikaansaamaksi reaktioksi. Niin kauan kuin lähisuhdeväkivaltaa tulkitaan vuorovaikutusmalliin pohjautuen, on vaikeaa pystyä osoittamaan, että uhrin mielenterveyden vahingoittuminen olisi seurausta häneen

¹⁷⁸ Niemi 2018, s. 84; Niemi-Kiesiläinen 2004; Niemi-Kiesiläinen 2005; Minna Ruuskanen 2005.

¹⁷⁹ Tahallisuuden arvioinnissa on kuitenkin huomattava, että RL 3 luvun 6 §:n mukaan tekijän nähdään aiheuttaneen tietyn tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos ”hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheuttamista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.” Toisin sanoen tahallisuus ymmärretään rikoslaissa tarkoitustahallisuutta laajempänä seuraustahallisuutena. (Ks. Koskinen 2013, s. 174–175.)

¹⁸⁰ OM:n julkaisu 2005:2, s. 8.

¹⁸¹ Niemi-Kiesiläinen 2005, s. 228.

¹⁸² OM:n julkaisu 2005:2, s. 8.

¹⁸³ OM:n julkaisu 2005:2, s. 11. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että vuorovaikutus-sana on tässä yhteydessä alleviivattu poiketen muista samassa virkkeessä esille nostetuista väkivaltaista käyttäytymistä selittävästä seikoista.

¹⁸⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 51–56.

kohdistetusta henkisestä väkivallasta.¹⁸⁵ Lopputulos on toinen, jos lähisuhdeväkivallan ymmärretään tyypillisesti sisältävän uhriin kohdistuvaa vallankäyttöä ja kontrollia ja olevan luonteeltaan toistuvaa.¹⁸⁶

Tutkimusartikkeleissa ja johtopäätösluvussa esitetään, että kunniaan liittyvän väkivallan kohdalla sitä koskeva ymmärrys on sekä johtanut toimenpiteisiin että toimenpiteistä luopumiseen, jotka eivät välttämättä ole edesauttaneet uhrin tilanteen parantumista. Omassa tutkimuksessani toimenpiteiden riittävyttä on tarkasteltu etenkin rikosoikeudellisesta perspektiivistä. Näkökulma on tuonut esille, kuinka kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva ymmärtämisen tapa on tuudittanut viranomaiset siihen uskoon, että voimassa oleva lainsäädäntö kattaa kunniaiväkivaltatapaukset.

3.1.4 Lacey ja rikos sosiaalisena konstruktiona

Kuten yllä olevassa esimerkissä näytettiin lähisuhdeväkivallan osalta, myös kunniaan liittyvää väkivaltaa on pyritty oikeudellisesti tarkastelemaan ”perinteistä” suomalaista väkivaltaa vastaavan mallin kautta. Tutkijan näkökulmasta tarkasteltuna on lähinnä luonnollista, että kunniaan liittyvään väkivaltaan verrattuna varsin erilaisen tyyppitapauksen piirteitä vastaamaan luotu sääntely ei aivan ongelmitta sovellu kunniaiväkivaltatapauksiin. Kyseistä kohtaamisongelmaa on mahdollista lähestyä Nicola Lacey'n näkemysten kautta.

Lacey on rikosoikeudellisessa tutkimuksessaan tarkastellut rikosta sosiaalisena konstruktiona, jossa rikos lopulta muodostuu summana useista eri tasoilla tehtävistä tulkinnoista. Laceyta mukaillen eri tasojen tulkinnat vaikuttavat siihen, mitä rikoksella ymmärretään, kuinka rikosoikeus määrittelee rikokset, millaiset teot tulevat oikeudellisten toimijoiden tietoon ja kuinka rikosoikeusjärjestelmä käsittelee rikoksia.¹⁸⁷

Nähdäkseni Lacey'n mallia on mahdollista käyttää havainnollistamaan sitä, miksi tietynlainen yksittäistapaus saa rikosoikeudellisessa menettelyssä tietynlaisen ratkaisun. Kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa väkivaltarikosta koskeva ymmärrys on ensinnäkin suorassa suhteessa siihen, nähdäänkö rikosta tietyissä tapauksessa ylipäätään tapahtuneen.¹⁸⁸ Jos rikoslain teonkuvaukset eivät kata uhriin kohdistuneita ja tähän vahingollisesti vaikuttaneita tekoja, ei tapaus etene rikosoikeusjärjestelmässä. Tämä voi johtua joko siitä, ettei uhri ylipäätään näe hyödylliseksi tuoda tekoja julki tai siitä, ettei teosta kuuleva viranomainen tunnista

¹⁸⁵ Niemi 2005, s. 229.

¹⁸⁶ Vrt. Niemi 2005, s. 229.

¹⁸⁷ Lacey 2007.

¹⁸⁸ Vrt. Nuutila 1997, s. 56–60.

teon luonnetta. Siinäkin tapauksessa, että teoista tehdään rikosilmoitus ja aloitetaan tutkinta, jutun eteneminen voi katketa jo alkuunsa. Tässäkin syitä voi olla monia. Paitsi, että teon voidaan käsittelyn kuluessa todeta sijoittuvan rikoslain kriminalisointien katvealueelle, voi esimerkiksi rikosoikeusjärjestelmässä vakiintunut tapa käsitellä tekoja johtaa kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa riittämättömään tutkintaan.

Luvussa 2.3.3 käsitelty Amiran tapaus toimii esimerkkinä edellä selostetuista ongelmista. Kun kunniaan liittyvän väkivallan teot eivät mahdu rikoslain teonkuvausten alle, niitä ei voida käsitellä rikosoikeudellisesti merkittävänä. Tapauksen prosessointi tuo esille myös vastaavuuden rikosta koskevan ymmärryksen ja rikosprosessin välillä, mikä entisestään heikentää kunniaan liittyvän väkivallan uhrien rikosoikeudellista asemaa.

Edellä Lacey'n rikosten konstruointumista koskevaa näkemystä käytetään tarkasteltaessa yksittäistapauksen rikosoikeudellisessa menettelyssä saamaa ratkaisua. Väitöskirjatutkimuksessani esitän, että kunniaan liittyvän väkivallan asianmukainen rikosoikeudellinen käsittely vaatii muutosta kyseistä väkivaltaa koskevaan vallalla olevaan ymmärrykseen. On kiistatonta, että oikeudenkäytön toimijat periaatteellisesti tuomitsevat ihmisoikeuksiin palautuvan henkilön itsemääräämisoikeuden rajoittamisen, josta pohjimmiltaan on kyse yhteisöllisen kunnian vaalimiseksi käytettävässä kunniaan liittyvässä väkivallassa. Jos eri toimijat rikosta konstruoidessaan voisivat tarkastella tapauksia myös yhteisöllistä väkivaltaa edustavan tulkintatason läpi, kyseiset loukkaukset tulisivat näkyviksi. Tällöin myös tapauksien rikosoikeudelliset ratkaisut voisivat muuttua uhrinäkökulmasta katsottuna myönteisemmiksi.¹⁸⁹

Kuten Lacey huomauttaa, rikosoikeudellisilla toimijoilla on huomattava rooli sekä siinä, kuinka teot konstruoidaan rikoksiksi, että siinä, millaisia säännöksiä saatetaan voimaan.¹⁹⁰ Todellisuudessa uuden kriminalisoinnin tarvetta tai olemassa olevaan rikoslain säännökseen kohdistuvia muutosvaatimuksia perustellaan tavallisimmin sillä, että tietty teko loukkaa vakavasti tiettyä yhteiskunnan tai yksilön näkökulmasta merkittävää intressiä tai oikeutta.¹⁹¹ Laceyta lainatakseni,

¹⁸⁹ Natalia Ollus on väitöskirjassaan tarkastellut Lacey'n teorian avulla ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöä ja työperäistä ihmiskauppaa. Olluksen mukaan kyseinen ilmiö voisi tulla paremmin ymmärretyksi, jos tapauksia tarkasteltaisiin tulkintakehyksestä, joka huomioisi myös yhteisörikoksellisen näkökulman. Vaikka Olluksen tutkimuksen aihe on melko kaukana oman tutkimukseni aihepiiristä, on se joiltain teoreettisilta lähtökohdiltaan tarjonnut samaistumispiintaa. (Ks. tarkemmin Ollus, 2016.)

¹⁹⁰ Lacey 1994, s. 13.

¹⁹¹ Frände 2012, s. 18–23; Nuutila 1997, s. 40–43.

rikosoikeudellisen väliintulon tarve voidaan perinteisen rikoslainopin mukaan perustella seuraavasti:

Conventional criminal law scholars, as we have seen, generally provide a brief résumé of the moral/retributive, regulatory/deterrent aspects of criminal justice. They go on to give a terse statement of the competing concerns of fairness and social protection, due process, and crime control which are taken to inform the development and implementation of criminal law in liberal societies. From this point on, they take the idea of ‘crimes’ as given by acts of law-creation.¹⁹²

Lacey mukaan kyseinen näkemys johtaa siihen, että lainsäädäntötyön taustalla vaikuttavien voimien, esimerkiksi poliittisten agendojen, merkitys jää havaitsematta. Lainsäädäntötyön kriittisessä tarkastelussa sen sijaan tiedostetaan, että rikoslain vaikutusvalta ja merkitys ovat sidoksissa pinnan alla vaikuttaviin poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin. Lisäksi kriittisen koulukunnan edustajat korostavat erilaisten keskenään kilpailevien arvojen voimaa vaikuttaa yhteiskunnallisiin käytäntöihin, myös oikeudenkäyttöön. Kuten Lacey toteaa, kyseisten seikkojen tiedostaminen auttaa hahmottamaan rikosten syntymekanismia oikeudellisena ja yhteiskunnallisena konstruktiona.¹⁹³

Kunniaan liittyvän väkivallan ympärillä käydyistä keskustelusta on suhteellisen yksinkertaista havainnoida edellä mainittujen voimien vaikutuksia. Toisaalta keskustelu on luonut eroa ”tavallisen” suomalaisen väkivallan ja vähemmistöjen harjoittaman väkivallan välille. Samanaikaisesti on kuitenkin korostettu lainsäädännön riittävyttä ja soveltuvuutta myös kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin. Mainittuja seikkoja voidaan tarkastella yhteydessä suomalaiseen tasa-arvokeskusteluun. Vähemmistöryhmiin liitetty ja erityisen haitalliseksi mielletty naisiin kohdistuva väkivalta taipuu diskursiiviseksi työkaluksi, jolla voidaan sekä korostaa suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvoisuutta että, kääntäen, alleviivata vähemmistöryhmien edustavan päinvastaista arvomaailmaa. Argumentti yhdistyy myös kotoutumista käsittelevään diskurssiin. Yksi kotoutumisen keskeisistä teemoista on tutustuttaa maahanmuuttajat tasa-arvoon suomalaisen yhteiskunnan perusarvona. Tällöin väkivallan käyttäminen voidaan tulkita näytöksi kotoutumisen haasteista.¹⁹⁴

Myös kansainvälisessä politiikassa Suomi on omaksunut itselleen tasa-arvon edistäjän roolin. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna on ymmärrettävää, että Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä korostettiin olemassa olevan lainsäädännön

¹⁹² Lacey 2007, s. 188.

¹⁹³ Lacey 2007, s. 188.

¹⁹⁴ Ks. tarkemmin Hong 2004.

riittävyttä naiseen kohdistuvan väkivallan tapauksissa.¹⁹⁵ Samassa yhteydessä nousi esille myös väkivaltaymmärryksen liittyminen taloudellisiin näkökulmiin. Olisiko taloudellisia resursseja (kunniaan liittyvän) väkivallan ehkäisemiseen löytynyt, jos väkivaltaa olisi tarkasteltu eri seikkoja painottavasta perspektiivistä? Jos väkivalta tulisi ymmärretyksi oleellisilta piirteiltään nakkioskioskipahoinpitelyistä poikkeavaksi, perustelua toimenpiteiden tai lainsäädännön riittävydestä ei olisi mahdollista esittää ilman yksityiskohtaisempaa argumentointia.

3.1.5 Identiteetti sosiaalisena konstruktiona ja haitalliset stereotyyptit

Sen lisäksi, että kunniaan liittyvän väkivallan diskurssit luovat ymmärrystä kyseisenlaisesta väkivallasta, konstruoidaan niiden avulla myös kunniaan liittyvän väkivallan ilmiön kanssa tekemisissä olevien ryhmien identiteettiä.¹⁹⁶ Väitöskirjassa identiteetti nähdään sosiaalisena konstruktiona. Kuten Stuart Hall toteaa, identiteetit konstruoidaan tiettyihin historiallisiin ja yhteiskunnallisiin aseisiin sijoittuvien diskurssien kautta. Tästä johtuen niiden syntyminen on kiinteässä suhteessa valtasuhteisiin. Kyseisen ymmärryksen mukaan käsite identiteetistä onkin enemmän sidoksissa erilaisuuteen ja ulkopuolelle sulkemiseen kuin kyseenalaistamattomaan eheyteen ja yhtenäisyyteen, jollaisena identiteetti perinteisesti on ymmärretty. Näin ollen identiteetin voikin nähdä olevan olemassa vain suhteessa ”toiseen”, siihen, mitä kulloinkin kyseessä oleva identiteetti ei ole.¹⁹⁷

Identiteetit voidaan jakaa karkeasti henkilökohtaisiin ja väitöskirjan kiinnostuksen kohteena oleviin yhteisöllisiin identiteetteihin (*collective identity*).¹⁹⁸ Tutkimuksessani nousi esille se, kuinka kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva diskurssi osallistuu toisaalta suomalaisen kansallisen identiteetin rakentamiseen ja toisaalta ”meidän” vastakohtana näyttäytyvien ”toisten”, maahanmuuttajien, identiteetin konstruoimiseen.

Suvi Keskinen on todennut sukupuolistunutta väkivaltaa koskevan keskustelun tarjonnan yhden tason, jolla toiset poissulkevia kansallisia identiteettejä on rakennettu.¹⁹⁹ Pohjoismaissa kansallista itseymmärrystä määrittelevät tasa-arvoihanteiden lisäksi erityisesti näkemykset edistyksellisyydestä ja seksuaalisesta

¹⁹⁵ Vrt. UM 2013; Nousiainen – Pentikäinen 2013; Nousiainen – Pentikäinen 2017.

¹⁹⁶ On huomattava, että kyseisenlaisessa konstruoinnissa diskurssit elävät vuorovaikutuksessa toisiinsa. Toisin sanoen, kun esimerkiksi kunniaan liittyvän väkivallan luonnetta koskeva diskurssi luo ymmärrystä väkivallan uhrien tai sen tekijöiden identiteetistä, toimii konstruointi myös päinvastaiseen suuntaan.

¹⁹⁷ Hall 1996, s. 4–5.

¹⁹⁸ Anthias 2002, s. 497.

¹⁹⁹ Keskinen 2012, s. 262.

vapaamielisydestä. Tämän mukaisesti kansallisissa omakuvissa luodaan kuvaa hyvinvointivaltioista ja koko maailman mittakaavassa tasa-arvoa edistyksellisimmän toteuttavista maista.²⁰⁰ Kuten edellä on todettu, identiteetit luodaan suhteessa eroavaisuuksiin. Pohjoismaisille kansallisille identiteeteille vastinparin tarjonneet ”toiset” ovat olleet ei-länsimaalaisia, monessa tapauksessa muslimeita. Vaikka nämä ”toiset” ovat asuneet Euroopassa, ei heitä tästä huolimatta ole pidetty eurooppalaisina.²⁰¹

Istanbulin sopimuksen väkivallan ennaltaehkäisyä koskeva osa alkaa naisten ja miesten stereotyyppisiä rooleja koskevalla artiklalla.

Osapuolet toteuttavat tarvittavat toimet edistääkseen naisten ja miesten sosiaalisten ja kulttuuristen käyttäytymismallien muuttamista tarkoituksena poistaa ennakkoluuloja, tapoja, perinteitä ja kaikkia muita käytäntöjä, jotka perustuvat ajatukseen naisten alhaisemmasta asemasta tai kaavamaisiin käsityksiin naisten ja miesten rooleista.²⁰²

CEDAW-sopimus sisältää lähes identtisen artiklan.²⁰³ Artiklat asettavat sopimusvaltioille sinänsä yksiselitteisen velvoitteen ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin sukupuolia koskeviin stereotyyppisiin käsityksiin pohjautuvien käytäntöjen poistamiseksi. Artikloita vasten tarkasteltuna onkin varsin ristiriitaista, että tosiasiasa sopimusten alaan kuuluvien toimenpiteiden kautta stereotypiat myös vahvistuvat ja uusintuvat. Esimerkkinä voidaan viitata juurikin poliittisten asiakirjojen kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeviin diskursseihin ja osaltaan näiden pohjalta toteutettuihin toimenpiteisiin. Tuoreimpien esimerkkien joukossa on hallituksen alle 18-vuotiaalle avioliiton solmimiseksi annettavan poikkeuslupakäytännön kumoamista koskevaan esitykseen liittyvä keskustelu, joka monin paikoin sivuaa myös pakkoavioliittoilmiön ympärillä käytävää keskustelua.

Puhuttaessa naisiin kohdistuvasta sukupuolistuneesta väkivallasta – johon kunniaan liittyvä väkivalta lukeutuu – on sopimusosapuolten toimintavelvollisuus sukupuolistereotyyppioiden ja niistä seuraavien ilmiöiden poistamiseksi erityisen selkeä. CEDAW-komitean yleissuosituksessa numero 19 todetaan nimenomaisesti, kuinka stereotyyppiset sukupuoliroolit ovat omiaan ylläpitämään laajalle levinneitä

²⁰⁰ Keskinen 2009, s. 268–269.

²⁰¹ Vrt. Lentini – Titley 2011.

²⁰² Istanbulin sopimus, III luku, Ehkäiseminen / art. 12, yleiset velvoitteet.

²⁰³ ”Sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin muuttaakseen miesten ja naisten sosiaalisia ja sivistyksellisiä käyttäytymiskaavoja poistaakseen ennakkoluuloja ja tapoja tai muuhun perustuvat käytännöt, joiden lähtökohdaksi on käsitys jommankumman sukupuolen alemmuudesta tai ylemmyydestä tai kaavamainen miesten ja naisten roolijako.” (CEDAW-sopimus, art. 5 a.)

naisille haitallisia käytäntöjä, naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan muodot mukaan lukien.²⁰⁴ Lisäksi naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean ja lapsen oikeuksien komitean vuonna 2014 yhteisesti antamassa haitallisia käytäntöjä koskevassa yleissuosituksessa todetaan haitallisten käytäntöjen, mukaan lukien kunniaan liittyvä väkivalta ja avioliittoon pakottaminen, taustalla olevan moniulotteisia syitä, näiden joukossa ”stereotyyppiset biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen perustuvat roolit, oletus jommankumman sukupuolen ylemmyydestä tai alemmuudesta, yritykset hallita naisten ja tyttöjen kehoa ja seksuaalisuutta, sosiaalinen eriarvoisuus ja miesten hallinnoimien valtarakenteiden yleisyys”.²⁰⁵ CEDAW-komitean yleissuosituksessa numero 33 tarkastellaan naisten mahdollisuuksia saavuttaa oikeussuoja. Myös tässä yhteydessä syrjivien sukupuolistereotyyppioiden todetaan olevan yksi huomattavimmista esteistä.²⁰⁶

CEDAW-sopimuksen ja Istanbulin sopimuksen artikloista seuraa sopimusosapuolille velvoite välttää haitallisia sukupuolistereotyyppiä uusintavia tai vahvistavia toimia kaikessa viranomaistoiminnassa. Käytännössä velvoite kattaa esimerkiksi lainsäädäntötyön ja tuomioistuinten toiminnan.²⁰⁷ Velvoite ulottuu kuitenkin valtiollisten toimijoiden lisäksi myös yksityisten toimijoiden toimintaan. Istanbulin sopimus perustaa kyseisen velvoitteen sopimuksen artiklaan 4, jonka mukaan sopimusosapuolten on toteutettava ”tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet edistääkseen ja suojellakseen jokaisen, erityisesti naisten, oikeutta elää vapaana väkivallasta sekä julkisessa että yksityiselämässä”.²⁰⁸

Rebecca J. Cook ja Simone Cusack ovat jakaneet artiklassa tarkoitetut yksityiset toimijat perheeseen, yhteisöön ja taloudellisiin toimijoihin. He yksilöivät perheen viittaamalla perheenjäseniin, jotka ovat osallisina esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaan, ”kunniamurhiin” tai avioliittoon pakottamiseen. Yhteisöllä Cook ja Cusack puolestaan viittaavat keskenään erilaisiin, esimerkiksi uskonnollisiin, ryhmittymiin, joille yhteistä on naisten siveellisyyttä ja kuuliaisuutta korostavien säännösten ylläpitäminen. Tärkeää on huomata, että jotkin yksityisistä toimijoista voivat kuulua samanaikaisesti useampaan kuin yhteen kategoriaan.²⁰⁹ Esimerkiksi kunniaan

²⁰⁴ CEDAW-komitean yleissuositus n:o 19 (1992), kohta 11. Ks. myös CEDAW-komitean yleissuositus n:o 35 (2017), esim. kohta II/10.

²⁰⁵ CEDAW-komitean yleissuositus n:o 31 (2014), kohta 17. Ks. myös kohdat 6 ja 29.

²⁰⁶ CEDAW-komitean yleissuositus n:o 33 (2015), esim. kohdat B/21, C/26.

²⁰⁷ Ks. Cook – Cusack 2010, s. 87.

²⁰⁸ CEDAW-sopimus sisältää hyvin saman sisältöisen artiklan. Artiklan 2 e-kohdan mukaan ”[S]opimusvaltiot tuomitsevat naisten syrjinnän kaikki muodot ja sopivat siitä, että ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin keinoihin viipymättä poistamaan naisiin kohdistuvaa syrjintää, ja tämän saavuttamiseksi sitoutuvat ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin henkilöiden, järjestöjen ja yritysten taholta tapahtuvan naisten syrjinnän poistamiseksi.”

²⁰⁹ Cook – Cusack 2010, s. 89–90.

liittyvän väkivallan näkökulmasta merkitykselliset yhteisöitä johtavat henkilöt edustavat samanaikaisesti sekä perhe- että yhteisökategorioita. On tärkeää, että sopimusosapuolten velvoitteet kattavat myös yksityisten toimijoiden toimet. Juuri yksityiset toimijat ovat monessa tapauksessa määrävässä asemassa ylläpitämässä sukupuolistereotyypioille perustuvien käytäntöjen jatkuvuutta.²¹⁰

Sen määrittäminen, milloin valtion toimenpiteet yksityisten toimijoiden stereotyypioille perustuvien käytäntöjen eliminoimiseksi ovat riittäviä, ei ole yksiselitteistä. Mittapuuta voi hakea due diligence -velvoitteesta eli valtion huolellisuusvelvoitteesta.²¹¹ Velvoitteen sisältöä ja laajuutta koskevien oikeudellisesti sitovien määritelmien puuttuessa velvoitteen sisältöä on tarkasteltava ennen kaikkea Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä muodostuneiden tulkintalinjojen kautta.²¹²

3.2 Lainoppi ja *de lege ferenda* -tutkimus

3.2.1 Johdantoa

Siinä missä sosiaaliseen konstruktionismiin liittyvät teoriat ovat muodostaneet tutkimukseni punaisen langan, on lainopillinen tutkimus toiminut heijastinpintana ja asettanut tutkimuksen konkreettiset rajat. Vaikka yksittäinen näkökulma voi tiettyssä tutkimuksen osassa olla muita painavampi, perspektiivien välinen vuoropuhelu on ollut lopputuloksen kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella voimassaolevan lainsäädännön soveltuvuutta kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin ja kyseisen analyysin pohjalta arvioida lainsäädännöllisten muutosten tarvetta. Lainopillisessa, oikeusdogmaattisessa, näkökulmassa on tiivistetysti kyse voimassa olevan oikeuden tulkinnasta ja systematisoinnista.²¹³ Näin ollen oikeusdogmaattinen metodi on luonteva valinta ensimmäiseen kysymykseen vastaamisen pohjaksi. Koska on ilmeistä, että kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa esiin nousevat haasteet eivät ole poistettavissa yksinomaan ohjaamalla vallitsevan lainsäädännön tulkintalinjoja, tutkimus on omaksunut myös lainsäädäntömuutosten tavoitteita ja näitä vastaavia keinoja tarkastelevan *de lege ferenda* -tutkimuksen lähtökohtia.²¹⁴

Etenkin *de lege ferenda* -tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna korostuvat tutkimuksen oikeuspoliittiset piirteet. Toisaalta tutkimuksen poliittinen luonne tulee

²¹⁰ Cook – Cusack 2010, s. 90.

²¹¹ Ks. CEDAW-komitean yleissuositus n:o. 19 (1992), art. 9; Cook – Cusack 2010, s. 91.

²¹² Tästä tarkemmin Hong 2017a.

²¹³ Aarnio 2006, s. 238; Siltala 2001, s. 15, 24–25.

²¹⁴ Siltala 2001, s. 19.

esille myös konstruktionististen teorioiden yhteydessä. Päivi Paasto ja Elina Pirjatanniemi ovat oikeustieteellisessä tutkimuksessa ilmenevää oikeuspoliittista näkökulmaa analysoidessaan todenneet, että vaikka juristin kriittinen oikeuspoliittinen näkökulma yhä edelleen ymmärretään pitkälti de lege ferenda -näkökulmaksi, nähdään samalla tarve rikastaa kyseistä näkökulmaa muiden, myös oikeudellisen tutkimuksen ulkopuolelle sijoittuvien, metodien avulla saatavalla tiedolla.²¹⁵

Luvussa 3.2.2 asetetaan tutkimuksen metodologisia valintoja määrittäviä rajoja. Tärkein rajalinja ankkuroituu laillisuusperiaatteeseen. Tutkimuksessa tarkastellaan kunniaan liittyvään väkivaltaan soveltuvaan lainsäädäntöä ja siihen kohdistuvia uudistustarpeita. Laillisuusperiaate määrittelee ne rajat, joiden sisällä voimassaolevaa oikeutta tulkitaan. Samanaikaisesti se kuitenkin myös asettaa reunaehdot lainsäädäntöä koskevien uudistusten sisällölle. Lisäksi luvussa pohditaan laillisuusperiaatteen tulkintaa, etenkin yhdenvertaisuusperiaatteen tulkinnalle asettamia vaatimuksia. Metodologisiin kysymyksiin palataan uudelleen vielä luvussa 4.2, jossa metodologiaa tarkastellaan kunkin tutkimusartikkelin osalta erikseen.

3.2.2 Laillisuusperiaate – rajat soveltamiskäytännölle

Luvussa 2.3.3 on käsitelty esimerkinomaisesti Amiran tapausta. Tutkimuksen näkökulmasta tapauksessa on mielenkiintoista se, kuinka selkeästi uhrin oikeuksia loukkaavat teot on rikosprosessin päättäneessä ja lainvoimaiseksi tullessa ratkaisussa ohitettu. Tämä ei suinkaan johdu siitä, että tuomio olisi ”väärä”. Sen sijaan taustalla vaikuttavat laillisuusperiaatteen oikeudelliselle harkinnalle asettamat soveltamisen rajat.

Tutkimuksessani laillisuusperiaate osoittaa muun ohella myös metodologisten näkökulmien rajapinnan sijainnin. Voimassaolevan oikeuden sisällön selvittäminen on oikeusdogmaattinen tehtävä. Tutkimukseni kohdistuu rikosoikeuteen ja sääntelyn soveltamiskäytäntöön, joissa laillisuusperiaatteella on keskeinen merkitys. Laillisuusperiaate asettaa rajat sille, millaisin keinoin (kriminalisoinein) de lege ferenda -näkökulmasta ammentava tutkimus voi pyrkiä muuttamaan vallitsevaa oikeudellista tilannetta.

Laillisuusperiaatteen oikeudellinen perusta on perustuslain 8 §:ssä. Pykälän mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Pykälän toisessa momentissa lausutaan, ettei rikoksesta saa tuomita ankarampaa

²¹⁵ Paasto – Pirjatanniemi 2007, s. 380.

rangaistusta kuin mitä tekohetkellä on laissa säädetty. Rikoslaisissa on perustuslain säännöksen kanssa saman sisältöinen, joskin eri sanamuodoin ilmaistu, laillisuusperiaatetta koskeva pykälä.²¹⁶ Lisäksi on huomattava, että rikosoikeudellinen laillisuusperiaate turvataan myös ihmisoikeutena. Kotimaisen lainsäädännön laillisuusperiaatetta koskevat pykälät palautuvat sisällöllisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklaan. Artiklan ensimmäisessä kappaleessa säädetään, ettei ketään ole pidettävä syypäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos, ja ettei rikoksesta saa määrätä sen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta.²¹⁷

Laillisuusperiaatetta koskevista perustuslain ja rikoslain säännöksistä on johdettavissa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen neljästä osatekijästä muotoutuva ydinsisältö. Ytimen muodostavat vaatimus kirjoitetusta laista, analogiakielto, epätäsmällisyyskielto ja taannehtivan rikoslain kielto.²¹⁸ Niin lainsäätäjän kuin lainsoveltajankin työhön vaikuttava periaate on vakiinnuttanut paikkansa ollen yksi merkittävimmistä – ehkä jopa merkittävin – rikosoikeudellisista periaatteista.²¹⁹

Laillisuusperiaatteen tarkoituksena on taata henkilöille mahdollisuus punnita toimiensa oikeudellisia seurauksia. Ennustettavasti ilmaistu lainsäädäntö takaa sen, että lainsäädäntö ja sen soveltaminen kohtelevat kansalaisia yhdenvertaisesti.²²⁰ Tavoitteen saavuttaminen vaatii kriminalisoineilta täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Perustuslakivaliokunta on ratkaisukäytännössään kiinnittänyt huomiota juuri kyseisiin vaatimuksiin. Käytännön mukaan rikostunnusmerkistön riittävä täsmällisyys määrittyy sen mukaan, mahdollistaako se tietyn toiminnan tai laiminlyönnin rangaistavuuden ennakoimisen.²²¹

²¹⁶ ”Rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi. Rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on perustuttava lakiin. (RL 3:1)

²¹⁷ Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 85–86/1998).

²¹⁸ Ks. esim. HE 44/2002 vp, s. 32–35; Frände 2012, s. 27–56; Melander 2015, s. 644; Tapani – Tolvanen 2013, s. 103.

²¹⁹ Esim. Melander 2015, s. 644; Ojala 2005, s. 222.

²²⁰ Melander 2011, s. 179–180.

²²¹ PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto 6/2014 vp. tarjoaa melko tuoreen esimerkin siitä, kuinka laillisuusperiaatetta koskevat tulkinnat vaikuttavat rikostunnusmerkistöjen sisältöön. Kyseinen lausunto käsittelee rikoslain seksuaalirikoksista säättävän luvun muutoksia koskevaa hallituksen esitystä 216/2013 vp. Hallituksen esityksessä rikoslakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi seksuaalista häirintää koskeva rangaistussäännös, jonka mukaan seksuaalisesta häirinnästä tuomittaisiin henkilö, joka koskettelemalla tai muulla siihen vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Perustuslakivaliokunta kiinnittää

Rikosoikeudessa kirjoitetulla lailla on erityisen vahva asema. Vaikka myös laillisuusperiaate itsessään on säännelty laissa, joudutaan sen tulkinnallisia rajoja etsittäessä nojautumaan tulkintaperiaatteisiin, joille ei välttämättä löydy lainsäädännöllistä tukea. Oikeusperiaatteiden merkitys ratkaisulle tulee esille etenkin hankalien tapausten kohdalla. Tällöin lakitekstin merkitystä haetaan taustalla vaikuttavien periaatteiden avulla. Painavimmaksi arvioitu periaate määrää tulkinnalla saavutettavan lopputuloksen. Koska rikosoikeudessa pätee analogiakielto, lopputuloksen on tällöinkin vastattava lakitekstin normaalikielistä merkitystä tai tietyille oikeudelliselle käsitteelle annettua vakiintunutta merkitystä.²²² Muutoinkin laintulkintaperiaatteita tulkitaan rikosoikeudessa tiukasti. Ne ennemminkin rajaavat vastuuta kuin perustavat sitä.²²³

Yhdenvertaisuusperiaate ilmenee laillisuusperiaatetta vasten tarkasteltuna usealla eri tavalla. Kunniaan liittyvän väkivallan kohdalla on mielekästä tarkastella yhdenvertaisuutta sekä väkivallan tekijän että uhrin perspektiiveistä. Edellä mainitut, tekojen rangaistavuuden ennakoimiseen liittyvät näkökohdat edustavat rikosoikeudessa perinteisesti vahvana vallinnutta näkemystä, jonka mukaan rikosprosessin on ensisijaisesti pyrittävä turvaamaan tekijän (epäillyn/vastaajan) oikeusturvan toteutuminen.²²⁴ Pyrkimys on selvästi nähtävillä esimerkiksi rikosoikeuden perustaan kuuluvissa laillisuus-, syyllisyys- ja objektivisuusperiaatteissa. Periaatteet ohjaavat prosessia tavoitteenaan tekijän syyllisyyden oikeudenmukainen ja oikeusvarmuuteen sidottu arvioiminen.²²⁵

Toisaalta periaatteiden välistä painoarvoa punnittaessa on huomioitava myös uhrin perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen perustuslain 22 §:n due diligence -periaatteen mukaisesti. Tekijän ja uhrin perspektiivien vertailu kuvaakin hyvin rikosoikeuden kaksoisfunktiota, joka vaikuttaa tulkintaperiaatteiden taustalla. Rikosoikeutta käytettäessä on samanaikaisesti sekä kunnioitettava yksilön oikeuksia

lausunnossaan huomiota ehdotetun tunnusmerkistön avoimeen tekotapaan, ”koskettelemalla tai muulla siihen vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla”, ja tekotavan ongelmallisuuteen laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Koska seksuaalinen häirintä on ehdotuksessa määritelty tasa-arvolain määritelmästä poiketen, suhtaudutaan lausunnossa kriittisesti myös ehdotettuun rikosnimikkeeseen. Lopputuloksena rikoslaissa on seksuaaliseksi ahdisteluksi nimetty säännös, joka tunnusmerkistöltään on huomattavasti ehdotettua rajatumpi – joka koskettelemalla tekee toiselle seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaavan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Ks. esityksen käsittelystä tarkemmin Niemi 2019, s. 28–29. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus sisältyy myös eduskunnan lakivaliokunnan rikoslainsäädäntölinjauksiin, LaVM 11/2013 vp. Ks. Hong 2017b; Tapani – Tolvanen 2013, s. 135–137.

²²² Frände 2012, s. 50–51.

²²³ Vrt. Tolonen 2000, s. 68.

²²⁴ Melander 2002, s. 944.

²²⁵ Esim. Jonkka, 1992 s. 19.

ja pidättäydyttävä loukkaamasta niitä että suojeltava oikeuksia muiden kohdistamilta loukkauksilta ja taattava perusoikeuksien mahdollisimman laaja toteutuminen.

Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston vuonna 2012 antama uhridirektiivi säättää rikoksen uhrien oikeuksista.²²⁶ Suomessa pääosin 2016 voimaan saatettu direktiivi koskee niin uhreille annettavaa tietoa, tukea ja suojelua kuin uhrien osallistumista rikosoikeudellisiin menettelyihin.²²⁷ Yksi direktiivin keskeisistä teemoista on uhrien syrjimätön (yhdenvertainen) kohtelu niin rikosprosessin asianosaisena kuin esimerkiksi tukipalveluiden asiakkaina.²²⁸ Direktiivi kiinnittää huomiota myös uhrien haavoittuvuuteen. Direktiivin mukaan erityisen suojelutarpeen selvittämiseksi tehtävässä uhrin henkilökohtaisessa arvioinnissa tulee kiinnittää erityistä huomiota

uhreihin, jolle on rikoksen vakavuuden johdosta aiheutunut huomattavaa vahinkoa, uhreihin, joihin on kohdistunut rikos, jonka motiivina on ennakkoluulo tai syrjintä, joka voi perustua erityisesti uhrin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, sekä uhreihin, joiden suhde ja riippuvuus rikosentekijään tekee heistä erityisen haavoittuvia. Tältä osin on otettava asianmukaisesti huomioon terrorismin, järjestäytyneen rikollisuuden, ihmiskaupan, sukupuoleen perustuvan väkivallan, läheisväkivallan, seksuaalisen väkivallan tai hyväksikäytön tai viharikosten uhrin sekä vammaiset uhrin.²²⁹

Uhridirektiivin voidaankin nähdä tässä suhteessa heijastavan viktimologiassa tapahtunutta kehitystä. Positiivisen viktimologian lähtökohtana on ollut näkemys uhrin oman käyttäytymisen vaikutuksesta rikoksen uhriksi joutumiseen. Näin ollen uhriksi joutumista on selitetty muun muassa julkisilla paikoilla liikkumisella tai julkisen liikenteen käyttämisellä. Suuntausta edustavissa tutkimuksissa on tyypillinen uhri määritelty esimerkiksi nuoreksi mieheksi, joka liikkuu yöaikaan julkisilla paikoilla.²³⁰ Kriittinen viktimologia on pyrkinyt positiivisen viktimologian perusteiden haastamiseen korostamalla muun muassa yhteiskunnassa vallitsevien rakenteiden merkitystä rikoksen uhriksi joutumiselle. Vasta kriittisten näkemysten myötä on viktimologiassa alettu kiinnittämään huomiota myös naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.²³¹

²²⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/ YOS korvaamisesta.

²²⁷ HE 66/2015 vp.

²²⁸ Esim. uhridirektiivin johdanto, kohta 61.

²²⁹ Uhridirektiivi, art. 22 kohta 3.

²³⁰ Mavby – Walklate 1994, s. 9–13; Ruuskanen 2005, s. 57.

²³¹ Ruuskanen 2005, s. 57–58.

Uhridirektiivi tarttuu moniin kunniaan liittyvän väkivallan uhrin kannalta merkityksellisiin seikkoihin. Direktiivin asettama syrjimättömän kohtelun vaatimus on oleellinen esimerkiksi prosessia koskevan tiedonsaantioikeuden ja kielellisten oikeuksien kohdalla. Syrjimättömyysvaatimuksen merkitys korostuu vielä entisestään, kun vaatimusta tarkastellaan huomioiden kunniaan liittyvän väkivallan uhrin useissa tapauksissa haavoittuva asema ja alttius moniperusteiselle syrjinnälle.²³²

Amiran tapauksessa korkeimman oikeuden tutkittavana oli kysymys siitä, täyttyikö tapauksessa törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskeva tunnusmerkistö: onko vastaajalla ollut tarkoitus tappaa sisarensa ja onko hän syyllistynyt kyseiseen rikokseen sopimalla siitä isänsä kanssa tai laatimalla sisaren tappamista koskevan yksityiskohtaisen suunnitelman (RL 21 luku 6a § 1 mom. 2 k.) tai lupautumalla tekemään teon (RL 21 luku 6a § 1 mom. 3 k.).²³³

Hallituksen törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua koskevassa esityksessä todetaan, että kansallisessa rikosoikeudessa vallitsevien lähtökohtien mukaisesti rangaistusvastuuta ei perinteisesti ole nähty tarkoituksenmukaiseksi ulottaa rikoksen yritystä edeltäviin vaiheisiin. Näkemystä on perusteltu sillä, että konkreettinen vaara rikoksen toteuttamisesta on suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa varsin vähäinen.²³⁴ Vuonna 2013 voimaan tullut säännös on näin ollen merkinnyt poikkeusta ulottaessaan rikosoikeudellisen vastuun myös yritystä edeltäviin toimiin. Hallituksen esityksessä todetaan, että rikosoikeudellisen

²³² Uhridirektiivin asettamat velvoitteet eivät kuitenkaan Suomessa toteudu asianmukaisella tavalla direktiivin implementoinnista huolimatta. Esimerkkinä tästä voidaan mainita uhreille suunnattujen tukipalveluiden saatavuus.

²³³ KKO:2017:52. Ks. luku 2.3.3. Arvioinnin kohteena olevassa rikoslain 21 luvun 6a §:ssä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan teon tunnusmerkistö on laadittu seuraavanlaisesti:

Joka 1–3 tai 6 §:ssä tarkoitetun rikoksen tekemistä varten

1) pitää hallussaan ampuma- tai teräasetta tai muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä taikka välinettä, joka soveltuu erityisesti käytettäväksi välineenä rikoksessa,

2) sopii toisen kanssa tai laatii yksityiskohtaisen suunnitelman jonkin mainitun rikoksen tekemisestä tai

3) palkkaa, käskää tai muuten yllyttää toista mainitun rikoksen tekemiseen taikka lupautuu tai tarjoutuu tekemään sen on tuomittava *törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

Jos vaara rikoksen toteuttamisesta on ollut muista kuin satunnaisista syistä vähäinen taikka jos henkilö on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen valmistelusta, estänyt sen jatkumisen tai muuten poistanut oman toimintansa merkityksen rikoksen valmistelussa, 1 momenttia ei kuitenkaan sovelleta.

²³⁴ HE 141/2012 vp, s. 4.

vastuun kohdistuminen varhaisempaan vaiheeseen tarkoittaa arviointinäkökulmasta tekijän subjektiivisten, esimerkiksi tämän tietoja ja tarkoitusta koskevien, edellytysten korostumista. Tämä johtaa helposti näytöllisiin vaikeuksiin.²³⁵ Kyseiset seikat edellyttävät hallituksen esityksen mukaan sitä, että rikosvastuun edellytyksiä tulkitaan sääntelyn tarkoituksen mukaisesti ja kohtalaisen suppeasti.²³⁶

Kuten korkein oikeus toteaa ratkaisussaan, rikosasiassa syyksilukeva tuomio edellyttää syyttäjän esittämän selvityksen näyttävän vastaajan syyllisyyden toteen sellaisella varmuudella, ettei syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.²³⁷ Näin asetettu tuomitsemiskynnys toimii näytön arvioinnin lähtökohtana. Hallituksen esityksessä rikoksen valmistelun esitetään tarkoittavan ”subjektiivisessä suhteessa rikokseen tähtäävää toimintaa, jolla luodaan edellytyksiä rikoksen myöhemmälle toteuttamiselle”.²³⁸ Edelleen esitys määrittelee, että säännöksen tarkoittaman rangaistavan valmistelun tulee olla luonteeltaan ”konkreettinen, ulkomaailmassa ilmenevä valmistelutoimi”.²³⁹

Amiran tapauksessa korkein oikeus päätyi, päinvastoin kuin käräjäoikeus, hylkäämään syytteen riittämättömään näyttöön vedoten. Syytteen mukaan veli olisi luvannut isälleen tappavansa Amiran. Tätä ei kuitenkaan pystytty korkeimman oikeuden mukaan näyttämään toteen. Samaan lopputulokseen päädyttiin yksityiskohtaisen suunnitelman olemassaoloa koskevassa harkinnassa.

Tapauksen ratkaisu toimii esimerkkinä tekorikosoikeudellisesta ajattelusta, jossa tyypillistä on teon arvioiminen kontekstistaan irrallisena tapahtumana.²⁴⁰ On totta, että kontekstin huomioiminen voi olla ongelmallista laillisuusperiaatteen näkökulmasta. Pistemäinen, dekontekstualisoimiseen pyrkivä arviointi sen sijaan voi johtaa uhrin oikeuksien vaarantumiseen. Tämä tulee konkreettisesti esille esimerkiksi pahoinpitelypykälää sovellettaessa, kuten edellä luvussa 2.3.1 on tuotu esille.²⁴¹

Käräjäoikeuden Amiran tapauksessa antama tuomio venyttää tekorikosoikeudellisen ja laillisuusperiaatteelle perustuvan tulkinnan rajoja. Tuomion syyksilukemista koskevissa perusteluissa esimerkiksi huomioidaan näyttöä tukevana seikkana se, että sisko on esitutkinnassa kertonut veljen uhanneen

²³⁵ Tässä yhteydessä voidaan perustellusti kysyä, voivatko näyttövaikeudet olla dekriminalisoinnin peruste.

²³⁶ HE 141/2012 vp, s. 34. Lakivaliokunnan lausunnossa toistetaan sama näkemys tulkinnan säännöksen mukaisuudesta ja suppeudesta. (LaVM 8/2013 vp, s. 4.)

²³⁷ KKO:2017:52, kohta 39.

²³⁸ HE 141/2012 vp, s. 5.

²³⁹ HE 141/2012 vp, s. 18.

²⁴⁰ Ks. kontekstin merkityksestä rikosoikeudellisessa arvioinnissa tarkemmin Hong 2017b.

²⁴¹ Ks. Niemi-Kiesiläinen 2005 sekä luvun loppupuolella oleva keskustelu Ruotsin lähisuhdeväkivaltaa koskevasta lainsäädännöstä.

häntä tappamisella aiemminkin.²⁴² Korkeimman oikeuden ratkaisussa sen sijaan todetaan, että sisareen aikaisemmin kohdistettu väkivalta ja veljen puheista ja viesteistä ilmennyt aggressiivisuus osoittavat lähinnä veljen ”yleistä valmiutta käyttää jonkinasteista väkivaltaa sisartaan kohtaan”.²⁴³ Viesteissä esitetyt vaihtoehtoiset tavat sisaren tappamiselle eivät korkeimman oikeuden tulkinnan mukaan myöskään näytä veljellä olleen yksityiskohtaista suunnitelmaa. ”Todisteina esitetyt viestitkin osoittavat pikemminkin kiihtymystilassa tapahtunutta uhoamista kuin yksityiskohtaisen surmaamissuunnitelman olemassaoloa.”²⁴⁴

Toisistaan poikkeavien tulkintojen ja niiden pohjalta laadittujen ratkaisujen nostamiselle metodologiaa käsittelevään osioon on syynsä. Tutkimuksen tavoite on tarkastella kunniaan liittyvään väkivaltaan soveltuvaan nykylainsäädäntöä koskevan analyysin pohjalta lainsäädäntöuudistusten tarvetta. Siinä missä laillisuusperiaate ankkuroi oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa tarkasteltavat voimassaolevan lainsäädännön mahdollistamat tulkintakäytännön rajat, rajaa sama periaate myös de lege ferenda -tutkimuksen keinoin saavutettavien lainsäädäntöuudistuksia koskevien suositusten sisältöä.

Oikeudellisten toimijoiden ymmärrys kunniaan liittyvästä väkivallasta vaikuttaa niin tapausten oikeudelliseen käsittelyyn kuin prosesseissa saavutettaviin lopputuloksiin. Tekojen arviointi tekurikos oikeudellisesta perspektiivistä johtaa luonnollisesti ainoastaan prosessiin edenneiden, usein rikosoikeudellisesta näkökulmasta suhteellisen vakavien, loukkausten tutkimiseen. Arvioinnissa ei ole sijaa tekokontekstin huomioimiselle, mikä asianomistajan näkökulmasta havainnointuna tarkoittaa sitä, että mahdollisesti hyvinkin suuri osa uhuriin kohdistuneista loukkauksista jää vaille huomiota. Paitsi, että tämä loukkaa yksittäisen uhrin oikeuksia, vaarantaa se myös yleisemmin uhrien ja asianomistajien yhdenvertaisuutta. Tuomion välittämä viesti, jonka mukaan kuuden kuukauden ehdollinen tuomio on oikeasuhtainen seuraus vuosien pahoinpitelyistä ja murhan suunnittelusta, on omiaan nostamaan uhrien ilmoituskynnystä entisestään.

Suomesta poiketen monet Euroopan maat ovat toteuttaneet Istanbulin sopimuksen asettamat vaatimukset uhrin ja tekijän läheisen suhteen sekä väkivaltatekojen toistuvuuden huomioimisesta rikosseuraamusta ankaroittavana tekijänä jo ennen Istanbulin sopimuksen laatimista.²⁴⁵ Ruotsissa voimassa oleva lähisuhdeväkivaltatapauksiin sovellettava lainsäädäntö poikkeaa huomattavasti vastaavasta suomalaisesta lainsäädännöstä. Suomessa samoja henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevia säännöksiä sovelletaan kaikkiin väkivaltatapauksiin,

²⁴² Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194), s. 13.

²⁴³ KKO:2017:52, kohta 40.

²⁴⁴ KKO:2017:52, kohta 40.

²⁴⁵ Kelly – Hagemann-White – Meysen – Römkens 2011, s. 12.

osapuolten keskinäisistä suhteista riippumatta. Ruotsin rikoslain henkilön vapautta ja rauhaa loukkaavia rikoksia koskevassa luvussa on erityinen naisrauhapykälä, entisten tai nykyisten puolisoiden ja muiden läheisten toisiinsa kohdistamia rikoksia koskeva kriminalisointi. Pykälän avulla on painotettu lähisuhdeväkivallan tekojen toistuvuutta ja toistuvuuden haitallisia vaikutuksia uhrin hyvinvoinnille. Tekojen arviointi on kontekstisidonnainen. Rangaistavuus on riippuvainen paitsi ajallisesta myös asiallisesta ulottuvuudesta: tekojen on tullut kohdistua uhriin määritellyn ajanjakson kuluessa sekä loukata hänen koskemattomuuttaan ja itsetuntoaan. Loukkausten täyttäessä pykälän tunnusmerkistön, tuomitaan tekijä niistä ankarampaan seuraamukseen – vähintään yhdeksän kuukauden ja korkeintaan kuuden vuoden vankeusrangaistukseen – kuin mitä teoista muuta lainsäädäntöä soveltaen ja yksittäin arvioituina seuraisi.

Vuonna 2000 voimaan tulleen pykälän säätäminen toteutettiin osana suurempaa naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista toimintaohjelmaa ja lainsäädäntöuudistusta. Uudistuksen tavoitteena oli luoda lähisuhdeväkivallan erityispiirteet huomioivia toimenpiteitä. Valmisteluvaiheessa pykälää muotoiltiin huomattavasti lopullista kattavammaksi. Kriminalisoinnin ehdotettiin ulottuvan myös perinteisesti rikosoikeudellisen väliintulon ulkopuolelle sijoittuviin tekoihin, kuten esimerkiksi kumppanin toisen sosiaalisiin suhteisiin kohdistamaan kontrollointiin ja muilla keinoin tapahtuvaan elinpiirin rajoittamiseen.²⁴⁶

Ehdotuksen lausuntokierroksella saama palaute oli kaksijakoista. Kritiikki kohdistui ennen muuta ehdotuksen edellä mainittuihin kriminalisointien laajentamista koskeviin kohtiin. Kuten suomalaisissa kokonaiskontekstin parempaa huomioimista vaatineissa keskustelunavauksissa, uudistuksen ennustettiin tuovan mukanaan todistelua ja ylipäättään soveltamiskäytäntöä koskevia ongelmia.²⁴⁷ Lisäksi pelättiin, että yksittäisinä tekoina kriminalisoimattomiin tekoihin kohdistuva rangaistusuhka johtaisi kansalaisten näkökulmasta mahdottomuuteen ennakoida omien toimiensa aiheuttamia seurauksia.²⁴⁸ Toisaalta ehdotus sai myös positiivista palautetta. Esimerkiksi tasa-arvovaltuutettu piti ehdotettuja muutoksia tarpeellisina, jotta naisiin kohdistuva väkivalta tulisi yhteiskunnassa ymmärretyksi yksittäisten tekojen sijasta ”prosessina”.²⁴⁹

Ehdotuksen herättämän keskustelun ja palautteen seurauksena uudistus toteutettiin lopulta siten, että rikoslakiin sisällytettiin sekä sukupuolineutraali

²⁴⁶ SOU 1995:60, s. 304–309.

²⁴⁷ Ds 1996:28, s. 253–256. Voidaan kuitenkin todeta, että esimerkiksi tekstiviestien ja sosiaalisen median postauksien muodossa olevaa näyttöä voi nykyään olla joissain tapauksissa saatavilla runsaastikin.

²⁴⁸ Prop. 1997/98:55, s. 78.

²⁴⁹ Ds 1996:28, s. 261–263. Ks. myös Nordborg – Niemi-Kiesiläinen 2001, s. 362; Niemi-Kiesiläinen 2006, s. 291–293.

rauhanloukkaus (*grov fridskränkning*) että lähisuhdeväkivallan sukupuolittunutta luonnetta korostava saman sisältöinen, miehen naiseen kohdistamaan väkivaltaan sovellettava naisrauhapykälä (*grov kvinnofridskränkning*).²⁵⁰ Voimaansaatetussa muodossaan pykälä poikkeaa ehdotetusta myös suppeamman soveltamisalansa vuoksi. Säännöksen merkitys on kuitenkin olennainen. Ennen kaikkea se ilmentää Ruotsissa vallitsevaa – Suomeen verrattuna edistyksellistä – lähisuhdeväkivaltaa koskevaa ymmärrystä, jossa väkivaltaa tarkastellaan sukupuolten välisen vallanjaon ja vallankäytön määrittelemästä näkökulmasta.²⁵¹ Pykälän myötä poliisi ja syytjäjat ovat aikaisempaa paremmin kiinnittäneet huomiota lähisuhdeväkivallalle tyypilliseen tekojen toistuvuuteen.²⁵² Vaikka pykälää toistaiseksi onkin sovellettu etenkin melko vakavaan lähisuhdeväkivaltaan, voi toistuvuuden huomioimisen kuitenkin olettaa ajan myötä parantavan ylipäättään lähisuhdeväkivallan uhrien yhdenvertaisuutta muunlaisen väkivallan uhrien kanssa.²⁵³ Lisäksi se, että lähisuhdeväkivallan prosessinomaisuus ja toistuvuus myönnetään lain tasolla, vaikuttaa siihen, millaiset tapaukset pääsevät rikosprosessiin ja mihin seikkoihin rikosprosessissa kiinnitetään huomiota.

²⁵⁰ Pykälän molemmista momenteista puhutaan yleisesti naisrauharikoksina. Teonkuvaus (brottsbalk 4:4a §) kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för grov fridskränkning till fängelse i lägst nio månader och högst sex år.

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för grov kvinnofridskränkning till samma straff. *Lag (2013:367)*.

²⁵¹ SOU 1995:60, s. 99–102; SOU 2004:121, s. 31–32; Burman 2007, s. 98–99.

²⁵² Burman 2007, s. 314.

²⁵³ Lindström 2004, s. 225–229.

4 TUTKIMUKSESSA KÄYTETTY AINEISTO JA METODOLOGIA

4.1 Tutkimuskysymykset

Väitöskirjatutkimuksen tarkoituksena on selvittää Suomessa elävän kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellista asemaa. Tämän kysymyksen rinnalla olen tutkimuksessa tarkastellut yleisemmin kysymystä yhteisöllisestä väkivallasta, joka käsitteenä kattaa myös kunniaan liittyvän väkivallan. Laajempiin kysymyksiin vastaamiseksi on tutkimus jaettu viiteen tutkimusartikkeliin, joissa aihetta lähestytään tarkemmin rajattujen, alla olevassa listauksessa eriteltyjen kysymysten kautta.

Tutkimusartikkeli 1:

Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents

Kuinka kunniaan liittyvä väkivalta on esitetty poliittisissa asiakirjoissa ja toimintaohjelmissa? Miten väkivallasta näin muodostunut ymmärrys on vaikuttanut siihen, millaisin toimenpitein kunniaan liittyvän väkivallan ongelmallisuuteen on pyritty puuttumaan?

Tutkimusartikkeli 2:

Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa

Millaisia kunniaan liittyvään väkivaltaan kohdistuvia velvoitteita Istanbulin sopimus asettaa sopimusvaltioille? Täyttääkö Suomi sopimusratifioinnillaan kyseiset velvoitteet, jos kansallista ratifiointia tarkastellaan suhteessa valtion huolellisuusvelvollisuutta määritteleviin kriteereihin?

Tutkimusartikkeli 3:

Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria?

Mitkä piirteet määrittävät yhteisöllistä väkivaltaa? Kuinka yhteisöllinen väkivalta, esimerkkinä kunniaan liittyvä väkivalta, vastaa rikosoikeudessa vallitsevaa väkivaltakäsitystä? Kuinka rikoslain säännökset, erityisesti luvun 25

vapauteen kohdistuvia rikoksia koskeva sääntely, soveltuvat yhteisöllisen väkivallan tapauksiin?

Tutkimusartikkeli 4:

”Collective violence” and honour in Finland: a survey for professionals

Kuinka hyvin eri tehtävissä toimivat väkivaltaa työssään käsittelevät ammattilaiset tunnistavat yhteisöllisen väkivallan? Millä keinoin yhteisölliseen väkivaltaan tulisi ammattilaisten mielestä puuttua?

Tutkimusartikkeli 5:

Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin?

Avioliittoon pakottaminen yhteisöllisen väkivallan erityiskysymyksenä. Minkälaisin oikeudellisin keinoin avioliittoon pakottamiseen tulisi puuttua, jotta uhrin näkökulma tulisi asianmukaisesti huomioiduksi? Tulisiko alaikäisten solmimiin avioliittoihin ja avioliitonomaisiin suhteisiin pyrkiä puuttumaan rikosoikeudellisen sääntelyn avulla?

4.2 Tutkimusartikkeleiden aineisto ja metodologia

4.2.1 Tutkimusartikkeli 1: Poliittisten dokumenttien analyysi

Väitöskirjan ensimmäisen tutkimusartikkelin aineisto koostuu kotimaisista, vuosien 2004–2012 aikana laadituista poliittisista asiakirjoista ja toimintaohjelmista. Kriteerinä oli, että valitun asiakirjan tulee sisältää jonkinlainen kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva kannanotto tai lausuma. Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut kriteerit täyttävistä yhteensä 12 asiakirjasta 5. Asiakirjoista 5 on julkaistu sisäministeriön toimesta ja 2 oikeusministeriön alaisuudessa. Julkaisujen joukossa on 2 sisäisen turvallisuuden ohjelmaa, toimintaohjelma naiseen kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi sekä etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien turvallisuutta paikallisissa turvallisuussuunnitelmissa koskeva ohjelma.²⁵⁴

Valinta rakentaa ensimmäisen artikkelin analyysi poliittisista asiakirjoista nousevien diskurssien varaan perustuu useampaan seikkaan. Ensinnäkin voidaan olettaa, että poliittisten päättäjien kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva ymmärrys vaikuttaa siihen, millaisin toimenpitein väkivaltaan pyritään puuttumaan. Toiseksi, kyseinen ymmärrys vaikuttaa epäsuorasti myös yleisen aiheita koskevaan

²⁵⁴ Täydellinen lista materiaalista on kyseisen artikkelin lähdeluettelossa omana erillisenä osionaan.

mielipiteen muodostumiseen. Onkin selvää, että muilla diskursseilla ei ole vastaavia, yhtä kauaskantoisia seurauksia.

Edellä väitöskirjan teoreettista perustaa käsittelevässä luvussa todetaan, kuinka sosiaalinen konstruktionismi on tarjonnut tutkimukselle sen koossapitävän teoreettisen viitekehyksen ja punaisen langan. Metodologisesti ensimmäisessä artikkelissa esitettävä analyysi on toteutettu konstruktionistiselle ajattelulle perustuvan diskurssianalyysin keinoin.²⁵⁵ Diskursseja analysoivassa tutkimuksessa pyritään selvittämään ”millaisia diskursseja on olemassa” ja ”kuinka diskursseja käytetään”. Näitä kysymyksiä vastaavasti kysyn artikkelissa, millaisten diskurssien keinoin kunniaan liittyvästä väkivallasta on puhuttu poliittisissa asiakirjoissa, ja kuinka diskurssit ovat vaikuttaneet kyseisenlaisen väkivallan vastaisiin käytännön toimiin.

Tutkimuksessa käytetty diskurssianalyysi on ammentanut metodologisesti niin kriittisestä diskurssianalyysistä kuin jo aikaisemmin esitellystä Carol Lee Bacchin *What’s the Problem Represented to Be* -lähestymistavasta.²⁵⁶ Metodologisiin valintoihin on vaikuttanut analysoitavien asiakirjojen poliittinen luonne. Poliittisten asiakirjojen välittämät diskurssit ovat vaikuttavuudeltaan muita yhteiskunnallisia diskursseja merkittävämpiä.²⁵⁷ Näin ollen analyysissä on ollut luontevaa tukeutua kriittiseen diskurssianalyysiin, jossa huomio kohdistetaan erityisesti vallan ja kielen välisiin suhteisiin, ja tätä kautta siihen, kuinka diskurssit osaltaan rakentavat ja oikeuttavat epäyhdenvertaisia käytäntöjä.²⁵⁸ Bacchin metodi on lähtökohtaisesti politiikan analyysia. Poliittisesti merkittäviä seikkoja tai ilmiöitä koskevien kuvausten ymmärrettään perustuvan harkinnalle ja valinnoille, joiden vaikutus ulottuu edelleen siihen, minkälaisiin suosituksiin ja toimenpiteisiin kuvausten pohjalta ryhdytään.²⁵⁹

Artikkelissa poliittisia asiakirjoja luettiin hyödyntäen intersektionaalisuutta ja jossain määrin myös postkolonialistista feminististä ajattelua käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Molemmat suuntaukset problematisoivat kysymyksiä identiteetin muodostumisesta ja syrjinnästä. Intersektionaalisessa teoriassa identiteettien nähdään rakentuvan samanaikaisesti vaikuttavien ja toisiinsa sulautuvien sosiaalisten kategorioiden, kuten sukupuolen, etnisyyden, yhteiskuntaluokan ja seksuaalisuuden, risteämiskohdissa.²⁶⁰ Postkolonialistisen

²⁵⁵ Ks. esim. Niemi 2018; Niemi-Kiesiläinen – Honkatukia – Ruuskanen 2006.

²⁵⁶ Ks. luku 3.1.1.

²⁵⁷ Nousiainen – Holli – Kantola – Saari – Hart 2013, s. 45.

²⁵⁸ Wodak 2001, s. 1–2.

²⁵⁹ Bacchi 1999, s. 1–2.

²⁶⁰ Anthias – Yuval-Davis 1992; Crenshaw 1989, 1991.

perspektiivin avulla intersektionaalista analyysiä laajennetaan huomioimaan myös kansalliseen yhteenkuuluvuuteen ja poissulkemiseen liittyvä tematiikka.²⁶¹

4.2.2 Tutkimusartikkeli 2: Ihmisoikeusperusteinen lainoppi

Toisessa tutkimusartikkelissa analysoidaan niin Istanbulin sopimuksen sisältöä kuin sen suomalaisen ratifioinnin riittävyttä. Näin ollen artikkelin aineisto sisältää sekä kansainvälisen sopimuksen valmisteluasiakirjoja että sen kansallista ratifiointia koskevia suomalaisia valmisteluasiakirjoja.

Artikkelin tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää metodologisesti perinteiselle lainopille rakennettua oikeusdogmaattista lähestymistapaa. Lainoppia voi tiivistetysti kuvata oikeudellisia tekstejä tulkitsevaksi tieteesksi. Käsillä olevassa artikkelissa tulkinnan kohteena ovat toisaalta Istanbulin sopimuksessa asetetut kunniaa liittyvää väkivaltaa koskevat sopimusvelvoitteet ja toisaalta voimassaoleva kotimainen (rikos)lainsäädäntö.

Lainopillisen tulkinnan yksityiskohdat määräytyvät pitkälti tulkinnan kohteena olevan aineiston perusteella. Rikosoikeudessa painotetaan sanamuodon mukaista tulkintaa eli pitäytymistä lakitekstin ilmaisussa käytetyn kielen arkikielen mukaisessa normaalimerkityksessä. Analogiakielto ja syytetyn vahingoksi tehtävän laajentavan tulkinnan kielto konkretisoivat tulkinnalle asetettuja rajoituksia.²⁶² Istanbulin sopimuksen asettamia velvoitteita tulkittaessa tiukka sanamuodon mukainen tulkinta on haastettava arvoperusteisen tulkinnan keinoin. Vaikka sopimus asettaa rikosoikeuden piiriin ulottuvia velvoitteita, tulkinnassa on huomioitava myös sopimuksen arvoperusta ja etenkin sopimuksen tavoite uhrien ihmisoikeuksien turvaamisesta.

Istanbulin sopimuksen asettamat velvoitteet ovat vahvasti sidoksissa ihmisoikeuksien suojelua koskevaan laajempaan kansainväliseen kehitykseen. Erityisen selvästi sopimus on yhteydessä CEDAW-sopimukseen sekä CEDAW-komitean suosituksiin ja ratkaisuihin, jotka komitea on antanut sille osoitettuihin yksilön oikeuksiin kohdistuvia loukkauksia koskeviin valituksiin. CEDAW-sopimuksen mallin mukaisesti Istanbulin sopimuksessa korostetaan naiseen kohdistuvan väkivallan yhteyttä muihin sukupuolten epätasa-arvoisuutta ilmentäviin käytäntöihin. Tasa-arvon merkitys ihmisoikeusdoktriinille sekä sen asema oikeudellisena periaatteena edellyttävät, että myös Istanbulin sopimuksen

²⁶¹ Carbin 2013, s. 2; Yuval-Davis 2006, s. 195.

²⁶² Frände 2012, s. 50–51.

velvoitteita tulkittaessa pyritään tunnistamaan tulkintakontekstissa vaikuttavat yhteiskunnassa vallitsevaa epätasa-arvoisuutta heijastavat seikat.

Artikkelin tarpeisiin edellä esitettyjä tulkintatapoja yhdistellen luotu metodologia heijastelee kriittisen lainopin näkökulmia. Kriittisen lainopin perustana on näkemys siitä, etteivät oikeusdogmaattiset tulkinnat ole vain objektiivisia voimassaolevan oikeuden kuvauksia, vaan normatiivisia kannanottoja, jotka syntyvät suhteessa yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja vallalla oleviin arvoihin.²⁶³ Artikkelissa Istanbulin sopimuksen ratifiointiin kohdistuva, ihmisoikeuksiin ankkuroituva kritiikki palautuu nimenomaan kyseiseen näkökulmaan.

4.2.3 Tutkimusartikkeli 3: Rikosoikeuden yleisiin oppeihin ulottuva *de lege ferenda* -tutkimus

Kolmannessa tutkimusartikkelissa yhteisöllistä väkivaltaa tarkastellaan melko erilaisista lähteistä koostuvan materiaalin avulla. Aineistoon kuuluu oikeuskirjallisuutta, lainsäädäntö- ja valmisteluasiakirjoja sekä muuta yhteisöllistä väkivaltaa sivuavaa materiaalia. Jälkimmäiseen kategoriaan kuuluvat muun muassa kaksi oikeustapausta, yhteisöjen sisäisiä ohjeita sekä yhteisön entiseltä jäseneltä saatuja sisäisiä käytänteitä tarkentavia tietoja.²⁶⁴ Ilman aineiston heterogeenisyyttä ei rikoslaissa ja muutoinkin oikeusjärjestelmässä vallitsevaa väkivaltakäsitystä ja yhteisöllisen väkivallan uhrien väkivaltakäsitystä olisi pystytty tarkastelemaan suhteessa toisiinsa.

Metodologisesti osatutkimus paikantuu oikeusdogmaattiseen tutkimukseen ja *de lege ferenda* -tutkimukseen. Lisäksi koko väitöskirjatutkimuksen kuuluminen nimenomaan kriittisen lainopin alaan tulee erityisen hyvin esille kyseisessä tutkimusartikkelissa.

Voimassaolevaa rikoslainsäädäntöä ja sen tulkintakäytäntöä arvioidaan artikkelissa hyvinkin kriittisesti. Kuten edellisen osatutkimuksen kohdalla, myös tässä artikkelissa kritiikki perustuu perus- ja ihmisoikeuksien velvoittavuuteen. Paitsi että mainitut oikeudet asettavat lainsäätäjälle ja -käyttäjälle epäillyn, syytetyn ja vastaajan oikeusturvaan liittyviä rajoituksia, samojen oikeuksien toteutumiseen tulee pyrkiä myös tarkasteltaessa säännöksiä uhrinäkökulmasta. Lainsäädännön lähtökohtana oleva yleisyys ja sukupuolineutraalius johtaa uhrin näkökulmasta yhdenvertaisuudesta tinkiviin ratkaisuihin. Kyseinen seikka huomioidaan artikkelissa ulottamalla analyysi myös syrjimättömyyden periaatteeseen.

Ensisijaisesti oikeuspoliittisena tutkimuksena pidettävän *de lege ferenda* -tutkimuksen päämääränä on tavoite–keino -analyysin pohjalta esittää lainsäädäntöön

²⁶³ Siltala 2001, s. 124–128.

²⁶⁴ Tarkempi lista aineistosta löytyy tutkimusartikkelin (Hong 2017b) alaviitteestä 5.

kohdistuvia toimenpidesuosituksia. Oikeuspoliittinen näkökulma ei tässä yhteydessä tarkoita sitoutumista tiettyyn poliittiseen agendaan. Sen sijaan tavoite–keino -analyysin keinoin laadittavan, kritisoidulle nykysääntelylle vaihtoehtoisen kunniaan liittyvän väkivallan tekoihin soveltuvan sääntelymallin pohjana ovat aineistosta nousseet sääntelytarpeet. Näitä tarpeita analysoidaan artikkelissa suhteessa rikosoikeuden yleisiin oppeihin.

4.2.4 Tutkimusartikkeli 4: Tutkimuskysely väkivallan parissa toimiville ammattilaisille

Neljäs tutkimusartikkeli, samoin kuin diskurssianalyttiselle metodille perustuva ensimmäinen artikkeli, muodostavat tutkimuksen empiirisen osuuden. Artikkelin perustuu keväällä 2016 toteutettuun väkivallan vastaisen työn ammattilaisille suunnattuun tutkimuskyselyyn. Kyselyn tarkoituksena oli kerätä tietoa siitä, miten rikoslainsäädäntöä ja rikosoikeuspolitiikkaa tulisi ammattilaisten näkemysten mukaan kehittää tavalla, joka johtaisi kunniaan liittyvän väkivallan ja muun yhteisöllisen väkivallan asianmukaisempaan käsittelyyn. Lisäksi haluttiin kartoittaa ammattilaisten näkemyksiä siitä, kuinka hyvin yhteisöllinen väkivalta tunnistetaan auttamisjärjestelmässä.

Kyselyyn vastasi 111 henkilöä. Enemmistö vastaajista ilmoitti työskentelevänsä kansalaisjärjestöissä tai vankeinhoidossa tai kuuluvansa sovitteluorganisaatioon. Vastaajista 60 % kertoi kohtaavansa väkivaltaan liittyviä työtehtäviä päivittäin, 24 % vähintään viikoittain. Kyselyn tavoitteena ei niinkään ollut kattavan kvantitatiivisen aineiston kerääminen vaan ennen kaikkea vastaajien tuottaman tiedon kvalitatiivinen analysointi. Vastaajien muodostaman otannan voidaankin nähdä vastaavan asetettuun tavoitteeseen.

Kysely sisälsi 14 varsinaista kysymystä. Vastaamisen helpottamiseksi kysymykset ryhmiteltiin kolmeen temaattiseen osioon, joista jokainen käsitteli tiettyä väkivallan ennaltaehkäisemisen, rikosoikeuden tai rikosten käsittelyn osaluuetta. Vastaajia pyydettiin myös kommentoimaan aihealueeseen liittyviä teemoja omin sanoin. Kvalitatiivisessa analyysissä etsittiin vastauksissa yleisesti toistuvia teemoja. Teemojen tarkemman analyysin avulla päädyttiin löytämään seikkoja, jotka määrittelevät ammattilaisten yhteisöllistä väkivaltaa koskevia näkemyksiä.

Artikkelissa esitettävä analyysi tarkastelee kuuteen kysymykseen annettuja vastauksia. Valinta pohjautui artikkelin tavoitteisiin, jotka haluttiin pitää selkeinä ja riittävän yksilöityinä.

4.2.5 Tutkimusartikkeli 5: Lainoppi ja oikeusvertailu

Väitöskirjan viimeinen tutkimusartikkeli muistuttaa tutkimusasetelmaltaan Istanbulin sopimuksen suomalaisen ratifioinnin riittävyttä analysoivaa tutkimusartikkelia Hong 2017a. Artikkelissa tarkastellaan tarkemmin pakkoavioliittoja koskevaa niin siviili- kuin rikosoikeudellista lainsäädäntöä peilaten sitä Istanbulin sopimuksen sopimusvaltioille asettamiin velvoitteisiin. Artikkelin aineisto pitää sisällään sopimuksen valmisteluasiakirjoja sekä Suomessa viime vuosien aikana laadittuja pakkoavioliittoilmiötä koskevia selvityksiä. Lisäksi aineisto kattaa vastaavaa ruotsalaista lainsäädäntöä koskevia valmisteluasiakirjoja ja lainsäädäntöuudistuksen toimivuutta arvioivaa uudempaa materiaalia.

Artikkelissa tutkimuskysymyksiin on vastattu perinteisen lainopin metodologiaa hyödyntäen. Tehtävänä on ollut selvittää toisaalta Istanbulin sopimuksen pakkoavioliittoa koskevien sopimusartiklojen vaatimukset, toisaalta suomalaisen pakkoavioliittotapauksiin sovellettavan lainsäädännön sisältö ja verrata näiden keskinäistä vastaavuutta. Istanbulin sopimusta ratifioitaessa Suomessa ei pidetty tarpeellisena säätää erillistä pakkoavioliittoa kriminalisoivaa pykälää. Tätä perusteltiin ihmiskauppasääntelyn myös pakkoavioliittotilanteisiin ulottuvalla kattavuudella. Artikkelin tulokset kyseenalaistavat näkemystä. Laillisuusperiaate ja sen tulkintaa etenkin rikosoikeudellisen sääntelyn kohdalla ohjaavat tiukat raamit eivät mahdollista ihmiskauppapykälän tunnusmerkistön soveltamista suurimpaan osaan Suomessa ilmi tulevia pakkoavioliittotapauksia.

Lainopin ohella artikkelissa tukeudutaan jossain määrin myös oikeusvertailuun. Ruotsissa pakkoavioliittoa koskeva erilliskriminalisointi on ollut voimassa vuodesta 2015 lähtien. Sen soveltamisesta kertyneitä kokemuksia on tarkasteltu laajasti vuonna 2018 laaditussa selvityksessä. Artikkelissa selvityksen tuloksia hyödynnetään sekä yleisesti kriminalisoinnin tarpeellisuutta arvioitaessa että tarkemmin tiettyjen lainsäädännöllisten ratkaisujen toimivuutta tarkasteltaessa.

5 TUTKIMUSARTIKKELEIDEN TIIVISTELMÄT

5.1 Johdanto

Väitöskirjani käsittää johdanto-osuuden lisäksi viisi itsenäisesti julkaistua artikkelia, jotka muodostavat väitöskirjan tutkimuksellisen osuuden ytimen. Huolimatta artikkeleiden erilaisista painotuksista ja siitä, että tuoreimman ja vanhimman julkaisun välillä on kulunut yli viisi vuotta, artikkeleiden voi nähdä muodostavan yhden tutkimuksellisen kokonaisuuden. Samalla ne artikkeliväitöskirjoille tyypillisesti myös heijastavat tutkijan kehityskaarta. Väitöskirjaprosessin alussa itsestäänselvyyksiltä näyttäneet lähtökohdat ja kysymykset ovat prosessin kuluessa muokkaantuneet vastaamaan sitä ymmärrystä, jonka tutkijana olen projektin aikana luonut.

5.2 Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents

Ensimmäinen artikkeli, *Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents*, syntyi tarpeesta ”ymmärtää” suomalaista kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevaa keskustelua. Aihepiiri on saanut Suomessa huomiota vasta muita Pohjoismaita myöhemmin ja alkuvuosien keskustelussa fokus olikin ennemmin ruotsalaisissa suurta mediahuomiota herättäneissä yksittäisissä ”kunniamurhissa” kuin kunniaan liittyvässä väkivallassa kotimaisena ilmiönä. Tämä näkyy myös tutkimusaineistossa, joka kattaa vuosina 2004–2012 laaditut, jollain tavalla kunniaan liittyvään väkivaltaan kantaa ottavat poliittiset asiakirjat. Fadime Şahindalin murha Uppsalassa vuonna 2002 toi kunniaan liittyvän väkivallan mediaotsikoihin ja loi osaltaan painetta ottaa väkivalta huomioon myös poliittisissa kannanotoissa. Juuri tähän kohtaan ajoittuu tutkimusaineiston alkupiste, vuosi 2004.

Artikkelin tavoitteena oli luoda kuva siitä, millaisena eri tarkoituksia varten laaditut suomalaiset poliittiset kannanotot ja toimintaohjelmat ovat esittäneet kunniaan liittyvän väkivallan. Aineistosta nousi esille erityisesti kaksi piirrettä, joilla maahanmuuttajataustaisiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa selitetään: väkivallan

nähdään perustuvan kulttuurisiin syihin ja/tai liittyvän yhteisöissä vallitsevaan sukupuolten väliseen epätasa-arvoon. Analysoidussa aineistossa molemmat diskurssit yhdistyvät edelleen maahanmuuttajien suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumista koskeviin kysymyksiin.

”Kulttuuristavissa” diskursseissa koko kunniaan liittyvän väkivallan ilmiö monine muotoineen esitetään kulttuurisena tuotteena. Näissä diskursseissa kulttuuri on staattinen ja homogeeninen voima, jolla maahanmuuttajayhteisöjen harjoittama elämäntapa pystytään selittämään. Näin ollen kulttuuristavat diskurssit eivät kohdistu ainoastaan kunniaan liittyvään väkivaltaan, vaan tarjoavat tavan myös muun maahanmuuttajataustaisten naisten kohtaaman väkivallan selittämiseen. Samalla ne rakentavat käsitteellistä eroa valtaväestöön kuuluvien naisten kohtaaman väkivallan ja maahanmuuttajataustaisten naisten kokeman väkivallan välille.

Kuten kulttuuristavat diskurssit myös yhteisöissä vallitsevaa sukupuolten välistä epätasa-arvoisuutta painottavat diskurssit esittävät epätasa-arvoisuuden selitykseksi niin kunniaan liittyvälle väkivallalle kuin muullekin yhteisöissä tehtävälle naisiin kohdistuvalle väkivallalle. Miesten valta-asema ymmärretään diskursseissa maahanmuuttajien perinteistä ja kulttuurista kumpuavaksi piirteeksi, vastakohtaksi suomalaisissa perheissä vallitseville valtasuhteille. Näin ollen (epä)tasa-arvoon tukeutuvat diskurssit ovat osaltaan vahvistamassa maahanmuuttajanaisen kulttuurin ja sukupuolen määrittämisen aseman käyttämistä erottavana tekijänä enemmistö- ja vähemmistönaisten välillä.

Dokumenteissa valtakursseja käytetään rinta rinnan ja toisiinsa limittyen. Paitsi että diskurssien myötä ”toiseutetaan” maahanmuuttajayhteisöjen väkivalta, muokkaavat ne myös ymmärrystä ”meistä” ja ”muista” yhtenäisinä ja olemuksellisina (*essentialised*) identiteetteinä. Maahanmuuttajakulttuurin ja ”suomalaisuuden” vastakohtaisuus johtaa siihen, että maahanmuuttajataustaiset perheet nähdään patriarkalisina ja maahanmuuttajatytöt (potentiaalisina) uhreina.

Analysoidut dokumentit sisältävät vain hyvin rajallisen määrän kunniaan liittyvän väkivallan vastaisia toimenpiteitä. Viranomaisten toteutettaviksi suunnitellut toimenpiteet on mahdollista jakaa kahteen kategoriaan. Ensimmäisessä kategoriassa toimenpiteillä tavoitellaan viranomaisten parempaa kunniaan liittyvää väkivaltaa ja kunniakonflikteja koskevaa ymmärrystä ja tätä kautta ilmiön laajempaa tunnistamista. Toisen kategorian toimenpiteet pohjautuvat näkemyksiin, joiden mukaan maahanmuuttajayhteisöissä käytettävä väkivalta juontaa juurensa yhteisöissä vajavaisesti toteutuviin perus- ja ihmisoikeuksiin. Ryhmän toimenpiteet ovat suurelta osin sidoksissa kotoutumistoimenpiteisiin. Viranomaistoimenpiteiden lisäksi dokumentit sisältävät joukon kansalaisjärjestöjen toteutettavaksi jätettyjä toimia.

Dokumenteissa kunniaan liittyvästä väkivallasta muodostettu kuva heijastuu toimenpiteisiin, joilla kyseisen väkivallan ongelmallisuuteen on pyritty puuttumaan. Tämä on ilmeistä etenkin kotoutumiseen liittyvissä toimenpiteissä. Valtaosa kategorian toimenpiteistä on suunnattu maahanmuuttajataustaisten naisten kokemaan väkivaltaan yleisenä ilmiönä. Väkivaltaa kulttuuristava ymmärrys ei toisin sanoen koske ainoastaan kunniaan liittyvää väkivaltaa vaan – aikaisemmin todetun mukaisesti – muokkaa käsityksiä myös muusta maahanmuuttajayhteisöissä esiintyvistä väkivallasta. Diskursseissa sukupuolten epätasa-arvoiset suhteet esitetään yhtenä taustatekijänä maahanmuuttajayhteisöjen väkivallalle. Näkemys peilautuu toimenpiteissä, joissa etenkin väkivallan ennaltaehkäisy liitetään vahvasti osaksi kotouttamistoimien yhteydessä annettavaa tasa-arvo-opetusta.

Kaikkiaan onkin todettavissa, että maahanmuuttajataustaisiin naisiin kohdistuva väkivalta on suomalaisessa poliittisessa keskustelussa sijoittunut tasa-arvo- ja kotouttamispolitiikan välimaastoon. Tämän seurauksena kyseinen väkivalta on jäänyt pääosin kriminaalipoliittisen keskustelun ulkopuolelle. Käytännössä tämä on johtanut tilanteeseen, jossa useat uhrin ja tekijän asemaan oleellisesti vaikuttavat kysymykset on ohitettu täysin. Yksi näistä on suomalaiselle oikeusjärjestelmälle ja laajemmin viranomaistoiminnalle haasteellinen kunniaan liittyvän väkivallan yhteisöllinen ulottuvuus.

Ajanjakso, jolle analysoidut dokumentit sijoittuvat, on suhteellisen pitkä. Tästä huolimatta päädiskursseiksi identifioidut diskurssit toistuvat jakson aikana tuotetuissa dokumenteissa suhteellisen muuttumattomina. Ainoastaan tuoreimmassa, vuonna 2012 laaditussa kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi kootussa viranomaiskoulutuksen materiaalissa kunniaan liittyvää väkivaltaa lähestytään hieman toisesta näkökulmasta. Materiaalissa väkivaltaa lähestytään intersektionaalisesta näkökulmasta, jossa kulttuuri, sukupuoli ja sukupolvien väliset eroavaisuudet näyttäytyvät väkivaltakokemukseen vaikuttavina tekijöinä ilman, että diskurssi kulttuuristaa kunniaan liittyvää väkivaltaa tai sitä käyttävää yhteisöä. Ero aikaisemmissa dokumenteissa käytettäviin diskursseihin on huomattava. Yksiselitteisiä syitä muutokselle on mahdoton hakea. Osansa eroon voi kuitenkin olla sillä, että vaikka koulutusmateriaali on sosiaali- ja terveystieteiden tuottama, on sen laatijana käytetty yliopistotutkijaa.

Päädiskurssien muutos on – niihin johtaneista syistä riippumatta – askel myönteiseen suuntaan. Muutoksen myötä kunniaan liittyvä väkivalta esitetään enenevässä määrin suomalaisen yhteiskunnan ongelmana, johon puuttuminen vaatii yhteiskunnassa vallitsevien rakenteiden tarkastelua ja maahanmuuttajataustaisten yhteisöjen ja valtaväestön välisen vuorovaikutuksen tunnistamista. Eri asia on, riittääkö kunniaan liittyvän väkivallan ymmärryksessä tapahtuva muutos – väkivallan muuttuminen ”muiden” ongelmasta ”meidän” ongelmaksi – takaamaan sen, että väkivaltaan myös puututaan riittävästi. Vaikka naisiin kohdistuvan

väkivallan laajuus on lopulta 1980-luvulta jatkuneen aktiivisen lobbaamisen seurauksena tunnustettu, ilmiön poistamiseen suunnattujen toimenpiteiden ja niiden budjetoimiseksi suunnattujen varojen niukkuus nostattaa edelleen epäilyksiä siitä, kuinka tosissaan ongelmaan yritetään tarttua. Ottaen huomioon, että kunniaan liittyvä väkivalta on naisiin kohdistuvan väkivallan alakategoria, muuttuneen diskurssin sisältämä viesti ”kunniaiväkivallasta” suomalaisena ongelmana voi olla osittain harhaa. Toistaiseksi valtaosa nimenomaisesti kunniaan liittyvään väkivaltaan kohdistuvista toimenpiteistä onkin ollut kansalaisjärjestöjen toteuttamia. Väkivallan ennaltaehkäiseminen ja eliminoiminen vaatisi kuitenkin myös viranomaisvetoisuutta ja selkeämpää työ- ja rahoitusvastuun jakamista.

5.3 Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa

Valtioiden on naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisia toimia toteuttaessaan huomioitava kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista seuraavat velvoitteet. Toisessa tutkimusartikkelissa tarkastelen sitä, täyttääkö Istanbulin sopimuksen suomalainen ratifiointi valtion huolellisuusvelvoitteen sopimuksessa asetettujen kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevien aineellisoikeudellisten vaatimusten osalta.

Valtion huolellisuusvelvoite, niin kutsuttu *due diligence* -velvoite, paikantuu kansainväliseen oikeuteen. Yhdistyneiden kansakuntien alaisuuteen kuuluvan kansainvälisen lakikomission laatimissa valtioiden kansainvälisten velvoitteiden rikkomisesta seuraavaa vastuuta koskevien artikloiden perusteluissa huolellisuusvelvoitteen todetaan määrittävän tilannekohtaisesti. Kuten tästäkin on pääteltävissä, velvoitteen sisältö on monilta osin tulkinnanvarainen.

Naisiin kohdistuvan väkivallan kohdalla valtioiden on perinteisesti nähty olevan vastuussa vain omista toimistaan. Viimeisten vuosikymmenten aikana huolellisuusvelvoitteen tulkinta on kuitenkin muuttunut siten, että nykyisin valtioilla nähdään olevan velvollisuus ennaltaehkäistä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, suojella väkivallan uhria, saattaa tekijä rikosoikeudelliseen vastuuseen sekä huolehtia uhrille suoritettavasta asianmukaisesti korvauksesta myös silloin, kun kyse on yksityishenkilöiden välisestä väkivallasta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön myötä huolellisuusvelvoitteen ymmärretään lisäksi sisältävän syrjintäkiellon. Naisiin kohdistuvan väkivallan kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että valtioiden toteuttamien toimenpiteiden tulee taata uhrien yhdenvertaisuus. Käytännössä tämä voi vaatia esimerkiksi puuttumista väkivallan käytön mahdollistaviin sukupuolistuneisiin rakenteisiin.

Istanbulin sopimus asettaa sopimusvaltioille velvollisuuden ”toteuttaa tarvittavat lainsäädäntö- ja muut toimet, joilla varmistetaan huolellisuusvelvoitteen noudattaminen tarkoituksena ehkäistä, tutkia, rangaista ja hyvittää [tämän]

yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat valtioista riippumattomien toimijoiden väkivallanteot”.²⁶⁵ Vaikka sopimus määrittelee valtion huolellisuusveloitteen aiempaa tarkemmin, sopimusartiklat jättävät valtioille liikkumavaraa sen suhteen, kuinka velvoitteet käytännössä täytetään toisistaan poikkeavat kansalliset kontekstit huomioiden.

Suomalaisessa rikosoikeusdoktriinissa tavoitellaan rikoslain tasa-arvoisuutta. Käytännössä muodollinen tasa-arvo on sukupuolistuneen väkivallan kohdalla johtanut yhdenvertaisuudesta tinkiviin lopputuloksiin. Vaikka rikoslaki ja rikosprosessi niihin vuosien aikana kohdistuneiden muutosten myötä nykyään pystyvät aikaisempaa paremmin vastaamaan ”tavallisen” naisiin kohdistuvan väkivallan asettamiin vaatimuksiin, ei soveltuvuus edelleenkään ole riittävä. Kunniaan liittyvän väkivallan kohdalla lainsäädännön puutteita ei tunnisteta edes siinä määrin kuin tavallisen naisiin kohdistuvan väkivallan kohdalla. Tämä tuli ilmi myös Istanbulin sopimuksen ratifiointia valmistelleen työryhmän mietinnössä, jossa korostetaan voimassaolevan rikoslain riittävyttä ja soveltuvuutta kunniaan liittyvän väkivallan tapauksiin.

Suomalainen rikosoikeusjärjestelmä rakentuu ajatukselle yksilön kantamasta rikosoikeudellisesta vastuusta. Kunniaan liittyvää väkivaltaa puolestaan määrittelee yhteisöllisyys. Silloinkin, kun konkreettinen väkivaltateko on yhden henkilön suorittama, tekoon muilla tavoin osallistuneita saman suvun tai perheen jäseniä on tyypillisesti useita. Istanbulin sopimuksessa yhteisöllisyyteen pyritään tarttumaan rikosseuraamusten arvioinnin kautta: rikoksen tekeminen yhteisesti vähintään kahden henkilön toimesta on rangaistuksen määräämisessä huomioitava raskauttava seikka.

Rikoslaisissa useamman henkilön osallistumista rikoksen tekemiseen säännellään rikoskumppanuutta, välillistä tekemistä, yllytystä ja avunantoa koskevilla säännöksillä. Näistä rikoskumppanuus ja välillinen tekeminen asettavat tekijälle tekijävastuun. Yllytyksen ja avunannon puolestaan nähdään edustavan varsinaista osallisuutta, tahallista myötävaikuttamista tahalliseen rikokseen.

Rikoslain mukaan avunantoon syyllysty se, ”joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tekemisessä”. Rikoskumppanuus puolestaan on kyseessä tapauksissa, joissa ”kaksi tai useammat ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen”. Täyttääkseen tekijävastuun määritelmän osallisuuden tulee kattaa yhdessä tekemisen kriteerit niin tekoa objektiivisesti kuin subjektiivisesti tarkasteltaessa: tekijöiden tulee osallistua konkreettisen, rikostunnusmerkistön täyttävän teon tekemiseen yhteisymmärryksessä teon luonteesta.

²⁶⁵ Istanbulin sopimus, art. 5.

Kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa avunannon ja rikoskumppanuuden välisen rajan vetäminen on haasteellista. Vaarana on, että yhteisön hierarkkisuus johtaa tilanteisiin, joissa tekijävastuu kanavoidaan tarkoituksellisesti esimerkiksi yhteisön nuoremmille jäsenille. Suomalaiselle yksilölähtöiselle perustalle rakentuvalle oikeusjärjestelmälle yhteisölliseen kontekstiin kiinnittyvä väkivaltarikos on vieras. Tästä johtuen, vaikka teko varsinaista toimeenpanotoimea lukuun ottamatta olisikin toteutettu hierarkkisesti korkeammassa asemassa olevien toimesta, rikosprosessissa voidaan päätyä ratkaisuun, jossa seuraamukset kohdistuvat ainoastaan varsinaisen väkivaltateon suorittaneeseen henkilöön.

Edellä mainittuun viitaten artikkelissa kysytään, riittääkö Istanbulin sopimuksen asettama velvoite puuttua kunniaan liittyvään väkivaltaan seuraamusarvioinnin keinoin väkivallan yhteisöllisen elementin rikosoikeudelliseksi huomioimiseksi. Toisaalta, kritiikistä huolimatta, kollektiivisuuden nostamista raskauttamisperusteeksi voidaan pitää askeleena oikeaan suuntaan. Suomalaisessa sopimusratifioinnissa artiklan vaatimukset kuitenkin ohitettiin viittaamalla tuomarin myös rangaistuksen määräämiseen ulottuvaan harkintavapauteen.

Toinen sopimuksen kunniaan liittyvään väkivaltaan kytkeytyvä rangaistuksen ankaroitamisperuste on tekojen toistuvuus. Tämäkin peruste ohitettiin kansallisessa ratifioinnissa viittauksilla tuomarin harkintavaltaan. Koska suomalaisen rikoslainsäädännön mukaan jokainen väkivaltateko muodostaa oman erillisen rikoksensa, on kuitenkin kyseenalaista, onko viittaus tuomarin harkintavaltaan riittävä keino huomioida tekojen toistuvuus. Näyttövaatimusten pysyttyä ennallaan voi raskauttamisperusteen hyödyntäminen kaatua myös puutteelliseen näyttöön. Lisäksi on huomattava, että tekokokonaisuuden arvioiminen törkeäksi vaatii kvalifiointiperusteen ohella kokonaistörkeysarvostelun täyttymistä.

Ankaroitamisperusteiden ohella Istanbulin sopimus puuttuu kunniaan liittyvään väkivaltaan velvoittamalla jäsenvaltiot varmistamaan avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden. Myös näiltä osin ratifioinnissa toistettiin näkemystä voimassaolevan lainsäädännön riittävydestä ja etenkin ihmiskauppasääntelyn soveltuvuudesta pakkoavioliittotapauksiin. Näkemys on kritiikille altis jo yksin oikeuskäytännössä muodostuneen ihmiskauppasääntelyn tiukan soveltamislinjan vuoksi.

Pakkoavioliiton näkökulmasta ongelmia sisältyy myös voimassaolevaan seksuaalirikossääntelyyn. Vaikka Istanbulin sopimuksen lähtökohtana on seksuaalirikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kytkeminen uhrin puuttuvaan suostumukseen, määrittänyt raiskaus rikoslain mukaan edelleen uhriin kohdistuvan väkivallan ja pakon kautta. Suostumuksen huomiointi seksuaalirikossääntelyssä tarkoittaisi käytännössä sitä, että tahdonvastaisesti solmitun avioliiton aikainen seksuaalinen kanssakäyminen olisi tulkittavissa tahdonvastaiseksi.

Edellä kuvattujen ongelmien lisäksi puuttuva pakkoavioliittosäätely johtaa siihen, ettei lainsäädäntö täytä myöskään Istanbulin sopimuksen toista pakkoavioliittoihin liittyvää kriminalisointivelvoitetta. Pakkoavioliittoja koskevan sopimusartiklan toisen momentin mukaan sopimusvaltioiden on varmistuttava siitä, että henkilön tahallinen houkutteleva toisen valtion alueelle pakkoavioliiton solmimisen tarkoituksessa on rangaistava teko. Säännöksen merkitys konkretisoituu etenkin viranomaistyössä.²⁶⁶

Artikkelin johtopäätös on, ettei Istanbulin sopimuksen velvoitteita täytetty suomalaisessa ratifioinnissa kovinkaan hyvin. Tämä tulee esille erityisesti syrjimättömyyttä ja valtion positiivisia toimia koskevien kysymysten kohdalla. Jotta kunniaan liittyvän väkivallan uhrit olisivat yhdenvertaisessa asemassa muunlaisen väkivallan uhrien kanssa, väkivallan erityispiirteet tulisi huomioida suunnattaessa valtion positiivisia toimenpiteitä. Väkivallan erityispiirteiden huomioiminen tulisi lisäksi ulottaa myös kunniaan liittyvän väkivallan rikosoikeudellista ymmärrystä koskevaan keskusteluun. Ratifiointikeskustelussa erityispiirteiden huomioiminen ohitettiin ja keskustelua käytiin perspektiivistä, jossa kunniaväkivaltaa määrittelevä kunniakonteksti jätettiin huomiotta. Vastaava toimintatapa on ollut vallalla myös yleisemmin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa keskustelussa. Seurauksena esimerkiksi vakiintuneet soveltamiskäytännöt kohtaavat kunniaväkivaltatapaukset varsin heikosti. Uhreille tämä merkitsee muiden haasteiden lisäksi oikeuden heikkoa saavutettavuutta (*access to justice*). Tässä tilanteessa Istanbulin sopimuksen asettamien velvoitteiden selkeä laintasoinen huomioiminen olisi paitsi viestinyt kyseistä väkivaltaa koskevien haasteiden tiedostamisesta myös antanut rikosasioissa käytettävälle viranomaisharkinnalle ja päätöksenteolle selkeät puitteet.

5.4 Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria?

Väitöskirjan kolmas tutkimusartikkeli tarkastelee yhteisöllistä väkivaltaa ja yhteisöllisen väkivallan uhrien oikeuksien toteutumista. Artikkelissa yhteisöllinen väkivalta määritellään suljetun yhteisön – esimerkiksi laajennetun perheen, suvun tai uskonyhteisön – sisällä tehtäväksi ja yhteisön oikeutettuna pitämäksi väkivallaksi. Väkivallan uhka voi ilmetä niin fyysisenä kuin henkisenä, hengellisenä tai taloudellisenakin väkivaltana. Kuten artikkelissa tuodaan esille, kyseinen

²⁶⁶ Artikkelin kirjoittamisen jälkeen eduskunta on hyväksynyt lakimuutoksen, joka kumoaa aiemmin voimassa olleen alle 18-vuotiaiden avioliittoja koskevan poikkeuslupamenettelyn. Muutosta voidaan pitää positiivisena myös pakkoavioliittojen ehkäisemisen näkökulmasta.

väkivaltaymmärrys ei kaikilta osin vastaa sitä, miten väkivalta määritellään rikosoikeudessa ja -laissa. Artikkelissa esitetäänkin, että rikoslain soveltuvuus yhteisöllisen väkivallan tapauksiin on heikko niin yleisiä oppeja koskevan vallitsevan ymmärryksen kuin puutteellisen keinovalikoiman vuoksi. Lisäksi sovellettavuuteen vaikuttaa tapa, jolla yhteisöllinen väkivalta ymmärretään ja määritellään. Vallalla oleva jäsentämistapa jättää oikeudenloukkaukset usein tunnistamatta, mikä johtaa kysymykseen siitä, voisiko perspektiivinmuutos ja eri seikkojen painottaminen edesauttaa uhrien aseman parantumista.

Artikkelin lähtökohtana on tarkastella erilaisissa suljetuissa yhteisöissä hyväksytyä väkivaltaa näkökulmasta, joka eroavaisuuksien sijasta korostaa väkivallan samankaltaisuuksia. Tällöin keskiöön nousee nimenomaisesti yhteisöllisyys. Tämä mahdollistaa sen, että suomalaisen väkivallan tyyppitapaus, yhden tekijän ja yhden uhrin välinen väkivalta, voidaan yhteisöllisen väkivallan tilanteissa haastaa ja korvata yhteisöllisyyden monikerroksisuuden huomioivalla tarkastelutavalla.

Yhteisöjen sisällä käytettävä väkivalta määrittyy paljolti yhteisöllisestä kontekstista nousevien reunaehtojen kautta. Sukupuolistuneen väkivallan kohdalla reunaehtojen määrittelemineen liittyy yhteisöissä vallitseviin sukupuolten välisiin hierarkioihin. Naisen miehelle alisteinen asema oikeutetaan naisen seksuaalisuuden avulla: yhteisön suojeleminen ja sen yhtenäisyyden turvaaminen edellyttävät naisen seksuaalisuuden ja hedelmällisyyden kontrolloimista.

Yhteisön hyväksymät ja noudattamat siveyteen kohdistuvat vaatimukset muodostavat yhteisöllisessä kontekstissa varttuneen yksilön käytöksen perustan. Omia toimintamahdollisuuksiaan puntaroidessaan yhteisön jäsenet arvioivat, millaisiin seurauksiin yhteisön silmissä kyseenalainen käytös voi johtaa. Kyseinen ”laskelmointi” kuvastaa sitä, kuinka yhteisön säännöstö johtaa paitsi yhteisön jäseniinsä kohdistamaan kontrollointiin myös yksilöiden harjoittamaan itsekontrolliin, jonka kautta he punnitsevat toimintavaihtoehtojaan suhteessa valintojensa aiheuttamiin seurauksiin. Toimintamalli varmistaa yhteisön sisäisen yhtenäisyyden. Lisäksi reunaehdot määrittävät yhteisön identiteetin myös suhteessa sitä ympäröiviin muihin yhteisöihin ja laajemmin yhteiskuntaan.

Rikosoikeuden tekoricosoikeudelliselle ajattelulle rakentuva perusta näkyy käytännössä siinä, kuinka tekoja arvioidaan pistemäisesti, ajallisesti rajattuina ja kontekstistaan irrotettuina. Yhteisölliselle väkivallalle sen sijaan on tyypillistä tekojen jatkuvuus ja toistuvuus. Uhrin näkökulmasta erilaiset teot, kuten uhkaaminen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta, muodostavatkin kokonaisuuden toisiinsa sidoksissa olevia, osin päällekkäisiä ja liukuvarajaisia tapauksia. Toistuvat ja jatkuvat teot kaventavat uhrin vapautta päättää omaa elintilaansa koskevista seikoista. Piirteet kuvaavat hyvin esimerkiksi yhteisölliselle väkivallalle tyypillistä monitasoista kontrollointia ja jatkuvana vallitsevaa uhkaa. Laitonta uhkausta ja

pakottamista koskeva sääntely tarjoaa hyvän esimerkin siitä, kuinka rikoslain voimassaolevat säännökset soveltuvat yhteisöllisen väkivallan tilanteisiin.

Rikoslain mukaan laittoman uhkauksen tunnusmerkistö täyttyy, kun yksilön henkilökohtainen turvallisuus tai omaisuus on konkreettisesti ja välittömässä vaarassa. Yhteisöllisessä kontekstissa todellinen uhkaus voi sen sijaan välittyä hienovaraisesti, ilman viittausta uhkausta vahvistaviin elementteihin. Sama koskee pakottamisen tunnusmerkistöä. Yhteisössä vallitsevan sosiaalisen säännöstön keinoin välittyvä pakko voi asettaa yhteisön jäsenen rikoslain oikeudetonta pakottamista vastaavaan pakkotilanteeseen. Tämä voi ilmetä esimerkiksi yksilön itsemääräämisoikeuden alaan kuuluviin valintoihin kohdistuvina tiukkoina rajoituksina.

Rikoslain ja yhteisöllisen kontekstin kohtaamattomuus johtaa tekojen putoamiseen rikoslain soveltamisalan ulkopuolelle. Koska uhkailu ja pakottaminen useimmiten toteutetaan abstraktisti ilman väkivaltaa, rikostunnusmerkistöjen täyttymistä on vaikea osoittaa. Myös tapa, jolla syyteoikeus on järjestetty, vaikeuttaa tekojen etenemistä rikosprosessiin. Ilman asianomistajan syytevaatimusta syyttäjä saa nostaa laitonta uhkausta tai pakottamista koskevan syytteen vain siinä tapauksessa, että rikoksen tekemiseen on käytetty hengenvaarallista välinettä tai erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Asianomistaja puolestaan on monesti asemassa, jossa hän ei konfliktin laajenemisen pelossa tai perhettään tai yhteisöään kohtaan tuntemansa solidaarisuuden vuoksi ole halukas esittämään syyttämispyyntöä.

Artikkelissa pohditaan, tulisiko rikoslakiin sisällyttää vielä toinen vainoamispykälän mallin mukainen, tekorikosoikeudellisia lähtökohtia murtava säännös. Vainoamispykälän mukaan myös yksittäisinä tekoina sallitut teot voivat tekokontekstissa toistuessaan täyttää rikoksen tunnusmerkistön. Yhteisöllinen väkivalta puolestaan voitaisiin parhaiten kattaa pykälällä, joka huomioi tekojen jatkuvuuden ja tätä kautta myös väkivallan kontekstin. Parhaimmillaan lievempien ja törkeämpien tekojen arvioiminen jatkuvuuden kautta voisi johtaa eri törkeysasteille sijoittuvien tekojen oikeampaan arvottamiseen. Lievemmat teot tulisivat jatkuvuus-käsitteen avulla rikosoikeudellisesti merkityksellisiksi ja lisäksi vaikuttaisivat vakavampien tekojen törkeysarviointiin. Oleellista on, että kokonaisuus tekisi tällöin näkyväksi uhrin itsemääräämisoikeuden kaventumisen. Koska yhteisöllinen väkivalta rajoittaa paitsi yksilön oikeuksia myös tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista, rikoslailta on perusteltua vaatia yhteisöllisen väkivallan kattavia säännöksiä.

5.5 “Collective violence” and honour in Finland: a survey for professionals

Väitöskirjan neljännen tutkimusartikkelin kirjoitin yhdessä dosentti Satu Lidmanin kanssa. Vaikka artikkeli on yhteistyön tulos, jaoinme kirjoitusvastuun luvuittain. Oma pääasiallinen kirjoitusvastuuni kohdistui tutkimustuloksia analysoiviin lukuihin 2 (*Findings II: creating justice by developing the criminal code*) ja 3 (*Findings III: international requirements for recognising and preventing violence*).

Artikkelin pohjana on keväällä 2016 toteutettu väkivaltaproblematiikan kanssa työskenteleville ammattilaisille suunnattu tutkimuskysely. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, millaisia kunniaan liittyvää väkivaltaa ja yleisemmin yhteisöllistä väkivaltaa koskevia kehitystarpeita ammattilaiset näkivät suomalaisessa rikoslaissa ja rikosoikeuspolitiikassa. Kyselyvastausten perusteella artikkelissa ensinnäkin luodaan kuvaa siitä, kuinka ammattilaiset ymmärtävät ja tunnistavat yhteisöllisen väkivallan. Toiseksi artikkelissa pohditaan sitä, millaisia rajoitteita ja mahdollisuuksia kohdistuu toisaalta suomalaiseseen väkivallan vastaiseen työhön ja toisaalta väkivaltatekojen prosessoinnille kehityksen antavaan rikosoikeusjärjestelmään. Sekä tutkimuskysely että artikkeli rakentuvat näkemykselle, joka korostaa yhteisöllisen väkivallan erityispiirteiden merkitystä niin väkivallan vastaisen työn onnistumisessa kuin yksittäisten väkivaltatapauksen prosessoinnissa.

Rikoslain soveltuvuutta koskevien kysymysten taustoittamiseksi vastaajille avattiin lyhyesti rikosoikeusjärjestelmän yksilölähtöiselle ja tekorikosoikeudelliselle ajattelulle rakentuvaa perustaa ja sen yhteisöllisen väkivallan käsittelylle aiheuttamia haasteita. Lisäksi esille nostettiin yhteisöllisen väkivallan erityispiirteitä (yhteisön antama tuki väkivallan käytölle, useiden yhteisön jäsenien osallistuminen tekojen suunnitteluun ja toteuttamiseen) ja tyypillisiä tekotapoja (uhriin kohdistuva eri tavoin toteutettava kontrollointi, rajoittaminen, pakottaminen, uhkailu).

Rikosoikeudellisen järjestelmän ja rikoslain soveltuvuuteen liittyen vastaajille esitettiin kaksi kysymystä. Ensimmäisessä näistä vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten hyvin Suomen rikosoikeusjärjestelmä onnistuu luomaan oikeudenmukaisuutta yhteisöllisen väkivallan tapauksissa. Enemmistö vastaajista piti järjestelmää ongelmallisena yhteisöllisen väkivallan tapauksissa. Vastaajista 64 prosenttia näki ongelmien olevan melko huomattavia tai huomattavia. Vain 5 prosenttia uskoi järjestelmän soveltuvan myös yhteisöllisen väkivallan käsittelemiseen.

Toinen rikosoikeutta koskeva kysymys koski tyypillisiä yhteisöllisen väkivallan tekotapoja. Koska yhteisöllisen väkivallan teot vain harvoin täyttävät vapauteen kohdistuvien rikosten (esimerkiksi vapaudenriiston ja laittoman uhkauksen) tunnusmerkistön, ei valtaosa yhteisöllisen väkivallan teoista, joissa fyysisistä väkivaltaa ei käytetä, etene rikosprosessiin. Vastaajilta kysyttiin, miten tärkeää tunnusmerkistöjä olisi laajentaa siten, että rikoslain säännökset soveltuisivat

paremmin myös näihin yhteisöllisen väkivallan tilanteisiin. Vastaajista 43 prosenttia oli sitä mieltä, että rikoslain muuttaminen tavalla, joka mahdollistaisi sen soveltamisen yhteisöllisen väkivallan tapauksiin, on tärkeää, 35 prosentin mielestä hyvin tärkeää. Ainoastaan 3 prosenttia vastaajista ei pitänyt muutoksia tarpeellisina.

Rikoslakia koskevien kysymysten vastaukset heijastavat sitä, miten yhteisöllistä väkivaltaa voitaisiin vastaajien mukaan parhaiten ehkäistä viranomaisten ja järjestöjen tekemän työn kautta. Vastaajista 59 prosenttia piti tarpeellisena ulottaa rikoslakiin ja rikosprosessiin uudistuksia, jotka mahdollistaisivat yhteisöllisen väkivallan asianmukaisen rikosoikeudellisen käsittelyn. Vastaajista 53 prosenttia puolestaan näki tärkeänä, että maahanmuuttajien kotouttamisohjelmat sisältäisivät väkivallattomuutta ja tasa-arvoa käsitteleviä osioita. Lähes yhtä moni, 50 prosenttia vastaajista, nosti esille tarpeen tiedottaa ihmisoikeuksista ja rikoslain sisällöstä kohdennetusti yhteisöille, joiden arvioidaan kantavan riskiä käyttää yhteisöllistä väkivaltaa.

Edellä mainittujen teemojen lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan omaa kykyään tunnistaa yhteisöllisen väkivallan ilmenemismuotoja. Jopa 84 prosenttia koki tunnistavansa yhteisössä vallitsevien normien noudattamisen varmistamiseksi käytettävän henkisen painostuksen. Yhteisön kunnian säilyttämiseksi ja häpeän välttämiseksi tehdyt pahoinpitelyt tunnisti arvionsa mukaan 80 prosenttia, ja puolisoon, sisaruksiin tai lapsiin kohdistuvan, perinteiden, uskonnon tai kulttuurin nimissä hyväksytyyn väkivallan 76 prosenttia vastaajista. Heikommin tunnistettuja väkivallan muotoja olivat esimerkiksi nuoriin tyttöihin kohdistuva sosiaalinen kontrolli ja yhteisön miesjäseniinsä kohdistama väkivaltaisten tekojen toteuttamista koskeva painostus.

Mielenkiintoista kyllä, samanaikaisesti kun väkivallan vastaisen työn ammattilaiset arvioivat omat kykynsä yhteisöllisen väkivallan tunnistamiseen melko hyväksi, näkivät he muutoin auttamis- ja oikeuslaitoksessa työskentelevien henkilöiden taidot tunnistaa yhteisöllisen väkivallan riskejä heikkoina tai erittäin heikkoina. Vain 31 prosenttia arvioi, että auttamisjärjestelmässä yhteisöllisen väkivallan riskit tunnistetaan edes kohtalaisesti. Vastaava prosenttiluku oikeuslaitoksessa työskentelevien osalta oli 25.

Kyselyn tulokset viittaavat siihen, että kunniaan liittyvä väkivalta ja yhteisöllinen väkivalta ovat, etenkin jatkuvissa ja toistuvissa muodoissaan, haaste niin auttamisjärjestelmälle kuin rikosoikeusjärjestelmälle. Jo yksin kyseisenlaisen väkivallan tunnistaminen on nykyisellään heikkoa. Tulokset ovat linjassa Ihmisoikeusliiton vuonna 2016 tekemän kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva selvityksen kanssa.

Kuten kysely selvästi osoittaa, huomattava osa väkivallan kanssa työskentelevistä ammattilaisista piti voimassaolevaa rikoslain sääntelyä ongelmallisena. Rikoslain heikko soveltuvuus on selitettävissä rikosoikeusjärjestelmää kannattelevien periaatteiden ja yhteisöllisen väkivallan erityispiirteiden kohtaamattomuudella. On selvää, että rikosoikeusjärjestelmää on

kehitettävä suuntaan, joka mahdollistaa sen, että rikoksen uhrin ovat keskenään yhdenvertaisessa asemassa hakiessaan oikeudellista suojaa. Tällä hetkellä yhdenvertaisuus ei toteudu kunniaan liittyvän väkivallan eikä muunkaan yhteisöllisen väkivallan uhrien kohdalla.

Ehkä yksinkertaisimmin toteutettavissa oleva keino yhteisöllisen väkivallan uhrien tilanteeseen puuttumiseksi on niin auttamisjärjestelmässä kuin oikeuslaitoksen palveluksessa työskentelevien ammattilaisten kouluttaminen. Johdattamalla ammattilaisia tarkastelemaan yhteisöllistä väkivaltaa vanhastaan vahvana vallinneen kulttuurisen perspektiivin haastavasta näkökulmasta voidaan ensiaskeleina vähentää yhteisöissä käytettävän väkivallan leimaavuutta. Tällöin pystytään myös luomaan toimintatapoja, jotka tavoittavat väkivallan uhreja laajemmin kuin ainoastaan tiettyihin yksilöityihin kulttuurisiin tai etnisiin ryhmiin kiinnittyvät työmuodot.

5.6 Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin?

Viides tutkimusartikkeli käsittelee avioliittoon pakottamista kunniaan liittyvän väkivallan erityiskysymyksenä. Viime vuosina pakkoavioliittoja on tarkasteltu eurooppalaisessa keskustelussa pääasiassa rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Yhtenä syynä tähän voidaan pitää Istanbulin sopimusta ja sen sisältämää pakkoavioliiton rangaistavuutta koskevaa artiklaa. Suurimmassa osassa Euroopan valtioita avioliittoon pakottaminen onkin säädetty rangaistavaksi. Suomessa lainsäädännön riittävyttä kartoitettiin Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä. Ratifiointia valmistelleen työryhmän näkemys oli, että pakkoavioliittotapauksiin voitaisiin soveltaa ihmiskauppasääntelyä, eikä lainsäädäntöön näin ollen nähty kohdistuvan välittömiä muutostarpeita. Tästä huolimatta ratifiointimietinnössä kuitenkin todettiin, että lainsäädännön riittävyyden tarkempi arviointi voisi tulevaisuudessa olla tarpeellista suorittaa. Vaikka Istanbulin sopimuksen ratifioinnista on kulunut pian viisi vuotta, ollaan Suomessa pakkoavioliittokysymyksen osalta edelleen samassa tilanteessa kuin vuonna 2015.

Artikkelissa esittämäni näkemyksen mukaan avioliittoon pakottamisen tapauksiin soveltuvaa lainsäädäntöä tulisi selkiyttää paitsi rikosoikeudellisen myös siviilioikeudellisen sääntelyn osalta. On totta, että avioliittoon pakottaminen ja ihmiskauppa ovat tietyissä tapauksissa yhteydessä toisiinsa. Tällöin keskeistä on uhrin saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Koska ihmiskauppapöytäkirjan soveltuminen vaatii muun ohella myös teosta seuraaviin olosuhteisiin ulottuvaa tahallisuutta, ei ihmiskauppapöytäkirjan tunnusmerkistö kata tyypillisiä Suomessa ilmeneviä pakkoavioliittotapauksia. Tunnuksmerkistöjen ja tekojen kohtaamattomuus koskee myös pakottamista koskevan rikoslain säännöksen soveltamista. Voidaankin

todeta, että tällä hetkellä lähinnä tapauksilla, joissa pakottamiseen on käytetty fyysistä väkivaltaa, on edes jonkinlaisia mahdollisuuksia edestä rikosprosessissa.

Avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden ohella Istanbulin sopimus vaatii sopimusvaltioita varmistamaan, että rangaistusvastuu ulottuu tilanteisiin, joissa henkilö tahallisesti houkuttelee asuinvaltionsa ulkopuolelle avioliiton solmimistarkoituksessa. Vaikka avioliittoon pakottamisen kriminalisointia voidaan pitää momenteista merkittävämpänä, myös avioliittomatulle houkuttelemisen kriminalisointi on tärkeää ensin mainittua sopimuskohtaa täydentävänä ja tehokkaana tilanteisiin puuttumisen mahdollistavana kriminalisointina.

Pakkoavioliiton kriminalisoimista koskevassa kansainvälisessä – samoin kuin suomalaisessa – keskustelussa on kuultu runsaasti kriminalisointia kyseenalaistavia argumentteja. Kriminalisoinnin tarkoituksenmukaisuutta on epäilty viitaten esimerkiksi jo säädettyjen ulkomaisten kriminalisointien seurauksena nostettujen syytteiden ja annettujen tuomioiden vähäiseen lukumäärään. Koska pakkoavioliitossa kuitenkin vakavasti loukataan henkilön keskeisiä ihmisoikeuksia, on rikoslainsäädännön pystyttävä puuttumaan loukkauksiin.

Pakkoavioliittotilanteissa uhrin toimintamahdollisuudet ovat tyypillisesti sidoksissa yhteisöllisessä kontekstissa noudatettavaan säännöstiin. Kun kyseessä on alaikäinen lapsi tai nuori ovat henkilön mahdollisuudet toteuttaa omaa tahtoaan vielä täysi-ikäisiä yhteisön jäseniä heikommat. Samanaikaisesti uhriin kohdistuva ihmisoikeusloukkaus voidaan arvioida jopa vastaavaa täysi-ikäiseen kohdistuvaa loukkausta vakavammaksi. Tästä johtuen pakkoavioliiton rikosoikeudellista sääntelyä arvioitaessa tulisi vakavasti pohtia ihmiskauppapöytäkirjan mallin mukaista kriminalisointia, jossa alaikäiseen kohdistuvan rikoksen täyttyminen ei riipu siitä, onko teon toteuttamisessa käytetty pakkoa tai hyväksikäytetty uhrin haavoittuvaa asemaa. Kyseisenlaisen ratkaisun etuna olisi myös se, että säännöksen soveltaminen ei kaatuisi pakottamista tai hyväksikäyttöä koskeviin näyttöongelmiin. Näkökulmalla on merkitystä alaikäisten solmimien avioliittojen tyypillisen syntymekanismien vuoksi. Suurin osa avioliitoista solmitaan seurauksena vanhempien tai suvun alaikäiseen kohdistamasta painostuksesta, mikä käytännössä tarkoittaa avioliiton pakkoluonnetta. Toisaalta voidaan myös kysyä, voiko alaikäinen lapsi tai nuori missään olosuhteissa antaa pätevää suostumusta avioliittoon.

Etenkin uhrin perspektiivistä siviilioikeudellinen sääntely vaikuttaa rikosoikeudellisen sääntelyn ohella huomattavasti siihen, kuinka pakkoavioliittotilanteet saadaan ratkaistua. Istanbulin sopimuksessa sopimusvaltioille asetetaan velvoite varmistaa, että pakottamalla solmitut avioliitot voidaan mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Suomalaisessa ratifioinnissa sopimusvelvoitteen nähtiin täyttyvän avioeroa koskevalla sääntelyllä. Ratifiointimietinnössä ei lainkaan pohdittu sitä, miten avioero ja toisaalta avioliiton

mitätöinti eroavat toisistaan esimerkiksi oikeusvaikutuksiltaan. Mitätöimällä liitto kuvainnollisesti pyyhkiytyy pois, avioeron jälkeen puoliso sen sijaan on siviilisäädyltään eronnut. Mitätöinnin seurauksena liitto ei niin ikään aiheuta puolisoille varallisuus-, jäämistö- tai lapsioikeudellisia seuraamuksia. Mitä kauemmin pakottamalla solmittu liitto on kestänyt, sitä suurempi merkitys mainituilla seurauksilla voi liiton osapuolille olla. Lyhyen liiton jälkeen voi uhrille kuitenkin olla merkityksellisempää saada avioliitto mitätöityä.

Pakkoavioliittoa koskevista viime vuosien aikana tehdyistä selvityksistä käy ilmi, että tapauksia työssään kohtaavien ammattilaisten näkemyksen mukaan pakkoavioliitot ovat Suomessa lukumäärällisesti kasvussa oleva ilmiö. Koska pakkoavioliittoiimiössä puhutaan uhrin ihmisoikeuksia vakavasti loukkaavista ja tapauksesta riippuen huomattaviakin oikeusvaikutuksia aikaansaavista teoista, on ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että kansallinen lainsäädäntö on sovellettavissa tapauksiin asianmukaisesti. On kuitenkin selvää, että oikeudelliset keinot eivät yksin riitä. Uhrien haavoittuvuuden vuoksi vaarana on, että tapaukset jäävät piilorikollisuudeksi. Tästä johtuen viranomaisia tulisikin mitä pikimmin kouluttaa tunnistamaan tapauksia ja mahdollisesti pakkoavioliittoihin johtavia riskitekijöitä. Lisäksi tulisi huolehtia potentiaalisille uhreille soveltuvien tukipalveluiden kehittämisestä. Tukipalveluiden olemassaolo ja saavutettavuus voivat ratkaisevasti vaikuttaa siihen, millaisia toimintavaihtoehtoja potentiaalisella pakkoavioliiton uhrilla tai pakottamalla solmitussa liitossa jo elävällä nuorella on käytettävissään tilanteen ratkaisemiseksi.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Kunniaan liittyvä väkivalta yhteisöllisenä väkivaltana

Väitöskirjatutkimuksessani kunniaan liittyvää väkivaltaa tarkastellaan sosiaalisen konstruktionismin määrittelemästä teoreettisesta viitekehuksesta käsin. Purkamalla poliittisissa asiakirjoissa käytettyjä kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevia diskursseja, havaitsin diskurssien esittävän kyseisenlaisen väkivallan pääasiassa kahden toisiaan täydentävän puhetavan kautta. Kunniaan liittyvä väkivalta ymmärretään dokumenteissa toisaalta kulttuurisena ilmiönä ja toisaalta käytäntönä, joka kuvastaa väkivaltaa käyttävissä yhteisöissä vallitsevaa sukupuolten välistä epätasa-arvoisuutta.

Poliittisten asiakirjojen kunniaan liittyvää väkivaltaa koskeva diskurssi on merkitykseltään painava. Esimerkiksi kyseisen väkivallan ennaltaehkäisyyn ja viime kädessä myös rikosoikeudelliseen käsittelyyn kohdistuvat toimenpiteet heijastavat asiakirjoissa rakennettua tapaa ymmärtää väkivaltaa. Suurin osa Suomessa toteutetuista kunniaan liittyvään väkivaltaan kohdistetuista toimenpiteistä onkin kiinnittynyt maahanmuuttajille suunnattuihin kotouttamistoimiin ja tasa-arvokoulutukseen. On kiistatonta, että molemmat näkökulmat ovat oleellisia kunniaan liittyvän väkivallan vastaisessa työssä. Ongelmallista on sen sijaan se, että lähinnä ilmiön taustasyihin kohdistuva fokus jättää paljolti huomiotta uhrin aseman ja jo tehtyjen väkivaltatekojen oikeudellisen käsittelyn.

Väitöskirjassani pyrin konkretisoimaan sitä, kuinka edellä esitetyn kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevan ymmärryksen haastaminen uudella määrittelyllä muuttaa käsitystä siitä, millaisia kyseisenlaisen väkivallan käyttöön kohdistuvia toimenpiteitä ja lainsäädäntömuutoksia voidaan pitää perusteltuina ja tarpeellisina. Tätä tarkoitusta varten esittelen väitöskirjassa yhteisöllisen väkivallan käsitteen.

Erilaisia väkivallan muotoja koskevaa tutkimuskirjallisuutta ja muuta aineistoa lukiessani havaitsin tiettyjen piirteiden toistuvan suljettujen yhteisöjen sisällä tehtävää väkivaltaa koskevissa kuvauksissa. Kulttuurisesta, uskonnollisesta tai maantieteellisestä taustasta riippumatta ryhmien käyttämä väkivalta nojaa yhteisöllisyydestä nouseviin lähtökohtiin. Näiden lähtökohtien pohjalta määriteltynä yhteisöllinen väkivalta on

1. suljetun yhteisön sisällä tehtävää,
2. yhteisössä vallitsevan käyttäytymissäännösten noudattamisen turvaamiseksi käytettyä,
3. oikeutettua ainakin osasta yhteisön jäseniä,
4. useamman tekijän toimesta toteutettavaa ja useampaan henkilöön kohdistuvaa,
5. useimmiten toistuvaa ja jatkuvaa väkivaltaa.²⁶⁷

Vasta väkivaltaa ja sen käyttämistä määrittelevän yhteisöllisen elementin tiedostaminen mahdollistaa uhrin aseman asianmukaisen huomioimisen. Tällä hetkellä rikoslain säännökset eivät kata kuin osan tyypillisistä yhteisöllisen väkivallan teoista. Kriminalisoimattomuudesta huolimatta teot voivat kuitenkin loukata uhrin integriteettiä hyvinkin vakavasti. Kyseinen epäkohta tuo esille sen, kuinka suuressa määrin ilmiötä koskeva ymmärtämisen tapa, samoin kuin sitä koskevat määritelmät, vaikuttavat tapoihin, joilla käytäntöön pyritään puuttumaan ja kuinka tehokkaita valitut toimenpiteet lopulta ovat.

6.2 Yhteisöllinen väkivalta ja rikoslain soveltuvuus

Suomalaisessa kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevassa tutkimuksessa ei ole otettu juurikaan kantaa siihen, kuinka hyvin rikoslain säännökset kattavat ja soveltuvat tyypillisiin kunniaan liittyvän väkivallan tekoihin. Syytä tähän voidaan etsiä ennaltaehkäiseviin toimiin keskittyneestä näkökulmasta, mutta mahdollisesti myös kriittisestä suhtautumisesta uusiin kriminalisointeihin. Myös se, että kunniaan liittyvä väkivalta – samoin kuin muu yhteisöllinen väkivalta – on saanut huomiota lähinnä törkeydessään äärimmäisten tapausten kautta, on saattanut osaltaan vaikuttaa siihen, että rikoslain soveltumista tapausten käsittelyyn ei ole nähty tarpeelliseksi kyseenalaistaa. Keskittyminen törkeisiin tekoihin on lisäksi peittänyt alleen ilmiön kokonaiskuvan, jokapäiväiset ja toistuvat integriteetin loukkaukset.

Jotta yhteisöihin kuuluviin väkivallan uhreihin kohdistuviin arkipäiväistyneisiin loukkauksiin pystyttäisiin puuttumaan, viranomaisten toimintaa ohjaavan ja oikeusjärjestelmässä vallitsevan väkivaltaa koskevan ymmärryksen on kohdattava uhrin ymmärrys ja väkivaltakokemukset käsitteellisellä tasolla. Näkemykseni on, että haasteet ymmärrysten kohtaamisessa johtuvat sekä väkivallan toistuvasta ja jatkuvasta luonteesta että sen yhteisöllisyyteen kiinnityvistä erityispiirteistä.

Kuten edellä on todettu, yhteisöllinen väkivalta tulee usein viranomaisten tietoon vasta moitittavuudeltaan törkeän teon seurauksena. Vaikka lähisuhdeväkivaltatapauksissa rikosprosessin kuluessa voidaankin pyrkiä saamaan

²⁶⁷ Ks. tarkempi määritelmä luvusta 1.3.2.

tietoa myös aikaisemmista saman tekijän samaan uhuriin kohdistamista teoista, tämä voi kunniaan liittyvän väkivallan tapauksissa osoittautua erityisen hankalaksi. Syynä ovat ensinnäkin näyttöongelmat. Uhri ja mahdolliset samaan yhteisöön kuuluvat todistajat voivat olla haluttomia selvittämään tapahtumia. Samanaikaisesti on kuitenkin huomattava, että sosiaalisen median postausten ja ylipäätään ihmisten välisen esimerkiksi tekstiviestein tapahtuvan viestinnän runsauden myötä näyttöä voi olla tapauksesta riippuen saatavilla runsaastikin. Toiseksi aikaisempien tekojen liittäminen rikosprosessiin voi kaataa tekojen jäämiseen rikoslain kriminalisointien ulkopuolelle.²⁶⁸ Tällaisissa tapauksissa rikosprosessi voi keskittyä ainoastaan ilmoituskynnyksen ylittymisen laukaiseeseen törkeään tekoon. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että mahdollisesti jopa vuosia jatkunut erilaisten ja eri intensiteetillä tehtyjen tekojen jatkumo pelkistyy yhdeksi törkeäksi teoksi.

Jotta uhrin kokemus pystyttäisiin näkemään mahdollisesti yksittäiseksi jäänyttä fyysistä tekoa laajempänä kokonaisuutena, väkivaltaa tarkastellaan tutkimuksessa jatkumona.²⁶⁹ Jatkumolla väkivallan limittäin ja rinnakkain esiintyvät muodot näyttäytyvät toisiinsa sulautuvien tekojen kokonaisuutena. Merkityksellistä on etenkin se, että tällöin kriminalisoimattomien, yksittäisinä tekoina melko pieniltä vaikuttavien sosiaalisen kontrollin nimissä tehtyjen loukkausten merkitys konkretisoituu.²⁷⁰ Rikosprosessissa lievempien tekojen huomioiminen voisi tapauskohtaisesti helpottaa myös riittävän näytön keräämistä.²⁷¹ Tekorikosoikeudellisille lähtökohdille rakennetulle rikosoikeusjärjestelmälle uhrin näkökulmasta kokonaisuuden muodostavan jatkumon arvioiminen on kuitenkin haasteellista. Rikosoikeudellisen arvioinnin kohteena ovat yksittäiset ja kontekstistaan irralliset teot. Näin ollen esimerkiksi yhteisöllisessä kontekstissa tapahtuvat, seurauksiltaan pakottamiseen ja laittomaan uhkaukseen rinnastuvat teot täyttävät vain harvoin rikoslain vastaavia tekoja koskevat tunnusmerkit. Väkivallan uhrin perspektiivistä arvioituna tämä voi johtaa kestävämpään lopputulokseen.

Samoin kuin tekojen kontekstuaalisuus ja jatkuvuus, myöskään väkivallan yhteisöllisyys ei taivu rikosoikeusjärjestelmän oletuksiin aivan ongelmitta. Rikoslain

²⁶⁸ Lisäksi tässäkin kohdassa on huomattava yhteisöllisen väkivallan tekijäkäsitteen monimuotoisuus. Uhrin näkökulmasta toisistaan erottamattomilla teoilla voi olla useampia tekijöitä, mikä kuitenkin ei välttämättä tule prosessin kuluessa ilmi.

²⁶⁹ Ks. jatkumo-käsitteestä luku 1.3.3.

²⁷⁰ Sinänsä sosiaalinen kontrolli kunniaan liittyvän väkivallan tyyppillisenä tekomuotona on huomioitu viime vuosina julkaistuissa kunniaan liittyvää väkivaltaa tarkastelevissa julkaisuissa. Ks. esim. Hansen –Sams – Jäppinen – Latvala 2016; Honkatukia – Keskinen 2018.

²⁷¹ Vrt. edellä todettu sosiaalisen median vaikutuksista näytön saatavuuteen.

yksilölähtöinen perusta on yhteensopiva suomalaisen väkivaltateon stereotypian, yhden tekijän yhteen uhriin kohdistaman tekemuodon kanssa.²⁷² Sen sijaan yhteisölliselle väkivallalle tyypillinen usean tekijän osallisuus ei tule asianmukaisesti kohdatuksi rikoslain yleisen osan rikoskumppanuutta, välillistä tekemistä, yllytystä ja avunantoa koskevia osallisuussäännöksiä soveltamalla. Nykyinen käytäntö johtaa yhteisöllisen väkivallan tapauksissa todennäköisimmin siihen, että vaikka useampi henkilö olisi jollain tavoin osallistunut teon suunnitteluun tai toteutukseen, ainoastaan konkreettisen väkivaltateon tehnyt henkilö kantaa rikosoikeudellisen vastuun.

Yhteisöllisen väkivallan teot voivat loukata kohteensa integriteettiä ja vapautta merkittävästi. Sosiaalinen kontrolli voi ilmetä esimerkiksi henkilön asumista, koulutusta, perhesuhteita tai muita keskeisiä elämäntapaa koskevia valintoja koskevien rajoitusten muodossa. Jo yksin perus- ja ihmisoikeuksien vahvasta suojasta johtuen on perusteltua vaatia, että valtiot, ensinnäkin, pyrkivät poistamaan käytäntöjen takana vaikuttavia sukupuolistereotypioita ja, toiseksi, varmistavat lainsäädäntönsä tarjoavan yksilöille suojaa kyseisenlaisilta loukkauksilta.²⁷³ Yhteisöllisen väkivallan kohdalla vaatimusta voidaan perustella myös tasa-arvonäkökulmasta käsin. Tilanne, jossa rikoslain yleisyys tosiasiaassa johtaa tasa-arvon vaarantumiseen, on riittävä peruste vaatia soveltamiskäytännöltä esimerkiksi kontekstin huomioimista ja tätä kautta tehtävää rikosoikeuden sukupuolittuneiden rakenteiden purkamista.²⁷⁴

6.3 Suomalaisen lainsäädännön muutostarpeet

Edellä todetun mukaisesti yhteisöllinen väkivalta muodostaa uhriin kohdistuvan ihmisoikeusloukkauksen ja näin ollen perusteen muuttaa lainsäädäntöä uhrien

²⁷² Yhteisöllisyydestä vs. yksilölähtöisyydestä puhuttaessa on huomattava, että rikoslain yksilölähtöinen ajattelutapa on luonnollinen muutoinkin yksilön oikeuksia ja vastuuta korostavassa yhteiskunnassa.

²⁷³ Istanbulin sopimuksen määritelmiä sisältävän 3 artiklan a-kohdan mukaan sopimuksessa naiseen kohdistuva väkivalta ”tarkoittaa naiseen kohdistuvaa ihmisoikeusloukkausta ja yhtä syrjinnän muotoa, ja se käsittää kaikki sellaiset sukupuoleen perustuvat väkivallanteot, jotka aiheuttavat tai voivat aiheuttaa naisille ruumiillista, seksuaalista, henkistä tai taloudellista haittaa tai kärsimystä, mukaan lukien tällaisilla teoilla uhkaaminen, pakottaminen tai mielivaltainen vapaudenriisto joko julkisessa tai yksityiselämässä”. Määritelmä kattaa yksiselitteisesti myös yhteisöllisen väkivallan teot, mukaan lukien sosiaalisen kontrollin keinoin tehtävät ja selkeästi yksilön integriteettiä loukkaavat teot. Vrt. myös CEDAW-sopimus, art. 5 ja Istanbulin sopimus, art. 12.

²⁷⁴ Vrt. Melander 2008, s. 106–108, 495. Sama vaatimus on aiheellista esittää myös yleisemmin naiseen kohdistuvan väkivallan yhteydessä.

turvallisuuden varmistamiseksi ja jo tehtyjen tekojen rikosoikeudellisen käsittelyn mahdollistamiseksi. Tutkimuksessani arvioin etenkin rikoslain keinovalikoimaa, joka nykyisellään kattaa yhteisöllisen väkivallan teot vain heikosti.

Ongelmattomimmin rikoslain tunnusmerkitöt soveltuvat fyysisen väkivallan tapauksiin.²⁷⁵ Sen sijaan, aikaisemmin esitetyn mukaisesti, erilaiset lähinnä pakottamiseen ja laittomaan uhkaukseen rinnastuvat sosiaaliseen kontrolliin yhdistyvät teot putoavat suurimmaksi osaksi rikoslain tunnusmerkitöjen ulkopuolelle. Tekojen arvioiminen tekorikosoikeudellisten periaatteiden mukaisesti pistemäisesti, ajallisesti rajattuina ja irrallisina kontekstistaan, ei tavoita yhteisöllisessä kontekstissa tapahtuvia integriteetin loukkauksia. Kun sekä tekijä että uhri tuntevat yhteisössä noudatettavat käyttäytymistä ohjaavat moraaliset säännöt, pakottamisen tai uhkauksen välittyminen ei vaadi viestiä tehostavia keinoja. Tästä huolimatta voivat teoista uhrille aiheutuvat seuraukset olla huomattavat.

Tunnusmerkitöjen katvealueita koskeva ongelma on yhteydessä laillisuusperiaatteen kriminalisoinneille asettamiin tunnusmerkitöjen tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä koskeviin vaatimuksiin. Laista on käytävä selvästi ilmi, millainen toiminta on sallittua ja mitä puolestaan pidetään rangaistavana. Kyseisiä rajauksia ei luonnollisesti pystytä venyttämään soveltamiskäytännön kautta. Tästä johtuen tutkimuksessa ehdotetaan uuden pykälän säätämistä vainoamispykälän yhteyteen. *Henkilön itsemääräämisoikeuden rajoittaminen* olisi ehdotuksen mukaan rangaistavaa silloin, kun toisen vapautta päättää omaa henkilöään tai elintilaansa koskevista asioista siten kuin sen henkilön ikä ja kehitystaso huomioiden tulisi olla mahdollista, olennaisesti rajoitetaan kontrolloimalla, uhkaamalla, pakottamalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti, jatkuvaksi katsottavalla tavalla.²⁷⁶

²⁷⁵ Rikostunnusmerkitöjen soveltuminen ei kuitenkaan muuta sitä, että myös fyysisen väkivallan tapauksissa ongelmaksi jää yhteisöllisen näkökulman huomioiminen.

²⁷⁶ Raikausta ja pakottamista seksuaaliseen tekoon koskevilla tunnusmerkitöissä viitataan henkilön kyvyttömyyteen muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Kummankin pykälän toisen momentin mukaan teoista tuomitaan henkilö, joka tekee teon ”käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan” (RL 20:1, RL 20:4). Kuten tunnusmerkitöistä käy ilmi, säännöksissä kyvyttömyys tahdon muodostamiseen liittyy uhrin muihin ominaisuuksiin (tiedottomuus, sairaus, vammaisuus) kuin kypsyyteen. Lisäksi tahdonmuodostus voi estyä pelkotilan vuoksi. ”Pelkotilalla tarkoitetaan sellaista pelon aiheuttamaa tilaa, joka lamauttaa puolustuskyvyn joko sen vuoksi, että uhattu pitää puolustautumista liian vaarallisena tai ei pelkonsa vuoksi kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti.” Esimerkkinä mainitaan asuntomurron tekijää kohtaan murtotilanteessa tunnettava pelko. (HE 6/1997 vp, s. 173.) Samaan määritelmään viitataan myös myöhemmissä seksuaalirikoksia koskevilla hallituksen esityksissä. Yhteisöllisessä kontekstissa heikossa asemassa olevan uhrin vahvempaa osapuolta

Säännösehdotuksessa tekojen rangaistavuus määrittyy niiden olennaisuuden ja jatkuvuuden pohjalta. Lisäksi oikeudettomuutta arvioitaessa tulee huomioida rajoitusten kohteen ikä ja kehitystaso. Näin laadittuna määritelmä toisaalta mahdollistaa kontekstin huomioimisen, toisaalta rajaa kriminalisoinnin ulottuvuuden siten, että esimerkiksi vanhemman ja lapsen suhteessa sallittuna pidettävä toisen tahdon taivuttaminen asettuu kriminalisoinnin ulkopuolelle.

Ruotsalaisen rikoslain vainoamissäännös on sisällöltään lähempänä edellä esitettyä henkilön itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskevaa kriminalisointiehdotusta kuin suomalaista vainoamispykälää. Pykälän mukaan tuomittaviksi voivat tulla toistuvat uhrin integriteettiä loukkaavat esimerkiksi pahoinpitelyn, laittoman uhkauksen tai lähestymiskiellon rikkomisen tunnusmerkistön täyttävät teot.²⁷⁷ Vuonna 2011 voimaantullut ja tunnusmerkistöltään vuonna 2018 entisestään laajentunut pykälä voisi nähdäkseni tulla sovellettavaksi myös kunniaan liittyvän väkivallan tai muun yhteisöllisen väkivallan tapauksissa.

Yhteisöllisen väkivallan luonne vaatii, että ainakin yksilön integriteetin ydinalueen loukkauksiin on pystyttävä puuttumaan myös rikosoikeudellisen järjestelmän puitteissa. On selvää, että ehdotetun uuden pykälän säätäminen vaatisi tosiasiaassa pitkällisen prosessin sekä monien nyt ohitettujen näkökulmien nostamisen tarkasteluun. Muutosten hidastempoisuutta lisää valtaosassa tapauksia myös periaatteellisesti nuiva suhtautuminen lainsäädäntöön – etenkin rikoslakiin – kohdistuviin ajanmukaistamisvaatimuksiin. Oma näkemykseni on, että juuri viimeksi mainitusta syystä voimassaolevan lainsäädännön haastaminen ja kriminaalipoliittisen keskustelun herättely ehkä jopa radikaalein ehdotuksin on tarpeellista.

kohtaan tuntemaa pelkoa tuskin soveltamistilanteessa rinnastetaan hallituksen esityksessä kuvailtuun henkilön asuntomurron tuntematonta tekijää kohtaan kokemaan pelkoon.

²⁷⁷ Säännöksen tunnusmerkistö (brottsbalk 4:4b§) on laadittu seuraavanlaiseksi:
Den som förföljer en person genom brottsliga gärningar som utgör misshandel enligt 3 kap. 5 § eller försök till sådant brott som inte är ringa, olaga tvång enligt 4 kap. 4 § första stycket, olaga hot enligt 4 kap. 5 § första stycket, hemfridsbrott eller olaga intrång enligt 4 kap. 6 §, kränkande fotografering enligt 4 kap. 6 a §, olovlig identitetsanvändning enligt 4 kap. 6 b §, olaga integritetsintrång enligt 4 kap. 6 c §, ofredande enligt 4 kap. 7 §, sexuellt ofredande enligt 6 kap. 10 §, skadegörelse enligt 12 kap. 1 § eller försök till sådant brott, ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 §, eller överträdelse av kontaktförbud med elektronisk övervakning eller överträdelse av kontaktförbud enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud döms, om var och en av gärningarna har utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet, för olaga förföljelse till fängelse i högst fyra år. *Lag (2018:409)*.

Nuiva suhtautuminen lainsäädännön muutosvaatimukseen tuli konkreettisesti esille Istanbulin sopimuksen ratifioinnin yhteydessä. Ratifiointityöryhmän muistiossa annettiin käsitys siitä, että rikoslainsäädäntö vastaisi sopimuksen asettamiin vaatimuksiin lähes ilman muutostarpeita. Ainoastaan avioliittoon pakottamisen osalta muistioon kirjattiin, että ”voisi olla syytä harkita, onko lainsäädännön tarkemmalle arvioimiselle tältä osin tarvetta”.²⁷⁸ Toistaiseksi ei kuitenkaan ole ryhdytty konkreettisiin toimiin avioliittoon pakottamisen kriminalisoimiseksi. Kunniaan liittyvän väkivallan yhteisöllinen luonne pyrittiin sopimuksessa huomioimaan asettamalla sopimusvaltioille velvollisuus varmistua siitä, että väkivaltateon tekeminen useamman kuin yhden henkilön toimesta pystytään arvioimaan rangaistusta määrättäessä raskauttavaksi seikaksi. Kotimaisessa ratifioinnissa kyseisen raskauttamisperusteen nimenomaista lainsäädännöntasoa huomioimista ei pidetty tarpeellisena. Ratifiointityöryhmän esittämän näkemyksen mukaan tuomarin harkintavalta sekä rikoslain edellyttämä rangaistuksen oikeudenmukaisuus suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään tekijän muuhun syyllisyyteen riittävät takaamaan artiklan toteutumisen käytännössä. Samaa perustelua käytettiin myös muihin artiklan ankaroittamisperusteisiin. Yhteisöllisen väkivallan – samoin kuin lähisuhdeväkivallan – asianmukaisen käsittelemisen kannalta olisi kuitenkin oleellista, että tekojen toistuvuus, samoin kuin tekijän ja uhrin välinen suhde, huomioitaisiin säännönmukaisesti tekoja arvioitaessa.

Tutkimuksessani suhtaudun kriittisesti Istanbulin sopimuksessa esitettyyn tapaan huomioida väkivallan yhteisöllinen elementti. Useamman tekijän osallisuuden arvioiminen tekoa raskauttavaksi seikaksi ei riitä poistamaan tekijäpiirin rajaamiseen liittyviä ongelmia. Tästä huolimatta se, että yhteisöllisyys ylipäättään nostetaan rikosoikeudelliseen arviointiin vaikuttavaksi seikaksi, on askel oikeaan suuntaan. Suomalaisen sopimusratifioinnin asianmukaisuutta sen sijaan on aiheellista kyseenalaistaa useammastakin syystä. Uhrin oikeusturvaan on suhtauduttava vakavasti. Se, että lainsäädännön muutostarpeiden arviointi avioliittoon pakottamisen osalta on kesken vielä useita vuosia sopimuksen kansallisen voimaantulon jälkeen, ei edesauta riskiryhmässä olevien, monessa tapauksessa alaikäisten, henkilöiden oikeuksien toteutumista.²⁷⁹ Tyydyttävä ratkaisu ei ole myöskään se, että väkivaltateon raskauttavien seikkojen arviointi jätetään

²⁷⁸ UM 2013, s. 66.

²⁷⁹ Istanbulin sopimuksen vuosille 2018–2021 laaditussa toimeenpanosuunnitelmassa todetaan pakkoavioliiton osalta seuraavasti: ”Pakkoavioliittojen esiintymisestä ja ilmitulosta Suomessa tehdyn selvitysmuistion tulosten pohjalta laaditaan pakkoavioliittojen torjunnan ja ehkäisyn tilannekuva ja kartoitetaan viranomaisten ohje- ja koulutustarpeet (huomioiden myös muita kunniaan liittyviä väkivallan muotoja).” (STM:n julkaisuja 2017:16, s. 25.)

tehtäväksi tuomarin (subjektiivisen) näkemyksen pohjalta ilman lainsäädäntöön kirjattuja selkeitä säännöksiä. Kuten Amiran tapaus osaltaan osoittaa, syyttämiskäytännön painopiste on tällä hetkellä vakaviksi ymmärretyissä teoissa.

Väkivaltatyön ammattilaisille osoitetun kyselyn tuloksista on luettavissa, että ammattilaiset peräänkuuluttavat rikoslakiin yhteisöllisen väkivallan tilanteet kattavia säännöksiä. Vaatimuksen voidaan nähdä palvelevan niin potentiaalisten tekijöiden kuin uhrienkin oikeusturvaa. Lisäksi selkeät säännökset helpottaisivat väkivaltatapauksia työssään kohtaavien ammattilaisten työskentelyä. Viranomaistyöhön säännös vaikuttaisi konkreettisesti esimerkiksi ohjaamalla tapausten tutkintaa kokonaisuuden hahmottamisen kannalta oikeaan suuntaan.

6.4 Johtopäätökset

Kunniaan liittyvän väkivallan tarkasteleminen väkivallan yhteisöllisyyteen nivoutuvat erityispiirteet huomioivalla tavalla mahdollistaa väkivallan ongelmakohtien uudenlaisen havainnoinnin. Näkökulma on hyödyllinen esimerkiksi etsittäessä kyseisenlaisen väkivallan rikosoikeudellista käsittelyä tehostavia ratkaisuja. Lisäksi yhteisöllisten piirteiden tiedostaminen ja ymmärtäminen auttavat viranomaisia kohtaamaan väkivallan uhrin kokemukset ja huomioimaan seikkoja, jotka ovat oleellisia uhrin suojelemisen kannalta.

Yhteisöllisen väkivallan käsite avaa ymmärrystä myös kunniaan liittyvästä väkivallasta poikkeavan suljettujen ryhmien sisällä käytettävän väkivallan käsittelemiseen. Ryhmien välisistä eroista huolimatta väkivallan mekanismeissa on paljon yhtymäkohtia. Koska rikoslainsäädännön on pysyttävä riittävän yleisellä tasolla, yhteisöllisen väkivallan käsite ja tutkimuksessa esitetty yksilön itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskeva kriminalisointi tarjoavat keinon puuttua yhteisöjen väkivaltaan tavalla, joka välttää vähemmistöyhteisöjen leimaamisen.

Tutkimuksessa esille nostetut yhteisöllisyyttä korostavat rikosoikeudelliset näkökulmat eivät yksin riitä turvaamaan väkivallan uhrien asemaa. Tästä huolimatta kyseinen näkökulma on oleellinen osa väkivallan vastaisia toimia. On aika suhtautua yhteisölliseen väkivaltaan tavalla, joka saattaa väkivallan uhrit myös rikosoikeudellisesta perspektiivistä tarkasteltuna edes periaatteellisesti yhdenvertaiseen – ja tasa-arvoiseen – asemaan stereotyyppisen suomalaisen väkivallan uhrien kanssa.

Lyhenneluettelo

art.	artikla
CEDAW	Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
Ds.	Departmentsserie (Hallituksen kanslian julkaisema sarja, Ruotsi)
EIGE	Euroopan tasa-arvoinstituutti (European Institute for Gender Equality)
HE	hallituksen esitys
KKO	korkein oikeus
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
OM	oikeusministeriö
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
Prop.	proposition (hallituksen esitys eduskunnalle, Ruotsi)
RL	rikoslaki
SopS	sopimussarja
SOU	Statens offentliga utredningar (komiteamietintö, Ruotsi)
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
UM	ulkoministeriö
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY 2006.
- Anthias, Floya, Where do I belong? Narrating collective identity and translocational positionality. *Ethnicities* 2 (4) 2002, s. 491–514.
- Anthias, F. – Yuval-Davis, N., *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*. Routledge 1992.
- Bacchi, Carol Lee, *Women, Policy and Politics: The Construction of Policy Problems*. SAGE Publications Ltd 1999.
- Bacchi, Carol Lee, Introducing the ‘What’s the Problem Represented to be?’ approach, s. 21–24 teoksessa Bletsas, Angelique – Beasley, Chris (toim.), *Engaging with Carol Bacchi. Strategic Interventions and Exchanges*. University of Adelaide Press 2012.
- Bredal, Anja, Tackling forced marriages in the Nordic countries: Between women’s rights and immigration control, s. 332–353 teoksessa Welchman, Lynn – Hossain, Sara (toim.), “Honour” – Crimes, Paradigms and Violence Against Women. Zed Books Ltd 2005.
- Bredal, Anja, Contesting the Boundaries between Civil and Religious Marriage^{SEP} State and Mosque Discourse in Pluralistic Norway. *Sociology of Islam* 6 2018, s. 297–315.
- Burman, Monica, Straffrätt och mäns våld mot kvinnor. Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet. *Iustus* 2007.
- Burr, Vivien, *Social constructionism*. 2. painos. Routledge 2003.
- Burr, Vivien, *Social Constructionism*. 3. painos. Taylor & Francis 2015.
- Carbin, Maria, The requirement to speak: Victim stories in Swedish policies against honour-related violence. *Women's Studies International Forum* 2013.
- Charlesworth, Hilary, The public/private distinction and the right to development in international law. *Australian Year Book of International Law* 12 1988, s. 190–204.
- Cook, Rebecca J. – Cusack, Simone, State Obligations to Eliminate Gender Stereotyping, teoksessa Cook, Rebecca J. – Cusack, Simone (toim.), *Gender Stereotyping: Transnational Legal Perspectives*. University of Pennsylvania Press 2010.
- Crenshaw, Kimberlé, Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *The University of Chicago Legal Forum* 1989, s. 139–168.
- Crenshaw, Kimberlé, Mapping the margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43 1991, s. 1241–1299.
- De Vido, Sara, The Council of Europe Istanbul Convention as interpretative tool at European and national level, teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova Vladislava (toim.), *Violence against Women in Europe: Transformations and Challenges after the Istanbul Convention*. Routledge, julkaistaan 2020.
- Eldén, Åsa – Westerstrand, Jenny, Hederns försvarare. Den rättsliga hanteringen av ett hedersmord. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 2004, s. 35–56.

- Ertürk, Yakin, The due diligence standard: What does it entail for women's rights?, s. 27–46 teoksessa Benninger-Budel, Carin (toim.), *Due Diligence and its Application to Protect Women from Violence*. Martinus Nijhoff Publishers 2008.
- Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Edita 2012.
- Geertz, Clifford, *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*. Basic Books 1983.
- Gill, Aisha, 'Crimes of Honour' and Violence against Women in the UK. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 32 (2) 2008, s., 243–263.
- Gill, Aisha, Honor Killings and the Quest for Justice in Black and Minority Ethnic Communities in the United Kingdom. *Criminal Justice Policy Review* volume 20 (4) 2009, s. 475–494.
- Gill, Aisha K. – Strange, Carolyn – Roberts, Karl (toim.), 'Honour' Killing and Violence. *Theory, Policy and Practice*. Palgrave Macmillan 2014.
- Grans Lisa 2018. Prevention of honour-related violence through the lens of the right to physical and psychological integrity.
- Grillo, Ralph, An excess of alterity? Debating difference in a multicultural society. *Ethnic and Racial Studies* volume 30 No. 6 2007, s. 979–998.
- Hall, Stuart – du Gay, Paul, *Questions of Cultural Identity*. SAGE Publications 1996.
- Hansen, Saana – Sams, Anni – Jäppinen, Maija – Latvala, Johanna, *Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa*. Ihmisoikeusliitto 2016.
- Hong, Tuuli, Discourses on Honour-Related Violence in Finnish Policy Documents. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 2014 Vol. 22, No. 4, s. 314–329.
- Hong, Tuuli, Valtion huolellisuusvelvoite kunniaan liittyvän väkivallan vastustamisessa, s. 305–323 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta*. Vastapaino 2017. (Hong 2017a.)
- Hong, Tuuli, Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? *Lakimies* 3–4/2017, s. 362–386. (Hong 2017b.)
- Hong, Tuuli, Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin? Hyväksytyt julkaistavaksi *Lakimies-aikakauskirjassa* 1/2020.
- Honkatukia, Päivi – Keskinen, Suvi, The social control of young women's clothing and bodies: A perspective of differences on racialization and sexualization. *Ethnicities* volume 18 (1) 2018, s. 142–161.
- Hoyek, Danielle – Sidawi, Rafif Rida – Abou Mrad, Amira, Murders of women in Lebanon: 'crimes of honour' between reality and the law, s. 112–136 teoksessa Welchman, Lynn – Hossain, Sara (toim.), *'Honour' – Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books 2005.
- Hurtig, Johanna, Loukattu lapsuus, s. 107–135 teoksessa Kouros, Kristiina (toim.), *Iloisen talon kellareissa*. Into 2011.
- Idriss, Mohammad Mazher, Honour, violence, women and Islam – an introduction, s. 1–15 teoksessa Idriss, Mohammad Mazher – Abbas, Tahir (toim.), *Honour, Violence, Women and Islam*. Routledge 2011.
- Jonkka, Jaakko, *Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista*. Helsingin yliopisto 1992.
- Kainulainen, Heini – Niemi, Johanna, Parisuhdeväkivallan tunnistaminen rikosoikeudellisessa järjestelmässä, s. 138–155 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta*. Vastapaino 2017.
- Kaldal, Anna – Kankaanpää, Emelie, Hedersrelaterat våld och förtryck mot barn och unga. Del I: En kränkning av barn och ungas rätt till integritet? *Juridisk Tidskrift* 2015/16, s. 767–781.
- Kaldal, Anna – Kankaanpää, Theil, Emelie, Hedersrelaterat våld och förtryck mot barn och unga. Del II: Samhällets ansvar och förutsättningar att utreda och beivra brott. *Juridisk Tidskrift* 2016/17, s. 349–380.
- Kelly, Liz, What's in a Name? Defining Child Sexual Abuse. *Feminist Review* 1988, s. 65–73.

- Kelly Liz – Hagemann-White, Carol – Meysen, Thomas – Römken, Renée, *Realising Rights: Case Studies on State Responses to Violence against Women and Children in Europe*. London Metropolitan University 2011.
- Keskinen, Suvi, 'Honour-related violence' and Nordic nation-building, s. 257–272 teoksessa Keskinen, Suvi – Tuori, Salla – Irni, Sara – Mulinari, Diana (toim.), *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate 2009.
- Keskinen, Suvi, Troublesome Differences—Dealing with Gendered Violence, Ethnicity, and 'Race' in the Finnish Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 12 (2) 2011, s. 153–172.
- Keskinen, Suvi, Limits to Speech? The Racialised Politics of Gendered Violence in Denmark and Finland. *Journal of Intercultural Studies* volume 33 No. 3 2012, s. 261–274.
- Keskinen, Suvi, Ylirajaiset perhesuhteet, väkivalta ja epävarmuuden tilat. *Janus* 22 (1) 2014, s. 19–34.
- Khan, Roxanne, Attitudes towards 'honor' violence and killings in collectivist cultures: Gender differences in Middle Eastern, North African, South Asian (MENASA) and Turkish populations, s. 216–226 teoksessa Ireland, Jane L. – Birch, Philip – Ireland, Carol A. (toim.), *International Handbook on Aggression: Current Issues and Perspectives*. Routledge 2018.
- Kivijärvi, Antti, Maahanmuuttajataustaiset nuoret ja sukupolvisten suhteiden suoja – vanhempien sosiaalisen kontrollin yhteyksiä rikekäyttäytymiseen ja uhrikokemusten päällekkäisyyteen. *Oikeus* 46 (2) 2017, s. 163–181.
- Koskenoja, Maija – Roth, Venla – Viuhko, Minna – Turkia, Laura, *Tuntematon tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018.
- Koskinen, Pekka, 2013. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet, s. 159–194 teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. *Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset*. 4. painos. Sanoma Pro 2013.
- Lacey, Nicola, *Introduction: Making Sense of Criminal Justice*, s. 1–35 teoksessa Lacey, N. (toim.), *Criminal Justice*. Oxford University press 1994.
- Lacey, Nicola, *Legal Constructions of Crime*, s. 179–200 teoksessa Maguire, Mike – Morgan, Rod – Reiner, Robert (toim.), *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford University Press 2007.
- Lappi-Seppälä, Tapio, *Pahoinspitelyrikkokset*, s. 463–560 teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka, *Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset*. 4. painos. Sanoma Pro 2013.
- Lentin, Alana – Titley, Gavan, *The crises of multiculturalism*. Zed Books 2011.
- Lidman, Satu, *Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia*. Gaudeamus 2015.
- Lidman, Satu – Hong, Tuuli, "Collective violence" and honour in Finland: a survey for professionals. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* Vol. 10 No. 4 2018, s. 261–271.
- Lindström, Peter, *Violence against Women in Scandinavia: a Description and Evaluation of two new Laws Aiming to Protect Women*. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* volume 5 2004, s. 220–235.
- Luoto, Lauri, *Avunannon rangaistavuuden edellytykset*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2018.
- Maffesoli, Michel, *From society to tribal communities*. *The Sociological Review* volume 64 (4) 2016, s. 739–747.
- Martikainen, Tuomas – Saari, Matti – Korkiasaari, Jouni, *Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi*, s. 23–54 teoksessa Martikainen, Tuomas – Saukkonen, Pasi – Säävälä, Minna (toim.), *Muuttajat*. Gaudeamus 2013.
- Mautner, Menachem, *Three Approaches to Law and Culture*. *Cornell Law Review* 96 (4) 2011, s. 839–868.
- Mavby, Rob I. – Walklate, Sandra, *Critical victimology: international perspectives*. Sage 1994.

- Melander, Sakari, *Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset*. *Lakimies* 6/2002, s. 938–961.
- Melander, Sakari, *Kriminalisointiteoria. Rangaistavaksi säättämisen oikeudelliset rajoitukset*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Melander, Sakari, *EU-rikosoikeus*. Talentum 2010.
- Melander, Sakari, *Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa*. *Oikeus* 4/2011, s. 175–198.
- Melander, Sakari, *Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikosoikeudellinen tulkinta*. *Defensor Legis* 4/2015, s. 644–661.
- Niemi, Johanna, *Law and Crisis: Reflections on how legal problems are constructed and how they can be studied*. *Retfærd* Nr. 3 & 4 2018, s. 75–89.
- Niemi, Johanna, *Excluding Power from a Narrative: sexual Harrasment in a Criminal Law Reform*, s. 17-41 teoksessa Andersson, Ulrika – Edgren, Monika – Karlsson, Lena – Nilsson, Cabriella (toim.), *Rape Narratives in Motion*. Palgrave Macmillan 2019.
- Niemi, Johanna – Verdu, Amalia, *The concept of VAW in Istanbul Convention*, teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova Vladislava (toim.), *Violence against Women in Europe: Transformations and Challenges after the Istanbul Convention*. Routledge, julkaistaan 2020.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*. WSOY 2004.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Rikosoikeuspolitiikka ja sukupuoli*. *Oikeus* 34 (3) 2005, s. 225–240.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, *Feminist Policy against Violence in Sweden*, s. 289–300 teoksessa Bondeson, Ulla V. (toim.), *Law & Morality* 2006.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna – Honkatukia, Päivi – Ruuskanen, Minna: *Oikeudelliset tekstit diskursseina*. Suomalainen lakimiesyhdistys 2006.
- Nordborg, Gudrun – Niemi-Kiesiläinen, Johanna: *Women's Peace: A Criminal Law Reform in Sweden*, s. 353–373 teoksessa Nousiainen, Kevät – Gunnarsson, Åsa – Lundström, Karin – Niemi-Kiesiläinen, Johanna (toim.), *Responsible Selves: Women in the Nordic Legal Culture*. Ashgate 2001.
- Nousiainen, Kevät – Holli, Anne Maria – Kantola, Johanna – Saari, Milja – Hart, Linda, *Theorizing gender equality: perspectives on power and legitimacy*. *Social Politics* volume 20 (1) 2013.
- Nousiainen, Kevät, *Equalizing images? Gendered imagery in criminal law*. *Suomen Antropologi* (3) 1999, s. 7–24.
- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, *Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä: Suomi alisuorittajana*, s. 51–67 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi, *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Vastapaino 2017.
- Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, *Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifointi Suomessa*. *Oikeus* 4/2013, s. 455–462.
- Nuutila, Ari-Matti, *Rikoslain yleinen osa*. Kauppakaari 1997.
- Nuutila, Ari-Matti, *Oikeudellisesta päättelystä ja tulkinnasta*, s. 1–42 teoksessa Aarnio, Aulis – Tolonen, Hannu – Nuutila, Ari-Matti (toim.), *Pääsykoekirja 1/1998*. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1998.
- Nuutila, Ari-Matti – Majanen, Martti 2013. *Vapauteen kohdistuvat rikokset*, s. 681–706 teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. *Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset*. 4. painos. Sanoma Pro 2013.
- Ojala, Timo, *Teleologinen tulkinta ja oikeusperiaatteiden punninta rikostunnusmerkistön tulkinnassa*, s. 221-234 teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.), *Rikostuomion perusteleminen*. Helsingin hovioikeus 2005.
- Ollus, Natalia, *From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland*. HEUNI 2016.
- Paasto, Päivi – Pirjatanniemi, Elina, *Oikeus ja politiikka*. *Oikeus* 2007:4, s. 379–381.
- Palo, Sanna, *Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu*. Helsingin yliopisto 2010.

- Roth, Venla, *Defining human trafficking, identifying its victims: a study on the impact and future challenges of the international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings*. Turun yliopisto 2010.
- Ruuskanen, Minna, *Hätävarjelu ja parisuhdeväkivalta: rikosoikeudellinen ja diskurssianalyttinen tutkimus*. Suomalainen lakimiesyhdistys 2005.
- Siltala, Raimo, *Johdatus oikeusteoriaan*. Forum Iuris 2001.
- Stoyanova, Vladislava, *Human Trafficking and Slavery Reconsidered. Conceptual Limits and States Positive Obligations in European Law*. Cambridge University Press 2017.
- Stoyanova, Vladislava, 'Due Diligence' Oversimplified and Misunderstood: Critical Reflections on the Council of Europe Convention on Violence against Women, teoksessa Niemi, Johanna – Peroni, Lourdes – Stoyanova Vladislava (toim.), *Violence against Women in Europe: Transformations and Challenges after the Istanbul Convention*. Routledge, julkaistaan 2020.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, *Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. 2. uudistettu painos*. Talentum 2013.
- Tolonen, Kari, *Talousrikossäännösten tulkinta erityisesti velallisen rikoksissa*. Poliisiammattikorkeakoulu 2000.
- Touma-Sliman, Aida, *Culture, national minority and the state: working against the “crime of family honour” within the Palestinian community in Israel*, s. 181–198 teoksessa Welchman, Lynn – Hossain, Sara (toim.), *“Honour” – Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books 2005.
- Tönnies, Ferdinand, *Community and Association. Gemeinschaft und Gesellschaft*. Dover Publications, Inc. 2002. (alkuperäinen julkaisu 1887, englanniksi kääntänyt Charles P. Loomis).
- Törmä, Sinikka, *Lähisuhdeväkivalta romaninaisen elämässä*, s. 286–304 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia – Päivi (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Vastapaino 2017.
- Viuhko, Minna – Lietonen, Anni – Jokinen, Anniina – Joutsen, Matti (toim.), *Exploitative sham marriages: exploring the links between human trafficking and sham marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia*. HEUNI 2016.
- Weiner, Mark S., *Imagining the Rule of Law in Nineteenth-Century Britain: Liberal Society and the Dialectic of the Clan*. Erasmus Law Review No. 3/4 2013.
- Welchman, Lynn – Hossain, Sara (toim.), *“Honour” – Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books 2005. (Welchman – Hossain 2005a.)
- Welchman, Lynn – Hossain, Sara, *“Honour”, rights and wrongs*, s. 1–21 teoksessa Welchman, Lynn – Hossain, Sara (toim.), *“Honour” – Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books 2005. (Welchman – Hossain 2005b.)
- Wikan, Unni, *In Honor of Fadime. Murder and Shame*. The University of Chicago Press 2008. (Englanniksi kääntänyt Anna Paterson.)
- Wodak, Ruth, *What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments*, s. 1–13 teoksessa Wodak, Ruth – Meyer, Michael (toim.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage Publications 2001.
- Yuval-Davis, Nira, *Intersectionality and Feminist Politics*. *European Journal of Women’s Studies*, Sage Publications 13 (3) 2006, s.193–209.

Oikeustapaukset

- Helsingin hovioikeuden tuomio 16 /103932 (R 15/1950).
Helsingin käräjäoikeuden tuomio 15/127949 (R 15/4194).
KKO:2012:9.
KKO:2017:52.
Opuz v. Turkki. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 9.6.2009.

Talpis v. Italia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu 2.3.2017.

Virallislähteet

Suomi

- HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.
- HE 6/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi
- HE 34/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 141/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 216/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun muuttamisesta
- HE 103/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 66/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- HE 211/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta.
- HE 212/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi
- LaVM 11/2013 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.
- LaVM 8/2013 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi.
- Oikeusministeriö 2017. Toivonen, Virve, Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa. Selvitysmuistio. (Toivonen 2017.)
- Oikeusministeriön julkaisu 2005:2. Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi.
- Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 21/2018. Määttänen, Laura, Alaikäisavioliittojen sääntelytarve. Arviomuistio.
- PeVL 23/1997 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi
- Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:33. Törmä, Sinikka – Tuokkola, Kati – Hurtig, Johanna, Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä. (Törmä – Tuokkola – Hurtig.)
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:16. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018–2021.
- Ulkoasiainministeriö 2013. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö.

Ruotsi

Ds. departementsserien 1996:28. Remissammanställning Kvinnofrid (SOU 1995:60).

- Prop. 1997/98:55. Regeringens proposition 1997/98:55. Kvinnofrid.
SOU 1995:60. Statens offentliga utredningar, Kvinnofrid.
SOU 2004:121. Statens offentliga utredningar, Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt.
SOU 2012:35. Statens offentliga utredningar, Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Betänkande av Utredningen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap.
SOU 2018:69. Statens offentliga utredningar, Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

Kansainväliset elimet

- CEDAW-komitean yleissuositus n:o 19. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General Recommendation No. 19 on violence against women. CEDAW 1992.
CEDAW-komitean yleissuositus n:o 31. Committee on the Elimination of Discrimination against Women and Committee on the Rights of the Child, Joint general recommendation No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women and comment No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices. CEDAW 2014.
CEDAW-komitean yleissuositus n:o 33. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation on women's access to justice. CEDAW 2015.
CEDAW-komitean yleissuositus n:o 35. Committee on the Elimination of Discrimination against Women, General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19. CEDAW 2017.
Council of Europe Treaty Series No. 210. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe 2011.
European Institution for Gender Equality, Gender specific measures in anti-trafficking actions. Report. (EIGE 2018.)
YK 2006. Report of the Special Rapporteur on Violence against Women on the Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence against Women. Yakin Ertürk.
YK 2010. Accelerating Efforts to Eliminate All Forms of Violence against Women: Ensuring Due Diligence in Prevention.
YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 71 /175. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2016, 71/175. Child, early and forced marriage.

Lehtiartikkelit

- HS 23.1.2002, Kunniamurha kurdiperheessä järkyttää Ruotsia. Isä ampui tyttärensä, jolla oli ollut ruotsalainen poikaystävä.
HS 27.1.2002, Isä tappoi tyttärensä perheen kunnian vuoksi.
HS 23.5.2002, Fadimen isä perui murhatunnustuksensa.
HS 25.5.2002, Fadimen isän vapautuspyyntö hylättiin.
HS 16.1.2019, Vanhemmalla on velvollisuus suojella lasta myös netissä, joskus jopa lukea viestit – näillä vinkeillä se onnistuu lasta loukkaamatta.
HS 27.2.2019, Eduskunta kumosi Jehovan todistajien erivapauden olla käymättä armeijaa tai siviilipalvelusta. Totaalikieltäytyjät joutuvat pian taas vankeuteen.
IS 15.1.2019, Irakilaistaustaisilta naisilta suoraan puhetta kulttuurieroista – ”Sinisilmäinen ei saa olla”.

Internetlähteet

Intermin.fi. Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan.

<https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> Vierailtu 31.5.2019.

Migri.fi: Vuoden 2017 tilastot: Turvapaikanhakijoita selvästi edellisvuosia vähemmän – ensimmäisen hakemuksen jätti reilut 2 100 hakijaa. https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vuoden-2017-tilastot-turvapaikanhakijoita-selvasti-edellisvuosia-vahemman-ensimmaisen-hakemuksen-jatti-reilut-2-100-hakijaa Vierailtu 31.5.2019.

**TURUN
YLIOPISTO**

ISBN 978-951-29-7916-5 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-7917-2 (Sähköinen/Pdf)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkkajulkaisu/Online)